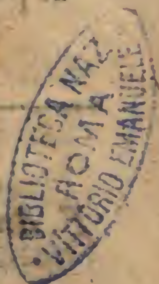
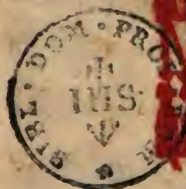
CHRISTOPHORI VARSEVICII C. C.

PARADOXA.

Quibus de origine generis, & nominis Poloni adiunctus est Dialogus.

ROMAE,

Apud Aloysium Zannettum.

Superiorum permissu. 1601.

Imprimatur
Si placet R.P. Magiſtro Sacri Palatij.
B. Gypſius pro Viceſg.

Imprimatur
F. Angelus Baronius Venetus Mag. et R. P. M. Sacri Palatij ſocius Ordinis Prædic.

PETRO ALDOBRANDINO. S. R. E. CARD.

AMPLISSIMO

Christof. Varseuicius C. C. fœlicitatem sempiternam.

Rodeunt, Amplissime Cardinalis, sub tuo nomine quantulacumq. Paradoxa mea, rebus, & temporibus, meritisque tuis accommodata. Is enim procul dubio es, qui Christianis reconciliandis regibus nauata opera maximopere clares, & ea autoritate polles, quæ potest & debet esse in Vrbe & orbe maxima, merito tuo singu-

lari. Et vero Pont. Max. arcto ſanguinis vinculo coniunctus es illi, cui non modò ab ordinibus, verum etiam ab hominibus omnibus omnis debetur gratia, nominiſq. gloria ſempiterna, cuius, quoad per incertos valetudinis exitus magis licuerit, beneficijs vti velimus & ſciamus, ne ſi ingrati fuerimus, fontem ipſum Diuinæ benignitatis erga nos exſiccemus. Dat Deus Opt. M. cunctis cuncta gratis; ſed eadẽ illa vno eodemq. momento aufert ab ingratis. Deberent quidem ij, qui otioſis ſyllogiſmis infeſtarunt tãdiu religionem, armis incipere contra Turcam ſuam ſerio tueri regionem: hoc Pontifice maximè Duce &

auſpice

auſpice,qui vt cæteris præeſt,ita & præit, & ſe, ſuoſq. omnes uel inimicorũ vſibus, & neceſsitatibus liberaliſsimè impẽdit. Quibus melius eſſet ſub paſtorali, vt vocant, eſſe Papæ, quã ſub acinacẽ redigi Turcæ, quod leues illi & temerarij Græci, numquã libertate vtẽtes ſerio,ſerui nũc tã dẽ facti,ſerò ſecũ ipſi recognoſcunt. Caſtigat omnem impietatem,hæreſimq.Deus Opt. M. regnaq. & imperia ob rebellionem patitur ſuſtinere vaſtitatẽ. Vtinam ſaltem hi (ſi Deo placet) nomine, quàm re ipſa Chriſtiani magis, id aliquando in ſe ipſi non experiantur,& dũ pro cœlo inter ſe pugnant, terram per Turcas non amittant,

ſic quidem, quod aiunt, vrgẽt fata, fatuave habent potius con ſilia; vt timeam valde, ne vel opinione celerius euertantur. Nõ enim diffundendo, ſed defendẽdo Chriſtiano ſanguine, ſarta tectaq; Reſpub. conſeruatur. Quo magis hæc mecum conſiderãs, olim iſta exaraui, & nuncupaui Paradoxa. Nam vel hoc ipſo quod nec mala, nec malorũ noſtrorum remedia perſpicimus, & conſcientiarum neſcio quam expetimus libertatem; in Turcicã, proh dolor, præcipitamur ſeruitutem; qui viuentibus, videntibuſque nobis quotidie vicinior fit, & animus nouatorũ, non religione, ſed rebellione in Deum, & Magiſtratum magis vi

leſcit

lescit. Iam certè Hungarorum reliquiæ, qui & ipsi Græcorum morbo laborarunt, in eas angustias rediguntur, vt cum à ducentis & amplius annis, ex quo Catholici fuerant, regnum suũ contra Turcas fortiter defendissent, demum hæretici facti, diuiso senatu, distracto populo, patriæ suæ accelerauerunt laniatum. Sectis enim in se dissectis, regna imperiaq. dissecantur. Canisia postremò capta, nõ defensionem amplius Hungariæ, sed vicinis excidium ominatur. Ac horret referre animus, quod ante multos annos Antonius Verantius, Strigoniensis Archiepiscopus, regni Hungarici primus forte prædixerat: si amit-

temus, inquit, Caniſiam, amittemus & camiſiam, nec ſcio, ſi temere. Dubitandum quippe eſt, ne, Caniſia capta, in Auſtriam, Styriam, Carinthiam, ipſumq. adeo Forum Iulij aditũ Turca habeat patefactum. Cedere enim hoſti ſolo, eſt ipſum augere viribus, & animo, qui cupiditate ardet perpetua imperij proferendi Expedit Chriſtianorum omnium animos, vireſq. vnire, & in barbaros arma induere, ſuis ſociorumq. regnis, & prouincijs defendendis. Quod Pontificem Maximum pro ſua pietate nauiter conſtat feciſſe, & pro virili tua parte, te, tuiq ſimiles in eo quoque laboraſſe, vt ferrum & flammã cùm ab alijs,

pro-

prouincijs, tum maxime à regina prouinciarum Italia auertisses. Nihil Pont. Max. auctoritas habet augustius, quàm quod potest; nihil consuetudo benignitatis diuinius, quàm, quod solet, per idoneos legatos orbis quietem incolumitatemque præstare. Quod cum assecutus fueris, equidem nõ modò tibi, sed & Reipublicæ toto animo gratulor, & quod euentus consilijs conatibusq. tuis mirum in modum responderit, perpetuò gloriosum futurum tibi illud agnosco, & confiteor. Impendent quidem vndequaq. pericula à Turcis maxima: Ac vel imprimis illud obseruatum est, Ottomãnici nominis, & se-

minis

minis reges (si reges, & non tyrannos potius dixeris) in omniũ ferè cẽtenariorum principijs magnos progressus fecisse, &, decrescentibus annorum centenarijs, eorum conatus & fœlicitatẽ decrescere rursus consueuisse. Ad motum enim lunæ, quam illi dimidiatam in insignibus ferunt, eorum victoriæ minui, & augeri consueuerunt. Nam vt Mahometem sectæ taceam autorem, qui mille ab hinc annis caput extulit, ab hinc trecentis Ottomannus sub ipso centenario an non etiam creuit, quo Rudolphus I. Austriacus factus est Imperator? Vtinam tandem sub hoc altero Rudolpho Ottomannicum imperium finiatur. Cer-

cum

tum quidem ex multis multorum Ottomãnicorum exemplis id, quod asseruimus, euidenter poteſt monſtrari. Quid enim? An Amurates, qui à quodam Miloſcho interfectus fuit, contra Myſios & Bulgaros ante ducentos annos non fœliciſsimè depugnauit? An Baiazettes, qui à Temirlano poſtea eſt captus, ex Sigiſmundo Cæſare, eodemque Hungariæ & Bohemiæ rege ad Nicopolim & Columbarium victoriam non retulit? An Amurates eius filius ante dimidium centenarium Vladislaum Polonum ad Varnam nõ occidit? An Mahometes nepos, ſtatim poſt dimidium, Conſtantinopolim non cœpit? An ab-

nepos Selimus Soldani imperiũ in proximi centenarij principio non euertit? An Solimãnus Selimi filius, eodem, quo & Carolus V. Cæsar anno natus, & Imperator factus, Rhodum & Taurinum non expugnauit? Videamus vero, quam paulò post, sub centenariorum finem, Ottomanici omnes, aut mortui sunt, aut certè non tantum quantum antea fœlicitatis habuerunt. Nam & Amurates, qui Vladislaum occiderat, vergente iam ad finẽ centenario, gubernaculis vltrò se abdicauit, & eius filius Mahometes, qui duobus imperijs, & duodecim regnis fuerat potitus, Hydrunto capto, ad Vrbis & Orbis aspirans imperium, in

ipso

ipſo centenario impuram animam exhalauit: & Selymus paulo poſt obijt, & denique Solimãnus in Segetti oppugnatione vitam cum morte commutauit. Quæ omnia cum conſidero, nõ poſſum non timere, ne & hoc centenarij principio rerum, & temporum maneat nos aliqua conuerſio, niſi diuinitus prouiſum, & Pont. Max. paterna cura & autoritate, his tãtis Chriſtianorũ diſsidijs, opportunum remedium non fuerit adinuentum. Quod vt optem, ſperemq. fore, multis quidem rationibus, & tum Pontificis patrui tui, cuius à centenario ſexcenteſimo ſex vnam ſtellam Turcicam vincent, & aureis raſtris aſtris

impe-

imperium terminabit tum tua ipsius adducor fœlicitate. Cui si Sabaudiæ Ducem, aut potius duos potẽtissimos Europæ, Franciæ, & Hispaniæ reconciliare reges tandem factu non ita fuerit difficile. quid sit incredibile bellum in Turcam sociale, tali tantoque Pontifice, atque etiã ipso te auctore? Nunquam vnum absque altero diuinitus beneficium datur, & in gratos fœlicitas fœlicitate cumulatur. Tentatum idipsum est diu, vni illi patruo tuo Clementi VIII. Pont. Max. palma est reseruata hic, & in Cœlo stellis insigniendo. Qui cum Cracouiã veniens sereno cœlo, & meridie stellam in cœlo spectandam

effe-

effecerit, Cardinalis, qui nunc Pontifex in Turcam non vniat omnes, concordesq. efficiat Reges per te, tuiq; similes, qui vis, scis, & potes nauare egregiã operã Reipublicæ?Bellũ ciuile inciuile à ceruicibus Italiæ, quod per te auersum est, vehementer laudo, sed, vt pedem hic nondum figas, requiro, requiritque virtutis tuæ, quæ summa est, expectatio, & ipsa Dei Opt. Max. religio, & victoriæ, quæ ex Turca pareretur, magnitudo. Sed finem epistolæ facio, vnum illud præfatus: hæc Paradoxa ideo sub tuo me edidisse nomine, quod iuuandæ Reipub. quam tu imprimis foues, maximè videntur mihi expedire, vt tandem ali-

quan-

quando perpetua in Turcas militiæ officia, & non amplius ſpes vanæ, ac Principum deliberationes incertæ; ſed ipſa rerum & ſubſidiorum belli cõſtet perpetuò firmitudo. Quam hactenus facilius fuit optaſſe, quam ſperaſſe, & in quo non multum, ſed poſita ſunt omnia, & exercitari deberent ſcriptorum ingenia, vt, cum Chriſto quæritur honos, honori etiam ipſi vbique præſtãdo conſpicuus locus, minime vt Byſantij, & alibi lucus relinquatur, rabie (vt fit) prædominante barbarorum. Nefas enim eſt, ea loca, quæ ſanguine Chriſti sũt reſperſa, diſperſa et oppreſſa à barbaris intueri. Ac vetus eſt verbum, eum qui augeret ſu-

ſpi-

ſpitionem, cautionem pariter au-
gere conſueuiſſe. Quod tanto
magis futurum ſpero, quanto
Turcam diſcordia, ſocordiaque
noſtra non ab imis ad media, ſed
penè iam ad ſumma videmus
perueniſſe. Semper difficilius
ab imo fuit ſe attollere, quàm
media conſecutum in faſtigio
ſua omnia collocare, quam-
quam etiam à ſummo ad ima
quidam delapſi ſunt, & ſe,
ſuoſque perdiderunt. Quod
Ottomanis inquã vtinam eue-
niat, & parricidialis hæc fami-
lia, aut mole ſua ruat, aut hoc
Pontifice duce & auſpice, tandẽ
aliquando euertatur. A me vt
hæc animo exarantur candido,
ſic, quod ſpero, ab omnibus ac-

ci-

cipientur grato, & consilio discutientur graui & maturo, et facto executioni mandabuntur celeri, & tempestiuo. Nihil quidẽ est peius, quam inanis confidentia sui, & hostium contemptio, occasionumq. (quas si oblatas amiseris, amissas serò recuperaueris) expectatio. Sed ego dum omnia mecum ipse perpendo, in spem certam venio fore, vt sicuti hunc Pontificatum tui patrui augustum Deus Opt. Maximus mirandis rebus & victorijs auxit, ita adhuc etiam magis florentem, & beatum eius sanctitate, & perspicaci prudentia, tua vero opera & industria reddat: vt quemadmodũ in hac tractã-

da pa-

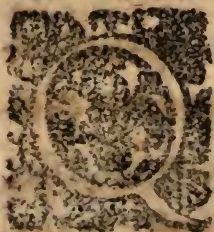
da pace virtutis, quàm ætatis tuę cursum vidimus celeriorem: ita & in Turcam concludendo sociali fœdere, vigilantiæ, prudentiæq; tuæ laudẽ celebremus clariorem. Quod reliquum est, me, meaque omnia demissè & reuerenter tibi commendo. Romæ. Kal. Aprilis M. D. CI.

Amplitudinis tuæ Illustr. ac Reuerend.

perpetuus seruus.

Christ. Varseuicius. C C.

PROOE

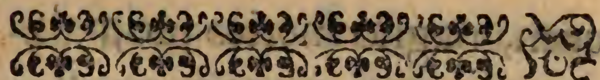
VI omnia omnium rerum, temporumq. momenta, ad certam regulam dirigũt rationis, numerãdas quã ponderandas ſententias potius arbitrantur: neque id iniuria. Nam non idem ille, qui ludendis talis, examinandis modus eſt ſententijs; vt quo puncta plura iacias ære, eò in tuã ſententiam pluribus euntibus, victoria etiãpotiare. In limanda namque diſputando veritate acrius, res rebus, & argumenta argumentis collata magis elucent. Ac quantum profectò rectè ſentientibus ſit auctoritatis, cùm alia multa, tùm vel illud de humani corporis diſcordia, commentum, teſtificatur. Cum enim omnia membra, tenebricoſum ſolem dicerent, & oculi tantum ſoli contrarium affirmarent, ad rationem, tanquam ad ſupremam iudicem fuerat prouocatum; quæ cum pro oculis pronuntiauiſſet, & omnia

nia reliqua membra indignè id ferrent, iussa sunt inter lucem, & tenebras declarare discrimen. Quod quoniam sine oculorum subsidio, præstare minus poterant, auxilio sibi eos sumpserunt, & rationi iudici necessariò subscripserũt. Quod vel in alijs quoque rebus videas, & semper ferculis bonis, quàm aut aridis, aut nimium sale conditis, aut denique voluptati, quam conducibilioribus vtaris libentius sanitati. Dicendis etiam sententijs numerum, quam pondus, vt mea opinio fert, potius obseruabis. Equidem vt claudicent multi, nunquam inuitus claudicauero, nec sentiã, quod multitudo. Ac verbis quidem, vt nummis; consilijs à vulgo haud inuitus vtamur disgregatis: cum vt nauigij cursus ex tempestate, sic opinionum pro inclinatione temporum, & ratione concordiæ perpetuò sit dirigendus. Etenim propter nomen constantiæ, aut aliquorum debilem intellectum, nolle mutare animi sensum, non modo arrogantis, verum etiam fuerit dissoluti. Quò magis & ego hæc aliquando scrip-

si,

si, & scripta appellaui Paradoxa, quæ si non sunt, saltem quidem ij, qui contrarium faciunt, ea esse volunt, perpetua conspiratione, consuetudineq. delinquendi. Non tam certè nomen curare, quam planum debemus facere, rem in orbe, orbis instar duci & esse, nefaria plura quam quæ videntur, & fœdiora. Meum interim disquirendæ veritatis studium, si non omnibus, probaturum quidem spero me sanioribus, ac ijs vel potissimum, quibus non prius iudicare, quam legere, non damnare quam ponderare, moris & oris haud est impudentis. Quantò enim quisque continentius viuit, tantò à libertate loquendi, & de alijs iudiciū ferendi magis se seiūgit. Sed vt velit, negligat sua, carpat quis aliena, apud me recti valebit plus ratio, quam vulgi opinio; qui, sicuti Nili accolæ, ob immensum, vbi ex altissimis mōtibus se præcipitat, sonitum, sensu audiendi carent, destituitur et ipse omni gustu & amore honestatis. Facilius quippe in ore, quàm in pectore gerere est bonitatem; cuius tamen qui

omnino expertes non fuerint, ſuas, ſuorumq. facultates, communis in Turcã præſidij inſtrumenta, quàm prædam auaritiæ aut gulæ potius eſſe patientur, Nunquam bella bella, & ciuilia inciuilia ſtatuent; & nec ſero, nec niſi curabunt ſerio, ne ſpe incerta Turcicæ pacis pactio certa ſit ſeruitutis; & quod deniq. libertas vera perit immoderata; & æqualitate inæqualius nihil; regiãq. viam inuiam nemini; & honorũ ac gloriæ ambitionem ſui eſſe obliuionem. Sed ad rem ipſam iam accedamus.

Amplissimo viro,

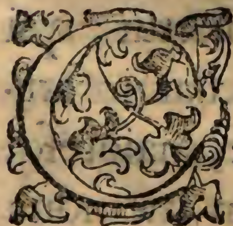
HIERONYMO PARIS

PALATINO

MASOVIAE.

Christophorus Varseuicius. S. P.

VM de origine generis, & nominis Poloni, Dialogũ Romæ imprimendum curassem, nescio quo modo Masouiorum à me facta est mentio, quorum,

cum

cium, magno merito tuo, Palatinus ſis, non potui pro noſtra neceſsitudine, mittẽdis exemplis in Poloniam pluribus, non maximoperè tibi etiam hoc nomine gratulari, præſertim, cum addiderim in calce, quædam, quibus Regum, Sanctorum, bellatorum, ſcriptorumq́; Polonorum memoria, & catalogus continetur; qui profecto vni debebat inſcribi tibi. Nam & ipſe, maioreſq; tui omnes omni in memoria Senatores laudatiſsimi, Catholici ſemper fuerunt; & tu denuo ijs pręes, qui auitæ Catho

licæ

licę religionis assertores maximi sunt, & toto regno vnam illam prouinciam Masouiam, hoc errore seculi, & hæresi im munem conseruarunt. Quæ ipsa laus, toto terrarum orbe, laudum est maxima atque clarissima. Quam non modo Tarnouio, sed ipsi etiam Cardinali Radiuilo, ante annum hic mortuo, Hispanias peragranti, vsui fuisse acccepimus. Cum eidẽ, quo & Tarnouio ipsi euenisset, qui nõ nisi ob Masouiũ quendam ex suis, admissus in hospitium fuisset, alijs prouincijs Poloniæ laborantibus infa-

¶ 2 mia

mia hæreticæ prauitatis. Vti-
nam quidem illa auita gloria
& conſuetudo,ad omnem po-
ſteritatem in Maſouia noſtra
perpetuetur. Hoc ego, qui in
eadem illa, & quidẽ patris tui
germana ſorore natus ſum,
prouincia, futurum, certo
mihi polliceor. Habet Maſo-
uia, vltra quadraginta millia
nobilium familiarum, om-
nium Catholicarũ; quæ cum
in immenſum proſeminatæ
ſint,quid obſtat,quò minus ex
tra patriam, vlterius etiam
adhuc eadem ſemina proſe-
rantur. Nihil habẽt Maſouio-

rum

rum militaria ingenia aptius, quàm vt possint; nihil autẽ Catholicæ religionis studium conuenientius, quàm vt velint pro Christi fide, & Petri sede, in barbaros arma ferre, & extremum spiritum profundere. Quod si hæc nostra paradoxa, & in ijs inuentiones quædam aut duriores aut obtentu incredibiles alicui videantur, sit liberũ omnibus, omnium non modo ordinũ, sed hominum cuiusuis nominis & conditionis cœtui, quod hac in parte voluerit, agere & fari. Sola illa Dei Opt. Max. vrgeat belli

Turcici negotium charitas: Pont. Max. qua pietate est, concedet indulgentias sacram militiam ineuntibus, & concionatores, ac confessarij pectora mortalium in barbaros inflammēt, Principes piorum conatus iuuent, & domo egredi, non inuiti pro se quemq; patiantur, immò vero & pręmijs afficiant, & oneribus leuent vel nonnunquam: ipsa vero multitudo, Duces sibi eligat; militem alat, &, tanquam cautores periculi, in locis magis opportunis & periculo expositis Duces & milites ver-

sen-

ſentur. Glorioſum & vtile hoc omnibus, & noſtris Polonis non importunum nec ingratum fore ſpero, opto quidem certè. Magnas & memorabiles in omni memoria res Poloni geſſerunt; Turcas, Scythas, Moſchos, totq; alias gentes, & nationes ſæpe fuderunt; nomen, imperiumq; ſuum propagarunt: vna illa in Turcas ſeria quã ſera magis expeditio in ijs deſideratur; qua præ omnibus victorijs, glorioſiſſimus triumphus pararetur. Quod vt ſub hoc tã pio & laudabili Pontifice, & Polonis fa-

uente

uēte videre ſit, faxit ipſe Deus Opt. Max. Nihil volentibus difficile, & Polonorum virtuti ac potentiæ inſuperabile iudicatur. Mors, quæ debetur naturæ,ſi reddita fuerit patrię, abſentes erimus præſentes, viui mortui, & in cœlo decernentur nobis triumphi,ad omnem perpetuitatē. Bene vale. Palatinum Lenciciēſem, quocum arctiſsimo ſanguinis, vt mecum, coniunctus vinculo es, decus & ornamentum patriæ, & omnes Senatores Maſſouiæ ex me ſaluere iube. Vt quidem à præ-

cipuo Alberto Ratzimiſcio Caſtellano Cirnenſi germanæ ſororis meæ filio ordiar, omnes fere Senatores, & nobilitas, Maſouiæ mihi eſt ſangnine iuncta & ſatis fuit beneuola, & ego viciſsim omni loco & tempore illorum ſum eroq́; perpetuo ſtudioſus. Iterum vale. Romæ. xv. Maij. Anno MDCI.

CHRIST. VARSEVICII

C. C.

PARADOXA

CHRISTIANORVM

DE CHRISTIANIS PARTA CADIT VICTORIA VICTA.

NTER res eas, quæ per ſe cuique calamitoſæ, & Reipub. exitiales ſunt & funeſtæ; nihil ciuili inciuilius bello fuerit: quod aut vindictæ priuatæ cupiditate, aut lubrica & præcipiti ambitione, aut alio quouis modo, vel rebellione excitatur. Nam ſiue turpidinem rei quis videat, ſiue periculi magnitudinem cõſideret, ſiue prælij ferocitatem animo ſecum ipſe cõtempletur, oĩa bellis ciuilibus ſunt funeſta; ſed victoria in bello eſt funeſtiſsima, quantumuis licet boni & moderati ciues ipſa potiantur.

tiantur. Omnes enim ferè ſecundis rebus inſolentes ſumus, ſed maximè cũ acie aduerſarios ſuperauerimus. Quò magis cũ omnia bella bella nunquam tũ minime fuerint inteſtina,& cùm alijs, tùm nobis Chriſtianis potiſsimum fugienda, qui in Chriſto ſummo noſtro magiſtro nulla nõ habemus exempla patientiæ, & lenitatis; ſub cuius abiecto olim capite nos indigna membra turpiſsimum eſt ſuperbire, præſertim cum Chriſtianorum res eò iam redactæ ſint, vt non niſi in vna illa omnis ſalutis ſpes poſita ſit concordia, cui contrarijs artibus,& partibus ad interitum properamus. Quis enim dubitauerit, quantorum malorum fons, & origo, Chriſtianorum diſſenſiones fuerint,& quã à modicis & obſcuris principijs ad tantam amplitudinem & maieſtatẽ, gens Turcica peruenerit? Nã vt Mahometem illum impij dogmatis auctorem primum taceam; Ottomannus a quo iſta parricidialis familia ortum trahit, quis & quàm obſcurus

fuerit,quis ignorat? Etenim(vt ita lo
quar)cũ nec locum,neq;focũ,neq;de-
niq;patrẽ habuiſſet certũ; diſcordia,
& negligentia noſtra eos progreſſus
fecit, qui potuerunt eſſe maximi,vi-
cinis regnis,& prouincijs occupãdis.
Ardebant tùm bello Gallorum & An
glorum regna inter Philippum Fran
corum,& Edoardum Anglorum re-
ges excitato. Tumultuabatur Græ-
cia, Andronico viciniori auxilijs Li-
gurũ Conſtantinopolitanum impe-
rium acriter inuadente. Põtifex verò
maximus ob ſeditiones Italicas,qui-
bus remedium afferre nullo modo
poterat, Roma Auenionem ſedem
ſuam tranſportarat. Cedere namq;
tẽpori & licet peregrinationis muta-
to ſolo,eidem ſubijci climati, iucũda
eſt viciſsitudo. Quod eidem ſanctæ
Sedi longiſsimis terrarum emenſis
ſpatijs licuit obtinuiſſe. Quibus de-
mum rerum, & temporum mutatio-
nibus eſt ſubſecutum, vt iuris diuini,
humaniq; prædones,& religionis ho
ſtes, labes,& dedecus pudicitiæ, tum

primum appellati Turcæ Tartarorũ imperio collabente, suam ad Põtum amplificarẽt potentiam, & quodam Ottomãno fugitiuorum duce, ad vicinorum cladem vterentur. Sicuti.n. ruinis Albæ Roma, sic Turcica aliorum diminutione in immensum creuit potentia. Quæ alios, atque alios Duces, & bellatores nacta, magis ac magis quotidie propagatur. Nam non tàm quidem facile de vicinis prædas Ottomannus egit, quàm Orchanes eius filius, patris exẽplum institutumq; secutus, aperta vi Nicæam & Nicomediam, vrbes & prouincias ipsas expugnare cœpit, & intestinæ inter Christianos Palæologorum discordiæ ad sua proferenda occasione vti minime dubitauit. Hostes enim occasionibus alliciuntur, & nos nostraque perimuntur. Quo eodem etiam propemodum tempore non modo in Orientis imperio intestina bella, verum etiam & in Occidentis fuerunt; & duo simul Cæsares Fridericus Austriacus, & Ludouicus

douicus Bauarus electi extiterunt, vnde tandem graue & diuturnũ bellum in Germania perdurauit. Magnos enim motus facilius eſt excitauiſſe, quàm excitatos ſedauiſſe. Age, Turcis in Europam gradus an non primus tùm fuerat, cum Græcorum cũ ſuo Cæſare exoriebatur diſſidium; & cum Conſtantinopoli Imperator Amuratem Turcarũ Principem in auxilium euocarat. Factum quidem fuit, vt Turcæ breui interiecto ſpatio Callipoli & Heleſponto potirentur: nec mora, Philippolim & Andrinopolim caperent, & Pruziam relicta Andrinopoli ſedem ſuam collocarent, quo ferundi ſpecie auxilij non tanquam hoſtes, ſed tanquam hoſpites venerant; & tamen nihilominus malitioſè omnia inuerterant, cupiditate proferẽdi dominatus: qui enim ab infido fidem, & à barbaro expectaueris humanitatem? Grauis quidem tum vel inter Pontifices ipſos ſimul electos plures, fuerat contentio, & vrbem, orbemque ciuilia

arma,dissidiaq; funestabant. Quibus rebus,& occasionibus non tantum, animosiores, sed & potentiores Turcæ effecti, vel ipsum imperij caput Constantinopolim obsidione cingere minimè dubitauerant: & Marco Despota victo Rasciam, & Bulgariã, sepimenta potissima duo,ab Hungaria auulserant, præsertim cum intellexissent Hungaros cum Transiluanicis Saxonibus, Venetos cum, Genuensibus, Galeaciũ Mediolanẽsem cum Sclaligeris, in Christiano orbe inter se præliari. Nulla enim res optatior est tertio, quàm cum concertauerint inter se duo, vt ille occasionem nactus, bolo (quod aiunt) potiatur. Quò etiam credibilius fuerit, vel tùm adhuc Constan tinopoli potiri Turcas potuisse, nisi Temirlanus, qui Turcã Baiazettem prælio victum, & vinctũ aureis cate nis habuerat, interim obstitisset. Sem per quippe & vbiq; numen, cũ minus speraueris, affulget diuinitatis. Dolendum autem est, nos non peræque

vti

vti ſciuiſſe tempore hoſtium rebus ad ruinā inclinatis vrgēdis, & nobis, noſtriſq; perpetuo metu liberandis. Nam Baiazette à Temirlano capto, ipſum ſemē Ottomannorū & nomen deleri potuiſſet, niſi Græcorum leuitas, & inuidentia extitiſſet: qui Calepinum eius filium ex carcere immiſſum nouis auxilijs iuuerunt, & Bulgaros, ac Macedonas infeſtare impunè permiſerunt, Cuius inſtitutum cum Baiazettes filius perſequi voluiſſet, factum quidem præter opinionem eſt, vt & Sigiſmundus Imperator ad Nicopolim, & Columbarium grauiſsimè à Turcis cæderetur, & ab Huſsitanis Ziſca in Bohemia hæreticorum Duce, ſurſum, deorſumque omnia miſcerentur, ſic qui connubijs, idem infœlix eſt & prælijs; & ex vno naſcuntur mala quodammodo infinita. Atq; ita ſectas in ſe diſſectas Sãſonis vulpeculis eſſe ſimillimas oportet fateare. Vt enim vulpeculæ caudis colligatæ capitibus diſpares ideo inter ſe fuerãt, vt Philiſteo

rnm ſegetes facibus, quas in capite, gerebant, cõbuſſiſſent: ſic & hæreſes inuicem ſibi diſcordes, & inimicæ, hac tñ vna re ſunt vnitæ, vt Dei Opt. Max. religionem, & eius legitimum ſubuertãt magiſtratum. Sol enim, noctuarum, & Spartacorum Eccleſiæ officit oculis amplitudo. Sed age progrediamur. Quid enim? An in Baiazettis locum ſuccedente Mahomethe, quàm magnæ rurſus tragediæ excitatæ fuerint quis ignorat? Is nempe Valachiam Polonim, Raſciã Hungarorum, Epyrum Græcorum tùm primum aggreſſus fuerat, cùm, Poloni cum Crucigeris Pruſsicis, Hungari cum Venetis, Græci vero cum alijs Græcis inter ſe decertarẽt. Quid porro? An idem Amurates, Vladislaum Hungariæ, Poloniæque Regem, non tum acie ad Varnam vicit, cum & Hungari ſuadendo & diſſuadẽdo bello diuiſi, & Poloni in abſentia ſui Regis lenti, & ij, in quibus ſumma fides debuerat eſſe, admodum inuidi ſpectabantur? A qua nimirũ,

vi-

victoria, vires, & animos Christianorum fractos, barbarorum vero elatos statim vidisses. Vna enim victoria hosti concessa, causa & aliarum fuerit amissarum. Iam domicilium imperij Bysantium, Græciæ totius emporium, Traciæ columen, & ornamentum à Mahomete Secundo tùm non est captum, dum Albertus Brandenburgicus, Achilles Germanicus appellatus, contra imperij vrbes bellum, gerere, & Columnensiū ac Vrsinorū factiones Italiam cruentarent? Qui quidem Mahometes magnis progressibus factis, & duodecim regnis, viginti quinq; prouincijs, ac ducentis vrbibus subiugatis, eò iam potentiæ, audaciæq; venerat, vt Italiam quoq; petere, & Hydruntū in ea capere minimè dubitauerit. Sed nec opinata præuentus morte, simul cum vita & imperio est spoliatus. Quippe mortalia mortales, quàm perpetuo coronas cogitent potius triumphales. Huius vero Baiazettis filius Sforziæ mediolanēsis instinctu sic sēper Chri

ſtianis odio & maleuolentia in alios proni nõ diſsimiles fuiſſent ſui, An cum Venetis fœdus non perfidioſe fregit,& Mettonem,atq; Coronem ijs non ademit? cum Carolus VIII. Gallorum Rex Neapolim proficiſceretur. Semper enim Barbari gerendis rebus bellorum noſtrorum ciuiliũ occaſiones captant, & vel ad vnicũ contra eos nobis initæ, aut ineundæ concordiæ nuncium quidquid increpuerit, cum metu & horrore circumſpectant. Taceo Selymum huius Baiazettis filium & parricidam crudeliſsimum, Ægypti acceſſione non alio fuiſſe auctum quàm cruentiſsimo illo Chriſtianorum ad Rauennam prælio, quo de maxima omnium Chriſtianorum regum inter ſe diſcordia ipſi conſtabat; & Cæſar Borgia horribilem hominum cædẽ & ſtragẽ in Italia paſſim edebat. Tantundẽ autẽ fere fuerit barbaros creſcere voluiſſe, quã cõmunia conſilia, & arma cum ijs habuiſſe. Difficilius enim eſt hoſtem paulo pa

ti altius ascendere, quam in nostrum funus,& interitum ad summa peruenire. Hos porrò Ottomannos Selymus subsecutus, quas non turbas dedit? Quas clades,& detrimenta Reipub.non intulit? Quid non eorum, quæ à maioribus suis tentata antea fuerant, non fœlicissimè, celerrimèque subiugauit? Nec mirum. In ea enim inciderat tempora, quæ fuerũt funestissima, Martino Luthero præferente facem tumultui rusticano, vt Gallorum, & Hispanorum bella, quæ diu durauerant, hoc loco taceantur. Vnde aliquando qua ætate Lutherus esset, Solimano interrogante, & nescio quo, quod quinquagesimum annum ageret, respondente, sic dixisse fertur: Dolendum (inquit) quod nõ sit iunior certè. Nam egregiam operam nobis nauauit. Quid namque? An cum ille Vitembergæ religionẽ sillogismis, Turca Rhodũ, & Taurinum non oppugnauit armis. Et cum rustici eo authore contra dominos præliabantur, an Ludouicus Hun-

gariæ, Rex & alij principes in acie cõtra Turcam nõ cædebantur? Raro enim in meditullio Christianitatis fuit aliquando cladis, quo minus eodem illo tempore non inurat etiam Turca aliquid ipsi calamitatis. Quo magis præstaret bellorum ciuilium non nasci, quam causam tantorum malorum præbere authores. Qui tantum quidem abest, vt sociorum vulneribus moueantur, vt etiã à Mohaccensi illa Regis Hungariæ Ludouici clade in Spirensibus Germanorũ comitijs deliberatũ fuerit, num Hungarorũ Legatis Turcico habitu vtentibus postulata ab ijs auxilia expediret impartiri. Sic cum religione in Germania germanitas, & ipsa militaris extincta est fortitudo. At enim quid ex hac animorum, studiorumq; in Christianis dissensione subsecutum sit videamus. Solimanus Mohacensi Hungarorum clade animosior factus, non modo in Hungariam, verum etiam in Austriam venit, & Viennam tantum non expugnauit;

Lincium quidem vſq; Turcæ populabundi excurrere,& omnia vi, ferro, flamma complere mininimè dubitarunt. Atq: ita nimirum vno ferè eodemq; temporis interuallo, Rhodũ inſulam celeberrimam, exulum perfugiũ, naufragorũ amiſimus receptaculum. Taurinum non modo Hungariæ, ſed totius Chriſtiani orbis propugnaculum bis, teruè antea à Turcis tẽtatum, à Solimano expugnari paſſi ſumus; regẽ Ludouicum cædi, Hungariã affligi, Viennã oppugnari permiſimus. Quid tum interim? Bonus quidem erat Pont. Max. Adrianus dictus, ſed vereor ne tantum dici potuerit bonus, cum Rhodiẽſibus auxiliũ petentibus, S. Petrum pauperem eſſe, nec quidquam facile opis ferre ſe ipſis poſſe, reſpondiſſet. Bonus Rex Bohemiæ Ferdinandus, ſed vt mihi quidem videtur, rebus cõtra Turcas gerendis parum fuerat fortunatus. Interim vnũ ex alio bellum Chriſtianos inter Principes perpetuo ſerebatur, ſtatio cõtra Turcas excubãdi deſerebatur,

batur,

batur, nunc in Germania Saxonicū, nunc in Italia Senēſe, nunc in Gallijs Mettēſe gerebatur. Sed hæc obſoleta & a memoria hominum iā remota fortaſſe dixeris. Sit ita ſane. Quid vero nuper Cypricū regnum, & quomodo perijt? An non tum cum ciuili bello arderēt Galliæ, tumultuaretur Belgiū, Daniæ & Sueciæ regna decennali bello inter ſe decertarent? Rerum quippe in Turcas gerendarum occaſiones fuerunt initio neglectæ; variæ diſceptationes & deliberationes diu multumque de ineundo fædere habitæ; ſero pactiones initæ; prouinciæ, quarum nondum eramus victores, inter ſocios diſpartitæ; & tantum non decantatus triumphus ante victoriam, qua vt potiti ſimus vincere quidem, ſed victoria vix vti ſciuimus, & tantum nobis Carinæ Turcæ regna, & prouinciæ in prædam conceſſerunt. Quo nomine ipſe etiā Selymus Turcarum Tyrannus Veneto Legato Biſantij aliquando impotenter inſultauit. Quid, inquit, ſi
Chri-

Christiani vestri magna affecisse cla de me falsò, vt omnia opinātur. Mihi barba abrasa, vobis quod non amplius crescet, dextrum amputatum est brachium. Cuius Turcicæ in victoria insolentiæ causam si quæsieris, non aliam profectò inuenias, quam quod non tàm suæ potentiæ, quam nostræ Turcæ magis fidunt discordiæ. Quam & Solimannus Buda capta, Ferdinandi Legatis Comiti Salmensi, & Baroni Herbestaino exprobrauit. Cum Ferdinandum eorū Romanorum Regem, & eius fratrem Carolum V. Cæsarē Draconi vnius caudæ, & multorum capitum, se vero ipsum multorum capitū, & vnius caudæ asimilasset. Quo sequeretur, vt varia, & multiplicia capita, efficere aliquid conantia, facilè impedirentur; se vero quocunq; ingredi volentem, tanquam vnius capitis Draconem caudas oportere comitari. Quod vtinam quidem re & veritate ipsa non experiremur. Nam cùm ad bellum contra Turcas gerēdum de-

bent

bent accedere, omnes fere ſtant poſt principia, multi conſilia præſtare; ſed pauciſſimi pericula aggredi volunt; omnes alijs gubernandis præeſſe, ſed vix aliquis ſubeſſe eorũ næuis patienter perferendis. Cuncta, deniq; uana fortitudinis, plena autẽ ſunt vanitatis. Nos oratoribus, Turcæ bellatoribus; nos ſubtilitate diſputandi, illi ſcientia bellandi delectantur. Apud nos vitioſum otium, in Turcia armorũ eſt negotiũ; apud nos ſillogiſmis, in Turcia haſtis certatur; hic dies comitijs, illis luſtrandis ducitur copijs; hic noua quotidie religio, ibi curatur dominatio; hìc nos exhauriunt, Turcã vnũ locupletant in bellũ profectiones. Nam quæ ille, & quãdo voluerit, à ſubiectis habet, nos incertã ſpẽ ſecuti cogimus cõuentus, idq; fruſtra ſæpius, & ſi deniq; ab ordinibus, ordo quibus nullus fuerit, aliquid impetramus, exulceratis animis magis, cogimur à comitijs domũ rurſus proficiſci. Quid multa? Omnia bello, paceq; vobis cladem

hoſtibus

hoſtibus conciliant auctoritatem, & dum in comitijs Imperij vltrò, citroq; conſultatur, ſemper fere à Turcis aliquid occupatur, cum exitio & ignominia Chriſtiani nominis ſempiterna. Sic ſub Varmacienſi. Hũgaria Taurinum, ſub Norimbergenſi. Chriſtiana Reſpub. Rhodum, ſub Spirẽſe verum Hungariam, Budam; ſub Auguſtanis amiſit Strigonium. Quid ita inquies? Quia quod olim Naſica prædixerat ſuis, hoc ego hodie prædicerem etiã Chriſtianis: eos qui externis vinci armis ſimul vniti non potuiſſent, diuiſos tandem ſub Turca ſubiugari. Ac rectè alicubi Tacitus Romani Imperij hoſtibus ſic imprecatur. Maneat, inquit, gentibus ſi non amor noſtri, ſaltem odium ſui; quandoquidem vrgentibus Romani Imperij fatis, iam nihil fortuna præſtare magis poteſt, quam hoſtium diſcordiam. Pro qua eadem Mahometani contra nos ſuo modo numen orant, & tamen non nemo hoſti parère, quàm quæ in rem ſuam facerent

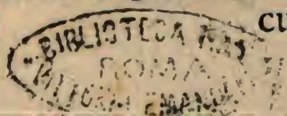
cerent potius, non dubitat procurare. Quam bene dies mõstrabit. Quorsum, quorsum sectari est triumphos eòs, in quibus & hostis, quod suum fuerit, amittat & victor cum alieno intereat. Ferunt Pyrrhum Epyrotharum Regem, cum semel & iterum victor ex prælio plures suos desiderasset, tandem postremò exclamasse. O miserum & amentẽ, inquit, me, si quam quæro, tertio potiar victoria. Nam qui mecum ea lætetur, habiturus sum neminem. Quod & nobis tandem timendum est Christianis. Nam tamdiu inter nos colluctabimur, quo ad tandem iugum à Turca cunctis imponetur seruitutis. Cum nihil sit infœlicius, quàm vel opima in suis potiri victoria, quæ vel in optima causa fit opinione peior, & moderatissimus quisq; efficitur ea insolentior. Non tam enim in alienigenas, & remotos, quam quodammodo in suos ciues, vel vicinos iracũdia excitatur victoris. Atq; hoc videlicet ipsum antiquissimis etiam
exem-

exemplis poteſt oſtendi. Quid enim? Videamus paulò Sullana, Marianaq; Romæ tempora, & quam honeſtiſſima cauſa inhoneſtiſſimum exitum, habuerit, mentis acie intueamur. Quæ turpis, & minime neceſſaria, vlterius etiam quã par fuerat, progreſſa eſt; & honeſtiſſima cauſa inhoneſtiſſimum exitũ ſortita, quæ nobilitatis auctoritate pulchre primum defenſa Romam, & Italiæ partes plurimas defœdarit. Non enim inter eadem illa conſiſtere licuerit ſepta, inſtigantibus ſocijs ſemper victori. Quid? An vel adhuc crudelior Cæſar à M. Tullio ipſo non fuerat iudicatus, quod (vt ille ait) in cauſa impia crudeliori adhuc, quam aut Marcus, aut Sylla vſus ſit victoria, & non ſolum ſingulorum ciuium bona publicauerit, ſed adeo etiam exteras gentes, & nationes, vno calamitatis genere comprehenderit vniuerſas. Magnum enim inter eum, qui priuatim alicui, & qui promiſcuè omnibus iniurius ſit, fuerit diſcrimen. Iam vero, ſi

ro, ſi quid poſterioribus etiam temporibus, bellis, & factionibus ciuilibus crudelitatis exercitum ſit, commemorare velim, dies me deficeret. & quiſquã dubitabit in factioſis Italiæ vrbibus, quæ ſub Guelforum, & Gibellinorum nomine, nunc Pontificias, nunc Imperatorias ſequebantur partes, tantum furoris quorundã extitiſſe, vt qui in aduerſariorum veniſſent poteſtatem, aut vi excoriarentur, aut ex domorum faſtigio præcipitarentur, aut alio genere mortis, non modo ipſi, ſed & eorum coniuges, & filij immaniſsime necarẽtur? Neſcit enim rabies modum, & ciuilibus motibus perrarò aduerſario eſt indultum, vtpote cum nullus vtrinq; finis imponatur nocendi, & nunc exultet uictor, nunc victus ad perſequendũ de hoſte inflammetur, perpetuaq; vltionem, calamitatũmq; continua ſequatur viciſsitudo. Quid enim? An recentioribus (ſi modo recẽtiora dici queũt exẽpla) idem nõ probetur? Quis neſcit Ziſca patriæ

parri-

parricida Duce, bello ſeditioſorum in Bohemia inteſtino, tantũ sãguinis effuſum, tot opulentiſsima monaſteria, tot magnificentiſsima templa euerſa fuiſſe, quot & quãta magnis pecuniarum aceruis, & longiſsimis tẽporum ſpatijs reparari vix poſſe videantur. Demoliendi namque quàm publica augendi ædificia, facilior eſt via, & quod auorum erexerit pietas, nepotum deſtruit improbitas vel nonnunquam. Iam quid poſtremò & in Gallijs factum ſit, horret animus referre, & præſtaret vel ipſam, ſi fieri poſset, rerum memoriam ſempiterna obliuione abolere. Quædam enim non tam referre, quã videmur docere literis conſignando; & vbi vnquam, vel in media barbaria tanta extitit crudelitas, quanta ab ipſiſmet ciuibus in Gallia eſt exercita? cum tot, tãtaquè templa, & cœnobia diruta, tot mortuorum ſepulchra violata, tot millia religioſorũ cæſa, & ipſorum Galliæ Regum capita tota Gallia per ludibrium circumlata,

cumlata, memorentur? Funeſtant certe omnia magis arma ſuorum, quam vel hoſtium externorum. Quæ cum ita ſe habeant, & cum concordia paruæ res creſcant, diſcordia maxime dilabantur, bella fugienda ſunt ciuilia, quæ tot vrbes, & prouincias, tot regna, & imperia cladibus affecerunt, tot priuatorum domibus, & facultatibus exitiales fuerunt, tot florentiſsimas Reſpub. ſtirpitus euerterunt. Nihil eſt ciuili, inciuilique prælio, diſsidioq; peius, nihil conſenſione mutua, tanquam quadam harmonia concinnius, nihil concordia commendatius. Enimuero ignoramus, ſi hominem aliquem ita bene moratum fortè conſpiceres, qui non ſolum diſsimilia, ſed planè etiam faceret ſibi ipſe contraria: an tu eum odio, & deſpicatui non haberes? an patremfamilias, qui coniugem, liberoſq; proſtitueret ſuos, non auerſarere? Ad eum planè modum habet, habebitq; ſemper ipſa etiam ſe Reſp. quæ ſi repugnantibus conſilijs, &

Prin-

Principum infeſtetur actionibus, nec ipſa quidem ſalus eam ſaluabit, ſed oportet, vt perpetua Principum cura conſpirationeq; in hoſtes communes mutua identidem ſubleuetur. Nam vt hominum, ſic & Imperiorum finis impendet tandem fatalis, præſertim ſi eadem illa vrgeantur fata, fatuave exiſtant Principum cõſilia, à quibus gubernantur. Vnde & Vlyſſes ille a ſuo Homero dictus ſapiẽtiſsimus, cum pro tot ab Alcione Regis filia acceptis beneficijs, nullam, quam illi rependeret gratiam, apud ſe inueniret, ſaltẽ quidem illud diuinitus ipſi eſt imprecatus, vt maritũ, liberoſque inter ſe cõcordes ſortiretur. Eſt enim pax & concordia cunctis vtilis, ſed regibus & cõiugibus vtiliſsima; quos cum natura, & benignitatis mutuæ conſuetudo generet, quaſi fratres; & nomen, ac tituli, quos ſibi inuicem dare ſolent, nominibus ſimiles requirant mores, qui efficiat diſſenſio hoſtes, vt in furorem acti, ea in mentem veniant conſilia, & in ma-

nus

nus arma, quibus vincere vtrisq; luctuosum, cadere fuerit ignominiosũ, cum non nisi de barbaris posſit, & debeat iustus, & laudabilis triũphus vnquam referri. Domestica quippe, & externa bella his nominibus differunt, quod hæc vt quiete viuamus, illa, vt mutuis armis concidamus, suscipiuntur, atq; geruntur. Ac nulla mea quidem sententia Tyrannis est grauior, quàm populi seditio. Quam qui alit, aut desiderat, & priuatos focos, & publica commoda videtur odio habere, & à communione reliqui Christiani corporis vltro ipsum se, suosq; segregare. De quibus enim in pacato, nec quidem cogitatur, hoc ingruente bello sus, deque agitatur in communem disperditioné: Quo magis demus aſsidue operam, ne quas ipsi fugere videri volumus, alijs inferendo iniurias animi nostri impotentiam præ nobis feramus, aut potius declaremus. Non omnis victoria vtilis, ac nec perpetuo fuerit laudabilis: falſe quidem Tragicus,
Ami-

cis, inquit dominaberis, si tantum viceris, quantum volueris. Vnde & Demosthenes eam victoriam optimam, cum aut filij parentibus, aut ciues crederent ciuibus, aperte testificabatur. Melius enim aliquando, vel de suo ipsius iure aliquid est cedere, quam aridis, quod aiunt, folijs, de proximioribus triumphare. Quod si in obsidione vrbium dissentientibus in se vigilibus nihil boni speres: Quid in principibus Reipublicæ? Nõ temere quidem venenum regnorum principum inter se appellant discordiam; quia quo plures & maiores laxata per se ipsa mouent, eò difficilior est & curatio morborum remedijs afferendis. In omni denique memoria saluti consulendum est suorum, secus vero barbarorum, à quibus nõ modo natura & consuetudo, sed ipsa nos separat religio, qua à religandis animis dicta tanquam adamãtino aliquo vinculo inuicem colligamur. Fit tamen aliquando, vt partim propter ambitiosa consilia, partim

ob partium ſtudia opinionem ſaluti quis antepoſuerit ſuæ, & vita, quam ſententia potius velit decedere. Sed certè expedierit, vno, quod aiunt, eodemq. clypeo tectos, quàm barbaros magis vixiſſe, & cum infidis fida, & communia conſilia nunquã penitus habuiſſe. Non enim quod diu durauerit, æternum fuerit æque ad omnem perpetuitatem. Ferunt Franciſci I. Galliarum Regis matrem, filiũ à ſocietate cum Turcis ineunda dehortari aliquando non dubitaſſe; ſed cum tandem nihil proficere potuiſſet, ſubiunxiſſe, illum, illiuſq. progeniem caſuram, & nihil vnquam fælicitatis quoad viueret diuinitus habituram. Id ſi ita, ſecusve ſe habuerit, aliorum eſto iudicium. Mihi ſatis cum Heſiodo Poeta ſit dixiſſe: Contentionum genera duo eſſe: Primum, quo homines ad virtutem inflammarentur, bonum; alterum ex quo bella ſeditioq. orirentur, peſſimum, de quo alter ſic canit.

Principio parua eſt, ſed protinus imis

Con-

Contingens pedibus caput inter nubila cõdit.

Quæ cum omnibus, tùm maxime Christianis est fugienda, curandũq. vt ante omnia nos ipsos prius vincamus; tandem vero ad alios etiam superandos, si ita expedierit, contẽdamus. Numquam enim, qui seipsum prius non vicerit, alterius áget victorem, Ac profectò interni, & externi belli gerendi longè dispar est ratio, ne statim quem initio potentiorem, hunc & fœliciorem bello ciuili videas extitisse. Nam, fine non expectato, multi etiam quieti & integri ciues ad arma excitantur, partim misericordia in victos, partim odio & inuidia erga victores. Miseratio namque etiam nullius euocata precibus, præsto est pereuntibus, & arma victoris, quid de me tandem ipso, aut etiam de altero decernere voluerint, pro se quisque extimescit. Itaque & Romani olim illi rerum domini, & gubernandæ Reipub. artifices sapiẽtissimi, bellorum ciuilium funestos exitus assiduè animo contemplati

vel ea ipſa dulcedine gloriæ, quæ ad res gerendas maximè inflammat homines, priuare voluerunt; & ne pro recuperato, ſed pro aucto imperio triumphus cuiquam decerneretur, edictum ſeueriſſimum promulgarunt. propterea quod publici gaudij ſignificatione minus digna ea videretur victoria, quæ nõ patriæ hoſtium, ſed ciuium ſanguine pararetur. Tantum quippe differt, adijciat, an detractum quis reſtituat, quantum à principio beneficij ad finem iniuriæ, ſeu differentiæ, ſeu vero etiam fuerit interualli. Omnes namq. Chriſti & naturæ lege noſtris paremus, & de barbaris ſpolia & triumphos quæritamus. Quod vt nõ modo præceptis, ſed & exemplis eorundem Romanorum planum ex ploratumq. faciamus, paulo etiam altius rerum ab ijs geſtarum memoriam, ſi libuerit, repetamus. An enim M. Lepido Collega ſuo cum omnibus deleto copijs Catulus in Vrbem reuerſus moderatum ſatis gaudium

non

non præ ſe tulit? An C. Antonius Catilinæ victor abſterſis enſibus in Caſtra non redijt? Et an poſtremo Marcus ipſe ciuilis helluo ſanguinis ad Deorum templa cum triumpho repente properauit? numen quippe ciuilis cruoris, & primus hominis impetus expers eſt rationis. Iam & Cneus Pompeius, qui dux quam miles; triumphalis, quàm conſularis prius extiterat, an vnius belli ciuilis incendio, quod aut voluntarium, aut certe minus videbatur neceſſarium, tot tantaſque res terra mariq; à ſe geſtas non inquinauit? Multis enim annis laboribuſq. gloria nominis comparatur, ſed vno aliquando momento & facile euaneſcit. Quid Caius Cæſar, quo collatis ſignis pluries pugnauerat nemo, & qui Europam, cæde, Africam, conſilio, Aſiam celeritate vicit, an non bello ciuili a milite audiuit, quod numquam audierat ab Imperatore externo?

Rheni mihi Cæſar in vndis
Dux erat, hic ſocius: Facinus quos inquinat, æquat.

Vnde etiã vitam cum imperio simul amisit; Consuetudinem enim seruiẽdi possunt afferre Tyranni populo, sed non possunt dominari diu secundo. Quo magis quis dubitauerit, vltione nihil fœdius, & relata gratia esse præstantius; quamquam gratia oneri, vindicta habeatur voluptati, quam, quo minus prosequare, nunc aliquando difficultas, nunc temporis ipsius excludit te longinquitas, & nunc hoc, nunc illud sæpe retardat; sed quo minus referas gratiam, nec Reipub. ratio, neque temporis occasio, neque propter vetustatem vlla excusauerit te obliuio. Accipienti namq. non referenti beneficium mentem memorem imprecantur sapientes. Vnde & Lacones vnum illud numen implorabant diuinitatis, vt causas ignoscendi habuissent plures, quã vlciscendi occasiones. Non enim ad magna magno cum animo videtur esse natus, qui non tam alienas vlcisci, quàm suas in alijs vult iniurias vindicare. Ac memorabile in primis

fuerit,

fuerit, quod Alexander Magnus crebris vſurpabat ſermonibus, Regium eſſe, cum beneſeceris, male audire: etenim vna illa magnifica, magnoq. principe vox digna teſtatũ fecit, ipsũ non modo in hæreditatis, ſed & in virtutis paternæ poſſeſsionem veniſſe, & verum illud fuiſſe, quod de Philippo Macedonum rege ipſius fertur genitore, cui cum quidam, vt maledicum in exilium ageret, ſuaſiſſet, non dubitanter, ſe nolle, reſponderat, & cauſam ſubiunxerat; Quid ſi vero inquit adhuc deteriora de me in exilio loqueretur? Quo ipſo quod maledicum non punierit, clementiæ; quod in exilium non pepulerit, prudentiæ; quod contempſerit, magni animi dederat exemplum ſingulare. Etenim ſi maledictis iraſcare, & vera proculdubio eſſe; ſi ea contẽptui habueris, ſenſim agnoſcas exſoluiſſe. Sed quotus quiſque eſt, qui hanc viam intelligẽs gloriæ, animi non ceſſerit potius impotentiæ? Quanquam qui virtutes iſtas habuerit a-

pud se despicatus, næ illæ solem è mundo tollere, & proximorum infirmitatem æquo animo voluerit tolerare. Quo enim pacto, in tanta rerũ & ingeniorum, fortunarumque disparitate paritas retinebitur animorum, quæ humanæ societatis parens altrix internæ pacis, externæ est præsidium? quasi vero quòd medici suadent, curare contraria cõtrarijs, idem non expedierit viris prudentibus & cordatis, vt videlicet neminẽ odio habendò, neminem temere lædendo, obtrectando denique nemini, aliorum nequitiam bonitate, amentiam ratione, temeritatem cõsilio, furorem mansuetudine vincamus, & cum alijs, tum nobis ipsis maxime imperare addiscamus. Fuit enim quauis arte hostem superare laudatum, sed virtute laudatissimũ. Quod si medici mente captorum tolerauerint vitia, quid nos etiam non feramus, tam quidem nostra, quam etiam aliorum? Rarus enim est, qui quod reprehenderit in altero, non

recognoſcat in ſemetipſo, ſi verum, ingenue fateatur: poſtremo, quo ore illum cœleſtem inuocabimus patrē, ſi cum eius filijs nulla nobis fuerit conſenſio? & qui alijs futuri ſumus pares, cum quos hic deſpexerimus, illi nos Orco in perpetuum mancipabunt? Hem quam perfide oramus, vt regnum Dei adueniat, cum in eo regno nihil ſit aliud, quam pax, quàm concordia, quàm quies, & tranquillitas animi ſempiterna. Quid? Chriſtus Opt. Max. concordiæ, & amoris ſymbolum, corpus ſuum nobis reliquit; & ne in perpetuis verſemur diſsidijs, pacem ſuam nobis dedit, pacem reliquit, & nos eam auerſemur? Remiſſurum ſe nobis peccata promiſit, ſed ita vt & nos quoque remittamus. & nos nihil minus fecerimus. O ſcelus, ò amentiam noſtram deteſtandam. Et quid publicanis meliores, quid pſeudoprophetis iuſtiores futuri ſumus, qui & ipſi non habebant eos odio, à quibus nullam iniuriam accepiſſent. Sed nihil

hil tamen minus quam imitabantur eũ, qui ſuper iuſtos & iniuſtos pluit, & pro interfectoribus ſuis orauit, & omnia noſtra cauſa pati, ſufferre, & denique mortem oppetere non dubitauit, cuius exemplum noſtrum eſt documentum; ſalus doctrina; mors perfugium; cruciatus gaudiũ ſempiternum. Quæ nos viciſſim pro eo, ſi neceſſitas tulerit, patienter ſerendo, non fugiendo; omnes amando, & nemini inuidendo, cœlo potiamur. Fac moderationem animi, abiectionem; firmitatem, obſtinationem; leuitatem, candorem, & ingenuitatem dici, & nunc has, nunc illas virtutes, vitia: & rurſus, curioſitatẽ, ingenij, viuacitatem; moroſitatem, grauitatem appellari; quaſi vero neſciamus, ſummi rectoris imperium, æternæ illius ſapientiæ decretum, vulgi iudicio præferendum, apud cuius tribunal, dictorum, factorumque noſtrorum omnium exactiſſima reddenda nobis erit ratio, nec admittetur prouocatio, aut vel aliqua amplius

plius

plius valebit excusatio. Quid? An & præter præmiorum spem, & cruciatuum metum, illis etiam ipsis, qui à rogo nihil superesse hominis duxerunt, hæ, similesq. virtutes non fuerunt charissimæ, & nos eas contemnamus? nos ipsos auersemur? mutuis inter nos armis cadamus? seruituti Turcicæ studiose nos mancipemus? Vna, vna illa est, quæ nos libertatemque nostram seruat, & auget, cōcordia. Quæ vna Deo hominibusque commendat, vt huic contraria seditio maxima quæque regna & imperia labefactat. Quo magis vnitati inter nos, concordiæque studere, & bella ac seditiones debemus euitare. Bella ciuilia inciuilia valde sunt, & nec quidem in bonorū consilium, deliberationemq. cadunt, ex quibus quid adhuc mali metuendū, quid cū metu & horrore in Europa circumspectandum sit, pro se quisque, si oculis non potest, animo & cogitatione intueatur, & quid habēt Africa Hispaniæ infestius; & an

Galliæ ex vna parte Africo littori nō sunt oppositæ; & an Germania periculum Hungariæ, Scythia, Poloniæ, Epirus Italiæ non minatur? Nauigauit olim in Africam Cato, & vt Romanis suis bellum persuadere potuisset, ficus ex hostico recentes Romam attulit, quibus vicinum periculum, nisi & occurreretur, denuntiauit. Vos non vicinitatis terrore, sed tubarū Turcicarum clāgore ab hoc lethargo quis excitauerit? Aeque hodie facile Appollonia Hydruntum, quam ante centum annos, cum illud Turcæ ceperant, mare traijcitur. Multo autē citius quàm Buda tepefactum milliū ex aliquo Turcicæ ditionis loco Viēnàm apportatur, quod olim Regem Matthiam Coruinum ad ostendendam, qua itinera confecerat, celeritatem, memorant factitasse. Quorsum autem hæc nostra talis, tantaque fuerit negligentia? Belligerandum certè postremò cum Turca est, & non tam expectandus domi, quam aggrediēdus & infestandus est foris. Nimis

abiecti

abiecti est animi, ab hoste perpetuo tueri se domi, & extra confinia sua nolle vnquam proficisci. Hoc quidē consilio olim ab armis Annibalis fecit liberam Scipio Italiam; Hoc rursus Annibal contra Romanos Antiocho dedit; Hoc Regina Tomyris Cypro suggessit; Hoc Agathocles pacem ab hostibus, quos sustinere non poterat, impetrauit. Est, est inferentis, quàm propulsantis bellum semper impetus grauior, & fama ac opinio bellatoris maior, & terror quidam vehementior. Quæ vna efficeret res, vt aut in existimatione aliqua, aut contemptui omnino haberemur. Quid quod longe domo profectus nō peræque hosti cuncta obieceris, militem, quo cum pugnet, coniugem quā violet, liberos quos stupret, parentes quos diuexet, patriam, quàm euertat & inflammet? Quæ omnia morte ipsa sunt, eruntq. semper acerbiora. Moriendum enim postremo est, sed illud vnum in multis est mali, si antequam moriare, tot, tantiq. subeundi

di

di ſuerint cruciatus. Quod vtinam quidem nec ſero, nec niſi iam ſerio cognoſcamus, & labanti Reipub. vel quamprimum ſubueniamus: & erit qui non tam ſua, quam Chriſti Opt. Max. non commoueatur tãdem iniuria? qui non ardeat dolore? qui fratrum & ſociorum non excitetur à barbaris internecione? Eripere tu nos Ieſu Chriſte, ex dæmonum poteſtate morte tua voluiſti, nos hæreditatem tuo ſanguine ſacratam, ex faucibus canum non eripiamus? & quid pugnare videri cupimus pro religione, rebellione in Deum & Magiſtratum cum tali tantaque æſtuemus? Quid filij deſideramus appellari liberæ, cum filijs vltrò nos mancipemus ſeruæ? Quid nobis aliorum vſurpauerimus principatum, cum vel eo ipſo Turcicum attrahamus in nos omnes dominatum? Hem quàm impium nefariumq. fuerit, ferrum in Chriſtianos ſtringere, in crucis hoſtes recondere; pro anguſtis terminis inter nos digladiari, & ampliſſimis regnis

impe-

imperijsq. ſpoliari. Quid non Græciæ Vrbium, vno quæ diuiſæ, vnius ceſſerunt imperio? Quid non altero illius ſectæ moueamur exemplo, qui agens animam filijs commendauit concordiam, & virgarum manipulũ afferri iuſſit, atque vt illum confringeret imperauit, quod cum facere non potuiſſent, ſingulas ipſe poſtea confregit, & idem de illis futurum, ſi diuiderentur, confirmauit? Qui enim eum poteſt ſaluare ſalus, qui ruit ipſe ad interitum dementatus? Erumpat ex me vox tandem libera, vt loquar, quæ ſentio. Qui eius finis fuerit bonus, cuius malum eſt principiũ? & quis illi ſeruiat ventus, cui nullus propoſitus eſt portus ad ſalutem? Sed querelæ non amplius vtiles, quãdo ſeræ; & nũquam laudatur, errando velle aliquid diſcere. Vos oro, obteſtorque principes, qui Reipub. tanto plus debetis, quanto maiora beneficia ab ea accipitis. Date has offenſiones patriæ, concedite aliquid Reipub. iniurias, & offenſiones ve-
ſtras

ſtras mutuo vobis condonate. Athenienſes, vt vrbem liberarent metu, iniuriarum obliuionem omnium inter ſe ſanxerunt. Lacedæmonij in bellum ituri, quod pactione, quàm ferro illud terminare maluiſſent, non Marti, ſed Veneri ſacrificauerunt, & vos Chriſtiani quid facietis? Saracenis crudeliores, Scythis eritis immaniores, qui olim ad Chriſtianorum in Aſiam aduentum omnes in vnum ſe conglobarunt? Claudicare debere dicetis vos; quod claudicauerit aduerſarius, furere quod furit inimicus. Hem quàm leues; hem quàm ad interitum fatalem fatuitatemve potius eſtis procliues. Næ haud prudentum iſta fuerit ratio, aut excuſatio, cuius ſera eſt pœnitentia, comes morſus conſcientiæ, præmium, mors & ſtipendium. Sed faxit Deus Opt. Max. vt ſe recolligant, vindictæ ſtudium poſthabeant, gloriæ & poſteritati ſeruiant, inimicitias omnes deponant, hoſtibus communibus occurant, & nihil minus, quàm inter ſe

prælientur. Id quidem ſi ab ijs impetrari nequit, ſaltem illud diuinitus impetretur, vt ita quiſque voti compos fiat ſui, vt bene cupit, & ſeruit Reipub.

Nec serò, nec nisi prouidendum seriò, ne incerta spe Turcicæ pacis, pactio certa sit seruitutis.

I quis artes, & molitiones cõsiderauerit, eas quibus terrarũ orbis in populi Romani redactus olim fuerit potestatem, næ ille Turcicas multo dissimiles fuisse, & nos nostraque omnia sub Turcicũ iugum (nisi Deus Opt. Max. prohibuisset) tantum non dixerit peruenire potuisse. Nã quanto quidem Philippus Persei Regis pater, lõgius videre & sublatius de seipso consueuerat loqui, tanto habitus est imprudentior, quod tẽpestatẽ, quã ex Italia in Græciam aduentare diuina-

uinabat, ſuis viribus conſilioque non potuit prohibere. Dictis quidē non reſpondiſſe factis, argumentū eſt vanitatis. Cū enim à Paulo Aemilio poſtremo eſſet captus, & vna cū filio in triumphū ductus, quid vtroq. eſſe potuit calamitoſius? Licet.n.clementiæ ſpecie multos ſibi deuinxiſſet Roma, & ſeruire illi, quā imperare alijs plures voluiſsēt, cū omnibus tū maxime Regibus miſerabile videbatur ſeruire ſeruitutē. Verùm ita fere ſemper natura eſt comparatū, vt futurorum nemo certo ſit conſcius ad æternam vnā illam oſtendendā ſapientiā, cuius humani pectoris anguſtiæ non capiunt maieſtatem. Age namque, colluſtremus mente omnia, & qui tum Romanorum, tū aliorum Regum ab ipſis ſubactorum fuerit ſtatus animo cōtemplemur. Romani, vt Hipponēſis Antiſtes, inquit, non ſecus ac in vtero matris partus, ſenſim principio creuerunt, & in Italia potentiores facti, extra Italiam quoque imperium ſuum protulerunt. Ac primum quidem

cum

cum Volſcis, cum Aequis,cum Samnitibus, cum Hetruſcis,& multis magniſque alijs diu colluctati ſunt. Demum his ſubactis: bellum Punicũ primũ, Appio Claudio Cæci fratre Duce, ſunt exorſi. Quæ ipſa molitio grauis & ambigua Romanis extitit, qui tunc hoſtibus potentia pares non erant, aut ſaltem non agnoſcebant (Multi namqne vires ſuas agnoſcendo, rebus inſidiati minus ſunt alienis) Verum, habito tandem hominum cenſu Romæ, & ducentis ſeptuaginta millibus virorum coactis, ſpiritu aucti ſunt. & Amilcarem in Hiſpanijs, Afros in Sicilia aggredi protinus non dubitarunt. Atque ita demum vna ex alia belli cauſa partim quæſita, partim etiam adinuenta, Liguſticum, Maſſilienſe, Siculumque bellum geſſerunt, & feliciter admodum confecerunt. Ab Hyerone autem Rege euocati, Carthaginem rurſus aggreſſi ſunt, vt per centum fere continuos annos, nunc pax, nunc bellum, nunc inimicitiæ, nunc indu-

ciæ

ciæ inter eos perdurauerint, ac deniq. non nisi bello punico tertio Carthaginem delere potuerint. Plerumq; enim accidit, vt Tyrannorum non prius cognoſcantur artes, quàm in numerum excreuerint vires, quibus haud ita facile occurratur. Quod in Romanis, eorumque molitionibus fuit videre, nec aliquis initio potuit eas diſpexiſſe. ſic vt tandem & Philippus, Macedoniæ, & Antiochus Aſiæ, & Nicomedes, Bytiniæ & Mythridates, Ponti & Philomenes, Paplagoniæ Reges nec opinãtes ſub eorum iugum redacti ſint. At ſane Pœni vincere Romanos, ſed victoria vti neſciuerunt: & Hanno Carthaginenſis verus vates extitit, qui ſpolia ab Hannibale miſſa intuitus, bellum quàm vnquam crudelius manere ſuos à Romanis, prædicere non dubitauerit. Proſperi enim initio progreſſus non neceſſario habent eoſdem exitus præliorum. Quod vtinam tantum nobis cum Turca belligerantibus non item eueniat, qui ſiue

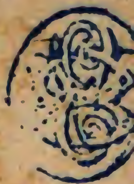
bello

bello nostris est inferior. siue etiam superior, occupandis certe Christianorum vrbibus, & regionibus, atq; adeo omni in re, vbique, & assiduè præstat se victorem. Magnam autem habet,habuitque semper Turcæ cum Romano similitudinem dominatus, vno excepto, nimirum quod hic iusti, & moderati imperij speciem præ se tulit, ille barbarus, & ferocitate sua etiam eorum, qui fortasse vltro se illi subiecissent, animos plane à se auertit & abalienauit. Romanis enim seruire,quàm imperare alijs;a Turcis vero vita, quàm libertate priuari maluerunt quamplurimi. Age enim progrediamur, & mentis acie minutatim omnia vestigemus. Cedo, An Faliscos Romanorum Ducis Camilli humanitas,quàm vis armorum, & an Pyrrhum Romanorum potentia, quàm ingenuitas Fabricij magis superauit? & denique, an Carthagine delenda, quàm continentia sua ostendenda Scipio admirabilior euasit? at ex aduersum ceu quasdam

in humana figura belluas Ottomãnicos principes ſpectamus, & eorum, conſuetudinem, imperiumque abhorremus. Nam vt paucos in multis enumerem, An Mahometis, qui Conſtantinopolim cepit immanitas, Baiazettis artes, Selimi parricidium, Solymani ambitio, & Selimi alterius non nobilitata eſt fraudatio? ita ſane, vt non paucos, eoſdemque potentes populos Ottomanni à ſe abalienauerint, qui nouis imperijs in occaſioni bus, inuitis dominis, fortaſſe ſtuduiſſent, cum interim videre ſit, quanta in aliquibus Chriſtianis familijs hominum ſtudia ſibi adiunxerit commendatio æquitatis. Nam & Auſtriaca familia partim connubiorũ iure, partim æqui & moderati imperij cõſuetudine, latius quàm Ottomannica regnat, & religionis Catholicæ in orientis, obeuntiſque Solis partibus vltimis, perpetua eſt defenſatrix. Sed nos Romani & Ottomãnici imperij ſimilitudinem, quomodo ſe habeat, perſequamur, ſiue id in eo videas,

quod, quemadmodum olim Romani, ſic & Turcæ ipſi à modicis principijs exorti ſunt, ſiue, quod redigendis in pronincias regnis indigenæ ipſorum opera vtrique vtebantur, conſideres, ſiue denique, quod diſcordias alebant, intueare. Quod vt adeo etiam exemplis comprobemus, antiquorum geſtorum memoriam cum poſteriorum hominum factis, temporibuſque comparemus. Primùm quidem quæro, an ſicuti olim Romanis per Campanos in Samnium, per Mamertes in Hetruriam, per Siculos in Siciliam, per Athenienſes in Græciam, per Saguntos in Hiſerniam, ſic viciſſim per Cõtaguzenos in Pruziã, per Paleologos in Thraciam, per Deſpotos in Raſciam & Bulgariam, per Regem Ioannem Sepuſium in Hungariam aditus nõ eſt patefactus? Quod vero ad alendas in vicinis diſcordias ſpectat, vt quidem olim Romani ex ciuitatibus ſocijs hoc modo & ratione ſibi ſeruas, ſic Turcæ Græciæ prouincias, & Hungariæ contra Ferdi-

nandum Cæſarem, æmulo ipſius Sepuſio tuendo, immaniſſimos fecerũt laniatus. Debilioribus enim contra potentiores defendẽdis, partim quædam æquitatis, & miſericordiæ ſpecies, partim compendiaria via proferendi eſt dominatus. Quamquam Turcæ nihil minus quam aliena curant, & Chriſtiani non niſi ſerò, quæ in rem eorum facerent, conſiderant. Baiazette olim Turca à Tamerlano capto, Ottomãnorum familia extirpari potuiſſet: hoc Chriſtiani curabant ſcilicet. Amurates ex Aſia in Europam contra Vladislaum Polonum mare traiecit, & eundem ad Varnam crudeliſſimè interfecit: hoc non niſi Chriſtianorum adiutus effecit nauigijs. Baiazettis alterius Turcici Cæſarum Germanus frater petitum in eum auxilia Romã aduenit, à Carolo 8. Gallorum rege veneno eſt enecatus. Muſtapha contra Solymãmanum patrem arma cepit, & hic fruſtra Chriſtianorum expectandis auxilijs tandem occubuit. Multi

alij Ottomãnorum hostes sua nostris arma voluerunt coniunxisse. At quoties reiecti, & spe sua sunt frustrati? Quid multa? Nos in Turcas rei bene gerendæ occasionibus obseruandis remissi, illi intentissimi; nos discordes, illi vnanimes; nos non modo animis, sed infesti etiam castris; nos disiunctissimis terris, & non modo diuersis, sed & aduersis telis, illi vtrisque sunt, fueruntq. semper in nos firmiter conglobati. Non tam quidem cito rusticorum tumultus in Germania est excitus, quàm Solymannus ad mœnia Viennæ superuenit; non tam facile intestinum illud bellum inter Carolum V. Cæsarem, & Franciscum extitit Galliarum, & inter Ferdinandum ac Ioannem Sepusium, quam in visceribus suis vidit Hungaria Solymannum, vt multo etiam taceantur plura, quorum vel minima lacerat, & discruciat nos recordatio. Quibus rebus tantum abest vt remedia quæramus, vt etiam ciuilibus, inciuilibus admo-

dum

dum bellis, magis quotidie opprimamur. Rex Hiſpaniarum Catholicus falſa quorumdam de ſe ſuſpicione; Italia diuiſione; Germania (ſi Deo placet) nouo dogmate; Belgia rebellione; Anglia æmulatione; Gallia inteſtina ſeditione in alto tempeſtatū aliquamdiu fluctuauit. Ea denique Chriſtianorum omnium inter ſe eſt ſcilicet cōfiſio, vt barbaros hoſtes quàm Chriſtianorum milites hoſpites potiùs concupiſcant. Placet non nemini Polyphemi beneficium, qui cū Vlyſsis ſocios deuoraturus eſſet, ipſum ſe poſtremo deuoraturum pollicebatur, quaſi in beneficijs mors etiam numeretur, & non præſtet cum dignitate cadere, quàm in ſociorum clade & funere otioſum agere ſpectatorem. O miſerum me, ſi neque ego dicendo, neque aliquis tot mala profeceritpatiēdo. An mors naturæ debita non potius patriæ erit reddenda, etiam per omnes omniū generū acerbiſſimos cruciatus? Quid facimus. Quid tergiuerſamur. Quid

occaſionum tarditatem in hunc hoſtem operimur? An, quod inepti faciũt medici, nos etiam facimus? illi febri tabida, nos Turcica fraude, & rabie tardius cognoſcenda. Enimuero ignoramus, ſi febris illa principio facilis cognitu, quod multo etiam, facilior proculdubio ſit extirpatu. Sed illud eſt, illud nimirum mali, quod cognoſcitur à medicis ſero, & propterea aut curatur nunquam, aut omnino rarò. In denſo enim tecto incendium progreditur lentè, ſed non iam purgat, verum obruit poſtremò omnia de repente. Ad eundem modũ & nos quidem decipimur periculis, quæ nos ex Turcia manent diſpiciẽdis. Quæ ſi vellemus depellere, adhuc cuncti poſſemus: ſed vereor cum nobis omnibus non tantum, quantũ par eſt, nunc adſit voluntatis, ne tandem etiã amplius ſingulis ſuperſit vel aliquid facultatis. Omne poſtremo venit tempus, & morbus, quem mox ſi non curaueris, fit grauis & periculoſus. Iam certe is, qui ſalutem

ſociorum negligit, prodit eorum & ſuam; & domi expectat, qui foris otioſe calamitatem intuetur alienam. Qui in inuadendo Turca tardus eſt hodie, proculdubio erit & poſtridie, & friuola vnius de altero ſuſpicio obex concordiæ, & rerum gerendarũ celeritatis. Ferunt, olim canes diuerſo diſtinctos pilo, lupo formidabiles, cum eum inuadere vellent, non fuiſſe, & irriſos & contemptos ab eo diſceſsiſſe. Nos verò non rabidos canes, ſed canibus inter nos deteriores, non pilo, ſed inflammato diſtinctos odio Turca non aſpernetur? Equidẽ nullam tãtam in Chriſtianis cauſam inteſtinæ video diſcordiæ, cuius gratia in Turcicam ſeruitutem voluntarie præcipitemur; cum qua nec Aegyptiaca oppreſſio, nec Babylonicũ exilium, nec Aſſyriorum vincula, neque Romanorum dominatio queat conferri. Quo etiam euigilandum eſt celerius, nec modicorum tædere nos debet in Turcam ſumptuum; qui cum opibus noſtris vniuerſis, eo

prædominante, rueremus ad interitum. Id denique bellum putemus iustum, quod est necessarium, cum indignum sit barbaris eos subesse, qui soliti sunt alijs præesse, & eos seruire seruitutem, qui ad omnem nati & eduati sunt dignitatem. Et quisquam dubitabit rei familiaris iacturam se aliquam facturum, si à singulis aureum nummum centenarijs ex prouentibus annuis, vel vnum tantum in bellum Turcicum detrahat largiendum? Quod, quo modo & ratione fieri possit & debeat, pro mea tenui & infirma parte ordiar explicare. Ac primum quidem à regina prouinciarum Italia, sede & domicilio opum, ac vindice pristinæ maiestatis initium sumam. Deinde ad alia etiam Christiana regna, & prouincias tandem accedam. Nemini quidem est dubium, Pont. Max. in Italia ditionem latissime omnium patere, & partim Cisalpina Gallia, partim Vmbria, Piceno, exarchatu Rauennensi, Latioq. ipso contineri.

Qui vtinã, vt ad Rẽpublicã iuuandã suapte natura promptissimus est, ita multos haberet excelsi animi & pijssimi instituti sui sectatores. Tantum quidem abest, difficile esse, vt etiam facillimum sit, quot quæque prouincia, & oppida viros habeant, eorum census inuestigare. Est quippe, vt minime vtilis, sic etiam multo laboriosior negligentia, quàm diligentia in priuatis domibus, & ipsa Republica gubernanda. Iam vero à Pontificis Max. ditionibus, ad alia etiã Christiana regna & prouincias veniretur. Quibus in cõmunionẽ temporũ, demptis etiam cupiditatum suarum sumptibus, & subleuandis subiectorum oneribus, conferre aliquid, & beneficio gratum, & fama esset gloriosum. Nullum enim nisi per se putidum, & sanguine, hoc est, dilectione patriæ carens membrum à communione totius corporis se patitur segregari. Semel autem & iterum vrbium, ciuiumque prouentibus omnibus exacte ponderatis, quid ab ijs

exigi poſsit haud ita difficile fuerit æſtimare; ſed vt vel vnus tantum, vt dixi, è centenis ſingulis pendatur denarius., an aut militũ numerus, aut grandis ſubito non coaceruaretur pecunia, cuius ſolutio certa vel ſub ſponſoria cautione, vel pignoribus datis, vel ciuium facultatibus, vel denique alio aliquo modo fieret obligatis? Initia rerum omnia ſunt aliquantulum duriora, & expedit vt principes de oneribus ſolitis aliquid remittant, aut vt vnus tantum ex ſingulis villis miles eligatur.
Sic non deerunt rationes, nec copiæ ad bellum contra Turcam continuandum ſemper inſtructæ: Loca etiam ſeruandis pecunijs munita & opportuna, & diuites pecuniarum aſſignarẽtur exactores, qui adeo ante exactionis tempus de ſuo ſolutionem præſtare, & Rempublicã in neceſſitate poſſent & vellent adiuuare. Qua quidem pecunia rite perpetuoq. exſoluenda, non annonæ caritatis, nec nouorum aliquorum

belli

belli motuum, non aliarum rerum, & difficultatum allata valeret excusatio, sed ex belli Ducum consilio distribueretur, temporibus statis, & locis ab hostibus magis suspectis & infestatis. Quæ omnia & singula Pont. Max.tanquam supremi iudicis fierent & deciderentur arbitratu. minor enim in eum cadit suspicio partis, patris qui nomen & numen habet vniuersalis. Atque ita si non ad Turcas debellandos,ad retardandos saltem eorum impetus, valeret colligendæ pecuniæ hæc ratio seu adinuentio: nā cum fama bella constēt, nemo eum libēter aggrediatur, quem ad omnes insultus videt,vel audit præparatum. Et denique si inde esset alterius commoditatis nihil,ipsa iuuentutis perpetua exercitatio domi,antequam bellum gerendum esset foris,quid in se momenti habeat semperq. habuerit,quis ignorat? Legendi namque & exercitādi sunt iuuenes, vt ætatem pugnandi nondum venisse, quàm præterijsse potius cau-

ſentur, & minori haud dubiè tam sumptu, quàm etiam periculo erudiuntur ſui, quàm in viſcera patriæ introducuntur alienigenæ & externi, qui nullo eorum hominum, inter quos verſantur ſtudio, ſed potius odio & maleuolentia ducuntur; & magis ſpolia quærunt, quàm victoriam, Quæ vt vel aliquando fuerit explorata, non petita miſsione auſugiunt, & incertis ſedibus cum oppreſſione colonorum euagantur. Firma autem & continuo exercitata militia in regnis & prouincijs opus fuerit. Fabricando enim fabri fimus, & ab exercendo exercitus appellamus. Et quid olim Romanorum aduerſus multitudinem Gallorum paucitas? Quid aduerſus Germanorum proceritatẽ breuitas? Quid contra Afrorum dolos ingenuitas, & deniq. quid contra Græcorum artes valuiſſet ſimplicitas; ſi tyronem ſolertem & inediæ, laborum, æſtus, & frigoris non elegiſſent tolerantem? Quem quotidiano vſu, & exercitio, armis

tractandis idoneum fecerunt; campestri meditatione assequi & discere cuncta voluerunt; bonos præmijs, malos pœnis affecerunt. Nullis enim propositis præmijs, plerumq. pœnitet laboris & nauitatis. Neque vero celerius tantum, sed multo etiam perfectius ea discuntur, quæ (vt ita dicam) materno cum lacte à pueritia imbibũtur, & nemo peræque timet vt alij mortem, qui non tantopere degustauerit voluptatem. Satis postremo superque persuasum debet esse omnibus, vsum & scientiam bellandi, ingenerare pro se cuiq. audaciam, & facilius obtineri ibi victoriam, vbi ad eam docta paucitas, quàm vbi indocta ad prædam concurrit multitudo, quæ non neminem iam de hoste exultantem rursus triumpho & victoria spoliauit. Quod cum in multis alijs prælijs, tum nuper contra Turcas ad Agriam licuit perspexisse. Non nisi enim plane iam hostibus in fugam versis vel fugatis, de præda, & spolijs tuto cogitatur. Atque ad

eum quidẽ modum exercitata, perpetuaq. militia, per omnia Christiana regna & prouincias rectè & scienter dispartita, hostiũ conatus impediret; nec modo ij, qui periculo magis sunt expositi, sed vel remotiores quique contribuenda illa pecunia non inuiti procul dubio eam sustentarent. Agitur enim hic Christi Opt. Max. causa, pro qua non modo opes, sed & vitam ipsam profundere debemus esse parati. Agitur publicus Christianorum omnium honos, ne, viuentibus videntibusque nobis, Respublica à barbaris impune laceretur. Aguntur fortunæ, & negotiationes gentium nationumque omnium, quæ vna illa quiete, & tranquillitate continentur. Non enim modo ipsum bellum Turcicum, sed vel solus eius metus multis inurit calamitatem, & pluribus in locis mercatura & negotiationes cõquiescunt. Fateor, non peræque omnia Christiana regna rabiei Turcicæ esse obnoxia. Quid tũ postea? prouidendũ

certe

certe eſt, ne his & illis principio ſubiugatis, & reliqui, qui in ſtationem ſuccedent, euertantur. Ante centum annos, in Hũgaria qui pro Budẽſibus comitiis ex Raſcia & Bulgaria de Turcis veniebant nuncij, riſu publico exagitabãtur. Quod vtinã non fieret & in Polonia, cum de Podoliæ, Ruſſiæque clade à Tartaris illata, aut inferenda, noua aliquando afferuntur. Quis ſcit, quæ alias quoque gentes & nationes manent à Turcis pericula, opinione maiora & celeriora? Suum enim ſaltatorium orbem vaga illa & volubilis Dea, falſo fortuna dicta, perpetuo verſat, & nemo ſcit, quid veſper vehat, vt eſt in prouerbio. Habet Italia, præſertim vero in regno Neapolitano, ſinus, per quos olim Pyrrhus Epyrotarũ Rex mare commodiſſime ſemper traiecit. Habet Forum Iulij in quod olim Turcicus incurrit equitatus, tanto nunc magis formidandus, quanto Caniſia capta, maior aditus eſt haud dubie ipſi patefactus. Sunt & Galliæ

Africo litori ab vna parte expositæ, sunt Hispaniæ ipsimet Africæ, sunt prouinciæ quædam Polonie tribus in locis Turcis & Tartaris factæ vicinæ. Vnde olim Pont. Max. quibus lyncei erant oculi, Cameneciam Podoliæ arcem propugnaculis muni re, & Regibus regnoque Poloniæ pecunia in occasionibus non deesse, minime dubitarunt. Longè enim à sua domo flammam arcere magnæ fuerit prudentiæ & nauitatis; cum nemini sit dubium, quantum in regnis non tam arcibus, quam pectoribus hominum munitis, fuerit semper positum, quæ pro Christianis alijs perpetuas contra barbaros agunt excubias, & fama vigent numerosæ nobilitatis & militaris. Quæ & ipsa tamen nobilitas cur arces & munitiones exstruere non possit aut debeat, haud sane dispicio: materia namque lignorum & id genus alia, sulphuris & nitri, ex quibus puluis tormentarius conficitur, tanta, quanta vix creditur, in Polonia reperitur. Vt aurum,

non in magna licet copia, argentum, ſtagnum, cuprum, ferrum, plumbum, equos, boues, ſal, frumentum, ceram, coria, picem, canapes linum lanam, plumam & macerie͂ crudam & alia non enumere͂ plura, partim vſibus, partim victui humano neceſſaria, quorum numerus quotidie etiam maior & magis exaggeratus reperitur; quo magis in qualibet eius regni parte talis erigeretur munitio, qualis nec à cuniculis, neque à vicinis collibus, neque ab aquarum deriuatione, neque ab vllo poſtremo hoſte magnopere eſſet timenda: Ea denique in illo regno ad Iſtulæ ripam ædificari poſſent oppida, quibus & publica vectigalia augerentur, & annonæ caritas, quæ, vt plerumque fit, conuentus infeſtat procul dubio vitaretur: & ſi aliquando cum Turcis aut Tartaris bellandum eſſet, non omnia eorum incurſionibus paterent, & arcibus oppugnandis ipſorum ſtudia flacceſcere͂t, quibus numeroſiſſimus Polonicus

opponeretur equitatus, qui cū armis Turcicis vtatur ſimilibus, profectò quàm alij magis eſt formidabilis, quod & pugnam inire ſoleat alacrius, & vbi rurſus neceſſitas vrſerit recipit ſe ex ea celerius, & ad inſtaurandam, & difficilia quæque onera ſufferenda ſemper eſt paratus. Nam aliquarum gentium equites facilius eſt in menſa locaſſe, quàm à menſa abduxiſſe: & plures exercitus, qui videbantur armis inuicti, partim eſurie, partim inclementia cœli, à Turcis ſunt ſuperati. Quod ne ad Eſſecum Germanis accidiſſet, Ioannes Tornouius Polonicus belli Dux, ne à ripa Danubij, ex quo commeatus facilior haberi poſſet, procul diſcedere vellent, luſtrato ad Viennam Ferdinandi Regis exercitu, eos hortabatur. Vix enim quadrimeſtri quadraginta Germanicorum equitum millia vllo in loco ali poſſe Suendius aliquando affirmabat. Sed nos præter famem, & alia incommoda contra Turcas euitanda

tanda, ad pios alios Christianorum contra eos conatus adiuuãdos, dicendo progrediamur. in maxima enim tẽpestate, vel nauarchos ipsos monere par fuerit vectores. Primùm igitur principium illud esto, vt robur & firmamentum regnorum quãoptimus & exercitatissimus habeatur equitatus, & peditatus, cuius deligendi non cuiuis demandanda prouincia est, cum in tot summis in Romana Repub. viris, vnus ille Sertorius industriam suam vix ei probauerit. Est enim fœlicitatis, quã sagacitatis magis, naturam ingeniorum exacte exploratam reddere sibi velle. Deinde & illud considerandum venit, quod nõ peræque semper maior, sed interdum etiam minor equitatus hostem peruicerit: qui quoniam partim hastatis, partim etiam constat sclopettarijs, videndum quibus hastati & sclopettarij, & quibus indigeat peditatus. Hastati his maxime opus habent tribus, vt velociter & cum impetu hostem feriant: vt so-

lum

sum durum & planum; vt equum habeant optimum, addo & quartum vt & sessorem exercitatum: magna, enim licet stipendia miles habuerit, sine vsu & tractatione armorum sem per tyro euadit. Accedit, vt hastati nō nisi per cuneos triginta equitum numero aut circiter disponātur, pro pterea, quod primi & secundi hastati ordines hostem ferire possunt, reliqui non possunt; & aliquando fit, vt vel integras ipsas hastas intermedij equites abijciant. Quorum robur & scientia bellandi, quam ipsa magis commendāda est magnitudo. Virtus enim, non numerus militum præstiterit triumphum. Age vero, An vel equites, qui vocantur Sclopettarij, non minori sunt vsui in bellis & contentione prœliandi? nam pro his eorumque similibus omne solum fuerit bonum, ijdemque equum, secus quam hastati, non admodum requirunt generosum. cunei etiam ipsorum non in paucorum, vt alij, redigendi sunt numerum, sed potius exer

citum

citum efficere debent armis bene te-
ctum, & firmissime inter se congloba
tum. Stricte enim seruare ordines, &
cominus, non eminus pugnare, facit
victoriam adipisci. Atque hi quidem
soli equites pedetentim progrediun-
tur, &, non nisi albedine oculi con-
specta, sclopetta sua explodunt, & tur
bati licet fuerint, pugnam facile re-
stituunt, & quod hastati necessario
faciunt, varijs, & multiplicibus ar-
mis in acie raro vtuntur. quippe
conserentibus manus incommodius
est nihil, quàm nunc ad hæc nunc ad
illa arma recurrere capienda: quod
hastatos equites facere necesse est; se
cus sclopettarios, qui semper illis &
ijsdem vtuntur vbique telis, & si præ-
grauauerint eos arma, incutiunt vn-
dique metum, & retundunt impetum
hostium obuiorum. Nihil enim inui-
tat ad prædam hostem, quàm orna-
tus exercitus magis; & nihil abster-
ret, quàm bene armatus & exercita-
tus. Nudus Afer & excoctus à sole
Arabs, & Ægiptius arundineus vix
com-

commode opponitur Europeis, quorum pectus calibeus tegit thorax. & animus est auidus retinendæ libertatis. Quod si hastatos, si non homines, equus certe ferire posset, dixeris, qui rursus inficias ieris, multos cataphractos equites non nisi equorum frontem, ac nec quidem hanc solere habere denudatam? Fieri tamen poterit vt totidem hastati vincant sclopettarios cataphractos; sed id initio conflictus facilius est obtentu, quam temporis demum consecutione, aut progressu. Etenim hastatorum impetus, vt plerumque fit, est maximus, sed vix conatui primo responderit tandem extremus, nec peræque armati hastis, ac inermes sclopettis perpetuo offenduntur. Illud quidem non est dubitandum, quod hastati in exiguos cuneos cito & facile equitatum suum deducunt, & si non à fronte, à lateribus feriunt & disijciunt. Quod idem Sclopettariorum Ducum præstiterit nemo, nisi forte copias etiam habuerit hastatorum.

Quod

Quod in Gallia & Belgio vſitatum eſt hodie, cum exploratum ſit, victoriam quidem dari etiam haſtatis, ſed in haſtatos tantum, rariùs contra ſclopettarios cataphractos. Ad loca vero & tempora, & hoſtem adeo ipſum accommodanda militia eſt, vt quanto de Turcis relatæ victoriæ fructus eſſet vberior, tanto etiam vehementius ad ipſius debellandum omni ratione & modo contendamus principatum. Non namque morbi medicis potionibus, ſed morbis potiones attemperantur. Quod in Anglico, quem vocant, ſudore fuit vidiſſe, quem nouis remedijs adinuentis poſteriores medici ſuſtulerunt. Quantum vero ad peditatum attinet, cum de equitatu ſatis ſit dictum, ſuadeo ex agris, quàm oppidis; ex montanis quam planis locis potiùs deligẽdum. Obfirmat enim in militia animum, expertem fuiſſe deliciarum, & in mõtanis naſci ſtimulus eſt induſtriæ; nam ingenij venter præſtat ſe doctorem. Vnde Carolus V. ex comitatu

Tyro-

Tyrolenſi peditatum Germanicum iure laudabat: nec ſcio ſi non propterea Ferdinando fratri ex partitione opinione tardius reſtituebat. Veſtiat vero & alatur idem peditatus benè, otietur nunquam, ſub diſciplina viuat, laboribus aſſueſcat, & in continuo armorum vſu exercitioque verſetur. Sed nec nobilioribus mereri ſtipendia inter viliores ſit probro. Qua vna re pedeſtris Germanica militia, quæ ſub Carolo V. viguit, vileſcere cœpit, & ad alias gentes ac nationes eius gloria auolauit, cum interim certiſſimum ſit, regna & imperia multum quidem equitatu, ſed non minus iuuari etiam peditatu, qui omni loco omni tempore, omni denique cum hoſte confligit; ſuſtentatur paruo; non ægre caret equo qui vt bonus fuerit, non peræque ſemper nanciſcitur parem ſeſſorem. Atque hæc quidem de vera & recta contra Turcas militia, quæ dicerem, habui; cum quibus falſis pacificationibus, quid nos, noſtroſque fruſtra

deci-

decipimus? Quid in media flamma otium & quietem amplius expectamus? Audendo & agendo res Romana creuit; nostra vero tergiuersando tātum non interijt: cur hostem perfidum & insidiosum coniunctim omnes armis non petimus? cur ab impio pietatē, à sacrilego iurisiurandi religionem expectamus? Bellandum bellandum cum eo hoste est, qui, debellatus si non fuerit, profecto contra Christianos nunquam quiescet. Non est ea, quæ existimatur, Turcæ potentia, certum illud confirmatumque est, quod Strassus Polonus Turcicus aiebat Aulicus, Turcicum imperium magno cuidam vitro videri simile, quod multos in admirationem sui raperet, sed paulo momento, si tempestas ingrueret, frangeretur. Magna pars Turcici exercitus milite constat tumultuario: vt, quod de Germanicis pedestribus copijs, quod vrbium purgamenta, hoc & de Turcicis, quod Asiatica excrementa sint, haud falso diceretur. Nulla iu-

risiuran-

risiurandi religione Turcicus miles adactus est, nullo certo stipendio conductus, mente leuissima, corpore laboris impatientissimo, animò à virtute alienissimo; prædam, non victoriam sequitur, rastris, quã castris dignior iudicatur; non expectata amissione fugam arripit, ordinem in acie non seruat; disciplinam odit; æquitatem nescit; latro & siccarius, quàm miles & bellator verius appellandus: contra quem si firma & exercitata fuisset militia, non esset dubitandum vinci potius, quàm vincere cũ potuisse. Sed cum nihilominus serò quam numquam sapere semper præstiterit ad has similesque, quas dixi, cõtributiones, & exactiones tandem aliquando generatim veniatur, quas secundo populo, non modo obtentu nõ incredibiles, verum etiam faciles futuras spero, opto quidẽ certe. Quæ si non sufficerent, numerus & ratio exigendæ pecuniæ augeatur, & veterum exempla conquirendi in vsus bellicos æris, cum necessitas vrserit,

aliquid pro Sociorum ſalute contribuere, quàm à Barbaro hoſte, & iuris diuini humanique prædone facultatibus, quæ eſſent, ſpoliari vniuerſis. Dant, qui viciniores ſunt Turcis, aliorum Principum ſubiecti quàm plurima, quid non darent remotiores aliquid ex prouentibus, quibus abundant annuatim? Vt alias in vſum belli Turcici adinuentiones, quæ fieri poſſent, & deberent, taceamus, præſertim cum ſalus, & honos agatur Chriſtianorum omnium, & nulla ſit fides, & firmitas in amicitia Barbarorum, nemo certè dubitat, olim, minori neceſſitate vrgente, vbi tum, nec corporis, nec animæ agebatur ſalus pro Repub. iuuanda, multos multa feciſſe, & bellorum gerendorum, ac conficiendorum exempla memorabilia reliquiſſe. Quid enim? An Auguſtus Cæſar, quoties indigebat milite, ſeruos non manumittebat? An M. Antonius, ne tributis imperandis populo fieret grauior, ſupellectilem domeſticam in ſtipendia mili-

tum non diuendebat? An Vespasianus, vel minimi delicti Quæstores reos graui ære non mulctabat, & rursus mulctatos iisdem muneribus præficiebat? Quod & Vitoldum magnum Lithuaniæ Ducem memorant factitasse. Boni enim lucri bonus est odor, aiebat nescio quis, & præfectis, ac Quæstoribus, tamquam spongia vti vtile est pro tempore, quod de eodem illo Vespasiano antiquitus dicebatur. Non temere enim Sigismundo I. Poloniæ Regi Stancik suaserit histrio, vt ageret ipse Quæstorem, si nollet, quærenda re necessaria, non necessarium ferre laborem: tractatũ enim sæpius æs, res & opes auget familiares. Age verò videamus, num hodie idem, aut huic simile fieret aliquid, & seruorum loco, qui apud Romanos manumittebantur, capitis damnati ad onus fossorium, vel alios aliquos in vrbibus, aut exercitibus vsus destinarentur; pro vendita antiquitus suorum supellectili, sumtus cupiditatum minue-

nuerentur, & in bellicos vſus potius conferrentur; pro præfectis mulctandis omnia pecuniariæ mulctæ genera contra barbaros conuerterentur. Qui profectò pacem cupit, bellum meditetur. Qui vult periculum euitare ſeruitutis, potius æris, quàm iacturam patiatur libertatis; arma expediat, militem alat, castrenſi diſciplina iuuentutem imbuat. Nam belli proſperos exitus non caſus, ſed artes; non quandò hoſtis cupit, ſed quando commodum tibi fuerit, præliando conſequere. Vix te laceſſiuerit hoſtis, ſi vigilantem, & arma tractantem perpetuò intellexerit. Mox autem vt oculos deieceris, vulnus accipies, & hoſtem magis prouidum, & animatum in te experiere. Ac denique, cum rebus potiſſimum tribus bello adminiſtrando ſit opus: viris, pecunia, & commeatu, dabit pro ſe quiſque Principum operam, vt non tam ijs, qui ambiunt, quam ijs, qui munera refugiunt, exercitus in expeditionem du-

cendi, & regendi committantur. Multi non tam virtute sua, quàm aliena commendantur ignauia; bellis autem administrandis non spem, sed rem expedierit sectari; cum errores bellici morte constet, aut ignominia sempiterna. Ducibus postremo exercituum eligendis aliquid generi, sed ferè omnia tribuenda sunt industriæ, atque virtuti. Nam sicut non ex genere, sed ex arte, & scientia gubernandi, naui aliquem præficias; ita & exercitui Imperatorem. Quid quod libenter nemo ei paruerit, salutemq; suam crediderit, à quo suspicatur se fore pessundandum; nec vllam auctoritatem apud inferiores habet, qui est ipse vsu, & intelligentia rerum alijs inferior? Qua nō nisi prius parta, si diffluxerit luxuria miles, ab Imperatore liberè coerceatur; si præfectus incubuerit auaritiæ, amoueatur; si exercitus laborum, & vigiliarum fuerit impatiens, exerceatur. Sanè non nisi multa perpetiendo, & continuis laboribus, ac vigilijs

aui-

animum, corpusque exercendo, ſupe randis hoſtibus idonei milites efficiuntur. Quibus poſtea pecunia, & commeatus non deſit; quo fraudãdo ij, qui eius curam habent, diteſcunt, & milites ad mendicitatem redigũt: neque tum primũ, cum neceſſitas ingruerit, ſed multò etiam ante cõmeatus diſquiratur, diſquiſitus moderatè diuidatur, diuiſus parce conſumatur, quod ſuperfuerat ſeruetur, & custodiatur. Nã vt turpe eſt militem in caſtris luxuriari, ita in morbos incidere inopia pecuniæ, & commeatus, eſt periculoſiſſimũ, cuius tãta inter Germanos requiritur copia, vt quaſi incredibile ſit, vno in loco diu exercitũ poſſe ſuſtentari. Quomodo Turcarum tyranno tam potenti, eiusque exercitui vigilanti, induſtrio, ſobrio reſiſtere queat, viderit. Oportet quidem prius viciſſe ſe eum, qui alterius velit agere victorem. Sed nos à propoſito non longè digrediamur. Ac vt tributa in bellum Turcicum in commune neceſſario conferenda eſſe

 dixi:

dixi: sic rursus confirmo, ijsdem tributis sciscendis, augendisque vectigalibus, ciuilium facultatum, regionum, vrbiũ, & oppidorũ obseruandũ discrimen. Nam quorsum fuerit imperandis idẽtidem pecunijs grauem esse, qui per se volubilis est, populo, & elicere sanguinem, nimium (quod aiunt) lambendo? Multum differt agrorum iugera numerare, & vicissim expendere ipsorum bonitatem. Quàm multi, & magni reperiuntur agri, qui non tam cultione, quàm natura sunt præstantissimi, & quàm rursus infiniti, qui quantumuis licet accuratius subigantur, alijs numquam responderint? Quid? quam regiones plures, melle bonitate, lignis, armẽtis, pastionibus sũt refertæ quæ & iugerũ amplitudine, & piscosis fluminibus, & commoditate portuũ, & varietate negotiationum multis alijs antecellunt? Ab his tu par tributum, æqua lance rationes exposcas vectigalium? Spatia terræ, prouentus frugum, iugera agrorum,

commoditatem non inſpicias portuum, & fertilitatem, vel ſecus, quarumlibet regionum? Age, an non præſtiterit multò etiam antè, quàm ad hanc dimenſionem agrorum veniatur; certa ratione, & præſtanti virtute, ac prudẽtia, eligere aliquos, qui omnes omnium prouentus exactè peruestigarent; & tàm eos, qui ex reditu pecuniario, quàm qui ex ruribus, & prædijs fructus percipiuntur, minutatim conſcriberent, conſcriptos in tabulas referrent, relatos in publicis conuentibus proponerent, propoſitos vniuerſi approbarent? Tunc enim demùm rectius feruntur, & ſemel latæ vim ſuã obtinuerint leges, cum ad eas bonorum iudicia, & non modò ordinum; ſed hominum omnium acceſſerint voluntates: à quo nimirum cenſu, nemo vmquam quouis tempore, aut occaſione liber; nemo exemptus fieret; nemo excuſatione inſcientiæ; nemo caritate annonæ; nemo publico obeundo munere, aut legatione ſe exciperet: ne-

mo ſe ab alijs quouis modo, aut colore quæſito, ſegregaret. Par namque eſt, eos, qui in Repub. domicilijs ſunt communibus, participes eſſe communium onerum, & contributionum. Qua quidem ratione pendendi, & exigendi tributa ſemel ſtabilita, tam ab eo, qui prouentus æſtimare, quàm ab illo, qui ab æſtimatis aliquid ſoluere deberet, difficulter Reſpub. fraudaretur. Quoties ſecus accideret, in illorum vtrumque ſtatueretur exemplum, & pars mulctæ vna cederet ærario publico, altera quadruplatori. Nauanda quippe opera, mercede homines inuitantur. Atque ita nimirùm, quod dictũ eſt ante, ſi vel à ſingulis prouentuum annorum centenis in vſum belli Turcici vnus penderetur. Num per totum Chriſtianum orbem ſatis adhuc magna an non colligeretur pecunia, quæ diligenter à Quæſtoribus & bona fide exacta, diligẽter cuſtodita, belli Ducum conſilio ſcienter diſtributa ſacræ cuiuſdam militiæ

offici-

officinam in eos conſtitueret, quæ ipſorum ſociorumque coniuges, liberos, fortunas domicilia, & libertatem ſartam tectamque in perpetuum conſeruaret. Etenim quod quidam generales, quas vocant, expeditiones bellicas contra hoſtium impetus maioris momenti fore exiſtimãt, vehementer errant. Neque illud verum eſt, quod tantus in aliquibus regnis ſit, quantus vulgo exiſtimatur, tàm peditatus, quàm etiam equitatus. Omnibus quidem bellatoribus, vt plerumque accidit, hoc exitio maximo fuit, quod plures ſemper in catalogo, quàm in acie militum eorum numerus, cum ad rem ventum fuerat, ſpectabatur. Sed fac infinitam, etiã multitudinem poſſe coadunari, non plus certè externis hoſtibus, quã ſuis calamitatum inuritur ea ciuibus. Vt taceam, quanti in his expeditionibus excitentur motus, & domeſticæ ſeditiones, quod olim ad Pæſtum in Hungaria, & ad Leopolim in Polonia fuit vidiſſe, vt Hiſpanico-

rum, in Sicilia, & Belgia militum seditiones prætereantur. Nihil enim armata multitudine temerarium, & insolens est magis, si aut arte aliqua diuisa, aut vi aperta oppressa non fuerit: Cuius adeo maleficia impunita congerie scelerum, interitu regnorum, & prouinciarum diuinitus castigantur. Vbi enim Magistratus nequiuerit, aut noluerit, ibi Deus incipit castigandis malis vim suæ exercere æquitatis. Verum vt expeditiones etiam istæ, quod rarissimè tamen fit, omnium sint pacatissimæ, quàm ægre obsecro in comitijs decernuntur, quàm cum periculo in cãpum educuntur, & quanto cum dispendio non modo ordinum, sed hominum omnium extrahuntur? vt non nemo malit dimidium prouentuum suorum partem Reipub. dare, & illo onere leuari militiæ obeundæ. Nam si imperandis tributis habenda comitia sunt, quid bellica expeditione generali totius regni decernenda? Et si comitia constant magno, bellicæ ex-

pedi-

peditiones maximo. Quamquam & illæ quidem contributiones decretæ non ita exigi solent, vt debent; neque ab omnibus peræq; penduntur, neque ad eos semper vsus, ad quos destinatæ fuerint, conuertuntur. Multorum enim manus, qui æs publicũ exigunt, & tractant; & principum ipsorum sumptuum cupiditates infidæ sunt custodes vectigalium publicorum. Hæc autem ita dicta sint, vt omnia suo fiant tempore, ordine, & certa præscripta ratione, locis certis, in quibus commeatus paruo emi posset, præuisis, & vbi tuto seruaretur communitis: quo eodem illo commeatu militi distributo, eadem ferè illa pecunia, quæ in stipendia militum erogatur, vestibus, & alijs mercibus, & tàm esculentis, quàm poculentis in exercitu vendendis rursus recuperaretur. Minor interim in tanta crebritate comitiorum, quæ vel maximè pecunijs ab ordinibus impetrandis coguntur, iactura esset temporis, minor valetudinis; minor fortunarum, & faculta-

tis. Iam nec precari quidam Reges petendis à ſubiectis pecunijs forſitan dicerentur, nec turpes artes in comitijs exercerentur, non dignitates Sacerdotiæ, & præfecturæ venderentur, quas quando principes præter meritum alicui concedunt, etiam homines nihili eijſdem petendis moleſtiā ſibi exhiberi faciunt, & ſuæ ac Reip. detrahunt dignitati. Etenim non honores hominibus, ſed homines honoribus ſunt exquirendi. Age, an milites ſemel in ſtipendium conducti, & ex tali Reipub. ærario ſolutionis ſuæ perpetuò certi, præfectis ſuis non parerent alacrius? ſuo contenti non eſſent ſtipendio? quærelæ, & imprecationes eorum num amplius audirentur? cum milite precario, & cum coloni, & id generis ab ipſis diuexantur? Nam non multo aliter, quàm carbones, habent ſe milites, cum aut adurunt, aut turpant, quòd attrectant. Nec mea quidem ſententia aliquid eſt Duci infelicius, quàm nūc cum alio, nunc cum milite tyrone, &

parum

parum experiẽte in caſtris excubare, qui longè, latèque pulſata tympana parua lucelli ſpe vix galeam, aut clypeũ nactus militatum ſecũ fert, iuris illius nigri, ſi Deo placet, nimirum Lacedemoniorũ aut aliorũ eſculentorũ deſiderio captus, & mox militię perterſus; quod à pleriſq; nationibus, cũ nomina dederint, videmus factitatũ. Vnde hoſtis, qui in omnes occaſiones eſt intentiſſimus, ſpiritu augetur: nos autem, noſtraque omnia ope & honore deſtituuntur. Hoc autem neſcio ſi fieret, cum omnia bella, & bellici ſumptus, ac ttibuta ſuo ordine, & tempore certo, ac ſtabili ratione, & conſilio maturè præpararentur. Nefas enim eſt, ingruentibus bellis, cum ſumptus in ea debebant eſſe certi, & parati, tum primum de illis conquirendis cogitare. Pacatum tempus magiſter ſit prouidus auertendæ impendentis tempeſtatis. Nam quod quidam, bello Turcico cõtra nos inſtante, pecuniam multam ab ordinibus extorqueri, & eius pendendæ ra-
tiones

tiones plures excogitari posse autumant, toto cælo proculdubio errant, Nam in bello rumores vulgi, & sapientum consilia peræque audiuntur. Et quantumuis multi consilia præstiterint, periculis se obijci, quãpaucissimi patiũtur. Ac nihil tum profecto iuuat præteritos errores exaggerauisse, aut etiam doluisse. Nã, vt impiè, non, indoctè tamen profanus ille auctor vt ad suos non votis, neq; muliebribus supplicijs Dei auxilia inquit parantur. Vigilando, agendo, bene cõsulendo, prospere omnia cedũt, vbi socordiæ, atq; ignauiæ te tradideris, frustra Deum implores, iratũ, infestumq; habebis. Quæ cũ ita sint, & cũ negligentia quã diligentia multo laboriosior semper & vbique habeatur, non est quòd aliquis inerti confidat otio, sed potius armorum incumbat negotio, cum ad eum modum imperata, exacta, & distributa pecunia, non solum miles in stipendiũ conduci, sed & arces ac munitiones nouæ erigi, & veteres restaurari, &

alia

adia multa, & magna opportune cōfici posse videantur; necnon & prosеminata in aliquibus regnis, & prouinciis familia, viatico ex publico suppeditato, in hostem duci, ad domicilia in alieno etiam agro figenda, & confinia patriæ proferenda. Frustra enim tuetur aliquis sua, si etiam non infestauerit aliquando aliena. Quos se, suosque defendendi artes, & partes, si princeps non susceperit, tandē apud suos vilescit, & ab hoste calamitate sæpius accipienda tuta etiam postea extimescit. Nam id habet ignauus lucri, vt rebus suis perpetuo diffidat, & præ desperatione tandem marcescat. Quod de Cæsare illo Venceslao, ignauo dicto, apud Bohemos legimus, & audimus. Sed quotus quisque est, qui mature dispiciat, se eorum, quorum exempla sequitur, exitū etiam sortiturum? spes semper habet aliquid uiriditatis; alit, sed fallit tandē postremo. An non præstaret nostra capita domi censeri, quā foris à barbaris detruncari? Sed missa hæc

quod

ſa hæc faciamus. Reperirentur enim haud dubie & plura, quæ huic bello in Turcas vſui eſſent gerendo, & conficiendo. Verum faxit Deus Opt. Max. vt vel hæc pauca tantummodo amplectamur. Prudentia quidem, à prouidendo dicta, hoc à nobis poſtulauerit, vt aliqua non modica pecunia in vſus belli Turcici ſemel collata, miles in ſtipendium conducatur, &, tamquam cautor periculi, opportunis in locis, & ſtationibus collocetur. Quod ſi ab omnibus omnium nominum, & condicionum, gentibus id impetrari nequit, ſaltem ab aliquibus, opinor, obtinebitur, & fiat vtique eius rei periculum aliquando; qui enim non inceperit, nec terminauerit cogitata, & interim vrbi, & orbi, quis, & qualis fuerit; & Reipubl. quam bene cupierit patefiet. Multi multorum regnorum, quos vocant ſunt ſculteti, qui aliquo huic bello eſſent vſui duplo plures electi. Pedites item ex facultatibus regalibus eſſēt augēdi, necnō quarta pars

bono-

bonorum regalium, duplo maior decernenda, Principum feudalium auxilia cogenda, & nunc hæc, nunc illa perficienda. ac denique capita Iudæorum geminatis exactionibus censenda. Nam ex multis etiam modicis simul coadunatis fit tandem aceruus opinione grandior pecuniarũ. sed expedit manum, quod aiunt, admouere operi, & ab infido hoste fidem in medijs turbis quietem frustra sibi est polliceri. Interim etiã Pon. Max. qua pietate, qua sanctimonia, quo deniq; in Turcas debellandos est animo, atque studio inflammatus, pro concione ad pia pro nomine Iesu capienda arma populum patietur animari. Vt nemo, qui Christianus esse, & haberi velit, otiosum spectatorem alienæ calamitatis se præbeat, nemo in Turcas belligerandi occasionis tarditatem aliam expectet, nemo suam sociorumq; salutẽ prodat, nemo Christi, & eius crucis hostes, capitis etiam periculo debellare, si saluus esse velit, extimescat. Profecto nemo tam reperiretur

riretur excors; nemo tam inimicus publicæ ſalutis, & ſuæ, vt mortem quàm debet naturæ non potius reddat patriæ, & in cælum ſtatuat ſibi viam inuiā quam videt ſalutis, hoſtibus potius quam ſociis indulgendo. Legimus, olim Vrbanū II. Pont. Max. Concilio Claromonti habito, multa Cruceſignatorum millia coegiſſe, & ad recuperandam terram Sanctam in Aſiam immiſiſſe. Quam à Chriſtianis octoginta annis poſſeſſam, rurſus eorum diſcordia perdidit. Quid & hodie ſimile aliquid nō fieret? Quid Chriſtianis illis diſſimiles eſſemus? Quid maternum vigorē in nobis nōdum deſijſſe non oſtenderemus? Habemus tot tantosque principes nunc Chriſtianiſsimos, nunc Catholicos, nunc fidei defenſores appellatos. Qui eorum vires, & potentia defuerit Reipub. qui ſibi, ſuiſque diſsimiles ſint nominibus? qui maiorū ſuorum contrariis vtantur artibus? qui perdi tam Rempub. cupiant? qui Turcicam ſeruitutem ſeruiant? qui ſe, ſuaque

omnia

omnia pro Christo, & religione vouere, & offerre vereantur? Quorsum illis fuerint arma? quorsum armamentaria? quorsum opes, & vectigalia? Quorsum Christianis gentibus & nationibus nobilitas? quorsum militaris virtus? quorsum ingeniorum præstantia, si tandem postremo clari, & nobiles ab obscuris, & egentibus, industrij, & militares ab imbellibus, culti, & elegantes à barbaris, & agrestibus subigetur? Iactabimus credo Euangelium, quo nihil est diuinius; ostentabimus libertatem, qua nihil est speciosius; commemorabimus nostras opes, & dignitatem, qua nihil est illustrius, & interim tamẽ Alcoranum, rẽ fœdã, & impiã volentes nolentes discemus, Christũ, & religionem nostrã abnegabimus? in patriæ libertatis obliuionem, quæ auro pretiosior fuerit, necessario veniemus? & qui ad gloriam, & amplitudinem nati, & educti sumus, vilibus mancipiis seruiemus? O turpẽ notam morum, temporumque nostrorum: O misera-

bilem, & deteſtandam condicionem ſeruitutis. Quid nobis tunc proderũt gladij? quid bombardæ? quid cuniculorum ſodiendorum artes? quid tot, tantæque officinæ, & inuentiones noſtræ militares? Equidem nunquam non libenter fateor, verum nos quidem ſemper, & vnũ coluiſse Deũ Opt. Max. ſed ſceleribus noſtris iam feciſſe nos eum prorſus à nobis alienum. Quid ita? Quia crux quidem Ieſu Chriſti apud nos circumfertur, ſed nomen, & numen ipſius blaſphematur; bonam religionem habemus, ſed peſsimis moribus aſſueſcimus; arma optima induimus, ſed otio, & deliciis corpus eneruamus; ſolenter caſtra metamur, ſed in iis bacchanalia celebramus: trahimus denique quam ducimus magis in bellum imbellẽ militem, quẽ nunc caniculæ feruor; nunc impetus aliquis interficit frigoris, & egeſtatis. Qui & ipſe numero eſt exiguus, volũtate perditus, caſtrẽſis diſciplinæ ignarus, exercitatione nullus, ſcelere, & turpitudine coopertus, con

tra

tra quē myriades militum Turca nobis opponit. Quos habet victoriis ſenes factos, vſu & celeritate bellandi claros, frequentia triũphorum formidandos, in caſtris deponit, nos aſſumimus vitia: eſt vbiq; promptus expedituſq; ſemper, nos quamplurima impediunt. Turcicus miles ter interdiu numē adorat, noſter die, noctuq; potat: illi nugarum in exercitu eſt nihil, noſtros milites ſcorta, & pueri meritorij comitantur. Quid multa? propitio magis Deo Opt. Max. maioribus viribus, exercitatioribus militibus, prudentioribus ducibus, & quod ſummum eſt, melioribus denique moribus in Turcam fuerit opus, ſi volumus, vti Chriſtianorum animi, & arma ſibi inuicem infeſta, nō ſint tandē præ Turcicis multis exitialia, & funeſta: quod niſi Deus prohibuerit, non modo incredibile, verumetiam facile erit viſu, rebus non tam ſtantibus, quam iacentibus ſociorum. Quod ſi hac omiſſa, qua male ſem-

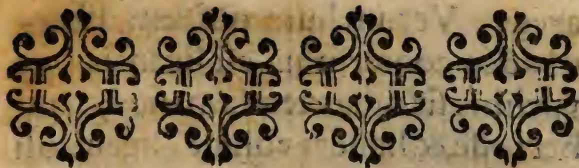
per cesserunt res, alia conquiretur, & arripietur via, numquam in iuuētute militaria obsolescent studia: numquā in bellicos sumptus deficiet nos pecunia, numquam commeatus; nūquam sociorum deerunt nobis auxilia, & Christianorum nomen amabile, cunctis admirabile, hostibus reddetur formidabile ad omnem perpetuitatem. Ad eum denique modum omnes Italiæ, Siciliæque maritimæ oræ, barbarorum metu liberabuntur. Sic Adriaticum, Tuscū, Ligusticum, Gallicum, & Hispanicum mare, & omnes sinus ac portus a prædonibus infestati conquiescent. Sic Alligeriū asylum latrocinij, piratarum receptaculum, captiuorum equuleus, Tunetum, & Tripolis deserentur. Sic Rodij, Tyrij, & Alexandrini classiarij dilabentur. Sic nulla ex Epyro, ex Illyrico manebunt nos pericula; sic Italiæ, ex Græcia, Hispaniæ, ex Numidiaq; ab Africo vna ex parte littore Galliæ. Sic ex Scithia, & ex Valachia

Polo-

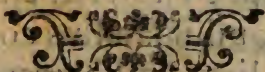
Poloniæ ; ex Hungaria, Germaniæ nullum manebit diſcrimen. Sic Tyrannicum Turcicum imperium, ſi nõ latrocinium potius appellandum, aut mole ſua ruet, aut à Chriſtianis regibus, & principibus euertetur, modò hæc colligendæ, & diſtribuendæ in vſus bellicos pecuniæ ineatur, & continuatur ratio, ſiue adinuentio, & milites domi perpetuò exerceãtur, exercitati in opportunis locis diſponãtur, diſpoſiti tamquam cautores contra Turcas periculi alantur, & præmijs afficiantur; pœnis enim, & præmijs Reſpub. continetur. Quod Deus quidem faxit Opt. Max. Regum, & regnorum omnium cuſtos, & gubernator. Sed & nos nobis ne deſimus ipſi, præſentes fructus negligamus, appetitum rationi ſubijciamus, gloriæ & poſteritati ſeruiamus. Turpe, & funeſtum fuerat Græcis pecuniam, Cæſari primum in defenſionem Vrbis negatam, extrema euerſionis die ad pedes eius proieciſſe. Vtinam non

ſit & alijs tot tantaſque inter ſe ſe-
ctas ſecaſſe, & ferendo contra Tur-
cas auxilio, num ea, quæ recupera-
rent, Cæſaris, vel Imperij eſſe debe-
rent, otioſe diſputaſſe.

LIBERTAS VERA PERIT IMMODERATA.

On est dubium libertatem ciuium administram esse, fuisseq. semper æquitatis; cuius & nomen apud omnes pulchrum, & copiosus fructus, & res ipsa est salutaris; & quam non Christiani tãtum, sed & profani homines ideo coluerunt maximè, vt vno & æquabili iure cuncti in ea viuerent, & Reipub. dignitatem sartam tectamq. conser-

uarent. Verum huic quidem libertati adeo contermina est licentia, vt in primis sit aduertendum, ne ij, qui liberi esse & haberi volunt, licentiosi fiant, & in seruitutem tandem inuadant, sicut olim cecinit Poeta.

Libertas populi, qua regna coercent,
Libertate perit, cuius seruaueris umbram
Si quicquid iubeare velis.

Omnia quippe vitia, habent virtutis speciem, & nihil facilius concomitatur, quàm licentia, libertatem; sic vt nescio quis vltrò se legum seruum profiteri non dubitauerit, ne, ijs solutis, seruiret seruitutem. Sicuti namq; ille, qui diu velit esse senex, senem fieri maturè aiunt oportere; Sic & liberis populis pudore & reuerentia, quàm metu & horrore legum intra officij septa expedierit se continere. Abstrusa, inquis, hæc fuerit ratiocinatio. Quid si nec minimũ quidem, & exemplis propositis facillima intellectu? Quid enim? An

Persarum imperium seruitute; Græcorum, immoderata non concidit libertate? quæ talis tantaque fuerat, vt libertate concionum, tanquam flabello seditionum, & motibus vulgi perpetuò agitaretur. Quod vt adeo etiam recentioribus probemus exemplis, superiorum temporum in Hungaria memoriam, si libet, repetamus; licet sine dolore id facere non queo; ac nec fortasse debeo. Est enim nefas insultare ijs, quibus ex vicinia & licētia socius poteris esse calamitatis. Ad rem porrò vt veniā, & vt ea, quæ diu gesta sunt, breuiter perstringam. Constat Hungariam cum retroactis, tum maximè Matthiæ, Vladislai, & Ludouici regum temporibus, varijs motibus expositam fuisse, & conuentus quosdam celebrare consueuisse, qui inter Budam, & Pestum à Rakoscha villa quadā dicebantur. quibus nihil magis proprium & peculiare fuerat, quàm hunc exagitare hodie, illum postridie; & potētiores inuidia, imbecilliores potētia impedire. Quod

cũ multis perduraſſet annis, populus, ceu quidã magiſter maximus, maiores indies ſpiritus aſſumebat, & nunc hos, nunc illos ad gubernacula regni temerè promouebat; quoad tandem ad duo illa periculoſiſſima interregna ventum eſt, in quo duo Caſimiri Regis Poloni filij, Vladislaus & Albertus, & tandem etiam electus eſt Ioannes Sepuſius, & Archidux Auſtriæ Ferdinandus. Cuius electionis occaſione Solymanus Turca tandem à Sepuſio euocatus in Hungariam venit, & non modo Taurino capto, Regeq. Hungariæ ad Mohacum cæſo, & Buda direpta dominatus eſt; verum etiam omnia Hungariæ flumina, quæ potuit, claſſe enauigauit. Artis enim eſt, nullum reſpirandi ſpatium ſemel infeſtari datre cœptis, & nõ modo terra, ſed etiã claſſe aduerſarios oppugnare. Atque hæc de Hungaria tantum. Quid verò de regina prouinciarum Italia dixero? An iſtius vrbes atque principes, dum huic, & alteri operam ſuam

venditant; dum potentiam iactant; dum tanquam in theatro spectandas se ostentant; in magnas angustias redactæ non sunt? An in varias & multiplices difficultates non inciderunt? Nihil enim diu floret, & qui alta petit, lapsus vix tandem assurgit. Quod in Arragonijs regni Neapolitani regibus, & Ludouico Sforzia Mora dicto, Mediolanensium Duce fuit videre. Nam Arragonij diuinitus, quod extirpandi essent, moniti resipiscere noluerunt; & Ludouicus Sforzia, qui arbitrum agebat Italiæ, decennali Lugdunensi carcere vsque ad mortem perpesso, sua scelera, expiauit. Vnde memorabile illud est, quod Reginæ Bonæ Sforziæ suæ filiæ Isabella Arragonia quondam donauerat, & hodie in Ecclesia ad Sãctum Ioãnem Varsauiæ asseruatur. (Lectio ne moueat fletum.) Quærendo namq. thesauro quidam Rex Arragoniæ librum forte inuenerat, in quo eorũ scelerum series, quæ Arragonij in regno Neapolitano patrauerant, &

quorum cauſa punitionẽ meruerant, continebatur. Ne igitur eius libri lectio moueret fletum, inuerſo ordine liber eſt pictus; & in Poloniam tandem tranſmiſſus. Quarum vtinam prædictionum aliqui etiam alij memores hodie eſſent, & admodũ dum, vt faciunt, ſecurè illis non indormirent. Nihil enim diuinitus fit temere, & qui rationis expers non fuerit, pro re & occaſione, ſciet ſe ſuosque illis monere; Iam verò quid de Germania, Bohemiaque loquar? niſi quod expetita illa libertas peſſimè ijs ceſſerit; & turdis (quod aiunt) ſua ſibi excrementa exitio fuerint? Quo loco nauem aliquam, cuius, & Reipublicæ magna eſt ſimilitudo, non tempeſtate iactari videamus? An enim ſi à remigibus, nauclero remoto, vel nauclerus ipſe, reiecto clauo, in naui nauigaret, & cæli, ſyderumq. rationem nullam haberet, ſalutem ne tu vllam ibi ſperares? & ſi quid nauigantibus accideret, vtrum ventis & tempeſtati, an vero ijs, qui

neglectis, vel permutatis officijs nauem euertissent, id potius tribueres? Ad eum prorsus modum habet se & Respub. quam non casus, aut fortuna, sed ipsa gubernatio præpostera Regũ, aut cõtra Regem seditio Senatorum sæpe euertit. Non enim inclinationi temporum, sed vt accepta clades in exercitu Duci, sic & in Repub. omnis calamitas adscribitur Regi, aut in Regem seditioni populari. Fac enim vt Rex muneris obliuiscatur sui, vel populus in Regem gerat se intemperantius, & ordo ordini, plebs resistat magistratui; An tu metu & horrore pessima quæque euentura non circumspectes? Quæ ne nos maneant mala, nihil vnquam magis, quàm immoderatus vsus fugiendus est libertatis, qui efficit homines præsentibus numquam esse contentos, sed nouas semper sectari & appetere res, specie quadam legum in Repub. tuendarum. Age enim, videamus, hæc vitiorum mater, & nutricula quorsum excreuerit licentia? Quot & quantæ reprehen-

ſiones? quot non audiuntur querimoniæ, vel ob neglectam, vel contra leges ſibi vſurpatam Regis poteſtatẽ? Quot & quã mordaces voces, & multæ ac vehementes expoſtulationes? Quot laudationes rerum tẽporumq. præteritorũ? Quot & quanta auguria malorũ futurorum? Quibus veluti à ſomno quodam princeps excitatus, ea rurſus cogitat & agit, quæ vni quidem parti, quàm alteri magis, ſed & vtrique tandem magno ſunt exitio. Magnum enim in ſubiectorum fide Regis eſt præſidium: Sed & ijs expedierit animum regium ſibi habere ſemper propenſum. Mutuis enim officijs res & regna effloreſcũt. Ac nemo Regum miretur, multo autem minus moleſtè ferat, in vitam, conſilia, & actiones ſuus ſubiectos inquirere, & adeo etiam loqui aliquando libere. Regium enim eſt munificum eſſe, & à beneficiariis ingratum animum æquo animo ſuſtinere. Sola hæc vulgo libertas eſt data, vt, cum bene neſciat, male loquatur. Quod

& de coruo ferunt, qui cum secus nesciat, soleat crocitare. In Deo autem Opt. Max. & recte factorum conscientia Reges spem reponant suam, sterili regione magis pretiosam. Abigendis omnibus muscis vix suffecerit vnus, etiam plus quam Lynceus, aut Argus. Ac nec perfecta habuerit vnquam omnia, & nec illa quidem explete, quæ requiruntur in principe tria, ingenium, iudicium & exequendi facultatẽ. Etenim cum ingenij, inuenire; iudicij, discernere; exequi non magis in tua, quam in aliorum positum sit opera, priora quidem duo ad Regem, extremum pertinet ad ministrum. Quamquam & in illo ipso deligendo Regis requiritur iudicium: à cæcis namq; cæca omnia proficiscuntur. Qui curet quã maxime potest, officio suo vt satisfaciat, & vt non modo ingenium in inueniendo, sed etiam iudicium in discernendo habeat; & vt denique eos eligat, qui & vsu in aggrediendo, & celeritate in conficiendo nego-

tio ſemper vtantur. Vt enim medici propter hoſpitalia, ſic Reges cauſa populi, non illi Regum gratia eliguntur. Sed vt aliqua aliquando in re etiam errent, tolerandi fuerint. Non enim perfectiſſimis ſemper gubernacula committas, nec verſuram peræque bonam facias; & ſol vnus, Rexque ſuffecerit vnus, ne nouos, & inutiles principatus perpetuo experiamur. Nihil eſt difficilius, quàm aſſueſcere ingenijs, & temperare ſibi à vitijs crebro patratis. Sed iam ipſos ſermones Rakoſchianos audiamus, quibus oratores noui, ſtulti adoleſcentuli, tamquam in theatro oſtentantes ſe, Rempub. perdiderunt. Expergiſcimini, inquit, patres, & ne forte conſcripti, circumſcripti tandem ſitis, videtote; vigiles, & cuſtodes Reipub. vos oſtendite, acciſa regna, vectigalia in priſtinum ſtatum reuocate; & quod nec dici veſtrum poteſt, in communionem temporum vltro conferte: colonis noſtris, qui pecuniam imperetis, niſi cupiditati,

& auaritiæ veſtræ prius imparaueritis? Recordamini, non libertate, ſed tantum vos nobis ſuperiores eſſe dignitate. cuius nos etiam capaces ſumus, ſed maiorum veſtigiis inſiſtimus, & non tam diuites, quam bene de repub. meriti eſſe, & dici exoptamus. Quibus quid alij viciſſim reſponderint, longum eſſet cōmemorare. An enim ſeditioſos ciues, & ſui patriæque ſuæ oblitos non vocabāt in alienis rebus curioſos, in ſuis cæcos? Quid quod nec Reip. cauſa illa eos afferre, nec vnquam attuliſſe, ſed cupiditatis ſuæ tantummodo gratia, & quod hodie laudaſſent, id vituperare poſtridie obijcebant non ſine nota & reprehēſione leuitatis. Quarū omnium rerū & altercationū cauſam ſi quæras, non aliam ſane inueniias, quàm quod ad eum modum comparata eſt, ſemperque fuit licentia, vt in ea nemo ſibi conſtare, nemo diſcipulus, ſed magiſter eſſe, nemo ſubſequi, ſed præire velit; vt verum illud ſit, quod in prouerbij conſue-

tudinem abijt, grauiorem esse tyrannidem multorum, quam vnius; & multa, quæ populus fecisset, tolerata, laudata quidem rarò aut numquam extitisse. Male enim quæras, secundo populo, obuloque, ornamenta, & præmia virtutis. Ac sicuti in humano corpore malis humoribus pleno, pristinæ restituendo sanitati, vel maxima quæque remedia nulli sunt vsui, si bona ratio uictus defuerit: sic nō nisi animaduersionis proficias seueritate in multitudine gubernanda. Multum enim præmijs, sed multo adhuc magis pœnis homines in officio continentur. Quod si idem licere, quod & libere alicui videatur, quæ ex hoc fonte incommoda manant, facile conijcitur, cum vel ante mille annos de illa re iam questum fuerit, quod delirus senex, & garrula anus, & patriæ suæ extorres de religionis nostræ mysterijs disceptauerint. Ac nunc tandem eò etiam est ventum, vt ab otiosis syllogismis, ad crudelissima certamina vtrimque

con-

cõcurratur;& hæc noua(si placet)religio irreligiosissimam viuendi inuexerit consuetudinem;adeoque etiam patrimonio Ecclesiæ perpetuæ insidiæ æstruantur,& verborum aucupia, ac literarum tendiculæ inserantur legibus, eædemque figantur & refigantur ad multorum exitium. Hæccine verò libertas est? hæccine iuris dicundi ratio?Hæccine sanctio? Hæccine legum & statutorum executio?vt adeo sub hoc magnifico libertatis titulo potẽtiores imbecilliores premant, rebus alienis vim inferant, stupra virginibus, iniuriã viciniori-bus, manus quibus posśint inijciant omnibus;& tum nimirum in optima Repub. natos & educos se gloriẽtur? Quid ita? Quia videlicet talem prærogatiuam virium, talem rationem legum, talem indulgentiam sortiuntur sanctionum, vt,cum stupra, cædes,homicidia; & id genus alia scelera, aut nihil, aut quamleuiśsime puniant, potentiores in imbecilliores,diuites in pauperes,seditiosos in quie-

quietos arment ciues;vt non tã legũ, quã parietũ præsidio se suosq; tueantur. Egregias profectò leges,& cõmemorabiles sanctiones. Et quisquam dubitabit, non libertatis causa, sed bene viuendi gratia condi imperia; quæ quanto maiora fuerint,tanto magna libertate difficilius conseruantur? Quod vt volet dictum quis acceperit. Vetita vulgus quærit, sed me tu, quàm pudore à peccando magis se auertit. Et denique quasi nesciamus hanc,de qua loquimur, libertatem,non paucorum, aut potentiorũ, sed omniũ, & adeo etiam imbecilliorum debere esse propriam,atque præcipuam,quæ non in agendi, quod col libuit, licentia, aut vero indulgentia legum,sed in quadam animi posita est temperantia,cõmotionibus mentis sedandis,& populis in officio con tinendis. Quod enim maius fuerit mancipium, quàm quod improbissimo seruit domino? At quis deterior dominus, quàm animi perturbatio? Quæ igitur libertas, si hæc non fuerit

seruitus, subijci eius imperio? Omne quidem illud, quod consilio, & ratione vacat, consuetudinem inducit seruiendi. Iam verò moris est, indomitos equos cohibere frenis, & edomare calcaribus. At quid nos ipsos etiam non cohibeamus? quid non frenemus? quid non scienter, & moderatè cum hominibus versemur? Quæ malorum ea est ratio, putare ideò Deum expertem esse, quod non peccet, libertatis? Ergo & seruus erit qui magistratui obedientem se præstiterit. Velim sobrij hominis cogitationem quis suspiciat, & secum expendat, vtrum nobilis, bilisue atræ potius fuerit id facere, quod non debeat, & demũ deprecari apud eum culpam, quem offenderat. Nemo quidem nisi à seipso læditur, qui vero ab altero veniam petit, errasse se, & minorem illo esse proculdubio confitetur. Et quisquam dubitabit, non agendi, quod collibuerit, libertate, sed partim ob cultum, & ciuilitatem morum, partim ob frequentiam

ingeniorum, partim ob fortitudinis laudem, ac studij militaris, vnam alteri nationem anteferri? Moratam sanè decet Rempub. quam paucissimos eos, qui illam turpauerint, habuisse, cui pœnarum, & præmiorum recta distributione tranquillitas domi, foris in hostes laus, & victoria comparatur. Quo magis curandum est, ne, quibus maximè nititur fundamentis, pœnarum, & præmiorum cōtrarium efficiat dissimilitudo. Hæc enim vera libertas est, in qua iusto, & æquabili iudicio legum vniuersi continentur; Quippe vna & constanti voce, non varia, & multiplici, lex cunctis loquitur, tum vetando, tum vero etiam imperando, sic vt non temerè quidam dixerit, iudicum & medicorum officinas sibi esse debere quamsimillimas. Nam sicuti medicus, quoad morbum, vtrum æger dominus, an seruus; nobilis, an ignobilis sit, non considerat, idem etiam puniendo faciat magistratus. Itaque olim Romani legiones decimare integras

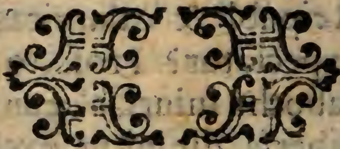
tegras consueuerant, vt pœna ad paucos, terror perueniret ad vniuersos. Quos tanto imperio diuinitus auctos censet ideo Augustinus, quod amatores fuerunt æquitatis. Contra vero, aliquos male audire videas, tum ob licentiam, tum ob indulgentiam legum aliquarum: cum furem perimant laqueo, & homicidam liberum pronuncient, certo ære soluto; quasi minor iactura sit vitæ, quàm pecuniæ; & leges, quæ pacatioribus ferebantur temporibus, debeant durare ad omnem perpetuitatem. Quo iure, non tam generis, quàm sceleris; non tam nobilitatis, quàm immanitatis alicubi tantum cuique libere, quantum libuerit; tantum libere, quantum plus facultatis esse videtur; bubonibus nimirum, quã muscis, telas aranearũ perrũpere, & impunitate triũphare? Maiores. n. pisces degluttiunt minores, & magis imbecilles opprimunt potentiores. Nam (vt citra iniuriam bonorum loquar) alicubi certè est moris, eos capi non permittere,

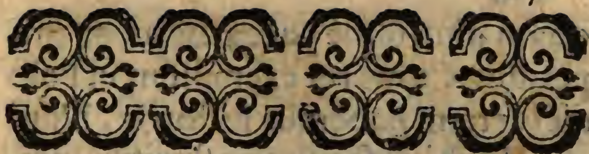
tere, qui vel vllis poſſeſſionibus potiuntur. Quo fit vt nocentibus tot, ſint effugia, quot cauſidicorum conſilia; tot adiumenta, quot integumenta ſententiæ, non iure, ſed pretio deſcribendæ. Dantur quippe inquiſitiones; quæ vulgo appellantur ſcrutinia; corrumpuntur teſtes, & teſtimonia, litium controuerſijs verborum inſeruntur aucupia, & vel ſceleratiſſimo cuique numquam defuerint patrocinia, vel in mala cauſa actorem, quod vocant, fatigandi; qui genere illuſtres, clientelis firmos, auctoritate pollentes contra ſe intuitus, tandem deſperatione frangitur, & ius ſuum contra aduerſarium non perſequitur, immo ſcelus ſcelere in eum aliquando cumulatur. Quæ res cum quaſi iuſta, & legitima, magiſtratus etiam ſupremi auctoritate, aut ſaltem impunitate comprobetur, quid mirum, ſi nunc infamia, nunc etiam communi incendio diuinitus omnia caſtigantur? Quid mirum, ſi Reges, & Principes, qui alias extra inuidiã

fue-

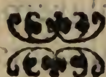
fuerunt, nunc ea, vel maximè laborant, & præſens rerum ſtatus damnatur, nouus, & præpoſterus deſideratur? Quid mirum, ſi ſuæ quemque ſortis capit ſatietas, & defertur hoſpes, quò rapit tempeſtas? Quid mirum, ſi gubernatori clauus eripitur, & remigibus argonautica committitur? Quid mirum, ſi publicis opibus quidam abutantur, & non ianua, ſed pſeudotyro ad eas immittuntur? Quid mirum ſi religio profanatur, altare contra altare collocatur, ius, fas, æquitas, mos maiorum violatur? Quid mirum, ſi diuina vltio metuitur, ſi hoſtis barbarus, & impotens animo, & potentia in nos acuitur, ſi funus Reipubl. & calamitas maior adhuc expectatur? Profecto ſi, ob illatas Nabotho iniurias, cum coniuge, & liberis diuinitus exciſus eſt Achab, nos tot tantiſque patratis ſperauerimus meliora? Quid potius Niniuitas non ſequamur, numine diuinitatis placando, & quàm meriti ſumus pœnitentiam agendo, & corda,

da, non vestimenta nostra discindendo? Licentia quo optatior singulis, eò funestior futura est vniuersis. Tandem veniet tempus, & sicuti in scopulis naufragium, sic in duobus extremis ægre lapsus fugietur. Præstat pœnitudine duci, quàm pœnam ipsam experiri; mutare velificationem, & consilium, quàm nō attingere portum; dare modicum, quàm multum; emendare semetipsum; quàm diuinitus in furore emendari; & denique non appetere illud fastigium, ex quo præceps per decliuium delabare.

NIHIL AEQVALITATE INÆQVALIVS.

PRODITVM est memoriæ, rerum dominam ROMAM, quæ, exactis Regibus, vnius abhorruit dominatum, cum, magno suo incommodo, plurium administrationem experta fuisset, ad vnum tandē Augustum Cæsarem imperium detulisse, qui post multas, & varias Agrippæ, & Mœcenatis inter se disceptationes, postremò illud suscepit, & quàm

quàm diutiſſimè paccatiſſimeq; imperauit. Cuius rei exemplum in Polonicis etiam habemus hiſtorijs. Nam cum Lechi defeciſſet poſteritas, primum quidem ad duodecim Palatinos; paulò poſt ad vnum illum Gracum delata ſunt gubernacula: quod ea forma maximè probaretur Reipubl. quæ & ſapientiam æmularetur diuinitatis, & inter alias duas, optimatum, & popularem, diutius conſeruaretur. Diuturnitas enim imperij, magnum argumētum eſt prudentiæ, & diuinæ erga homines voluntatis. Cum enim popularis ſtatus plerumque in licentiam, optimatum, in paucorum degeneret dominatum, ſola monarchia harum expers eſt rerum, ac periculorum. Quod apud Græcos in duobus, & quidem diuerſis videre fuit legiſlatoribus, quorum alter, nomine Lycurgus, gubernationis formis tribus inductis, ſeptingentorum annorum ſpatio Rempub. ſuam definiuit: alter, videlicet Solon, ſtatu populari inducto, Piſiſtratum patriæ

ſuæ vidit Tyrannum, antequam moreretur. Nihil enim, quod naturæ repugnat, fuerit firmum, aut etiam diuturnum. Quàm prouidam, & ſolertem rerum omnium magiſtram, ſi imitari libet, vt quidem vnum in apibus regem, in armentis ducem; & vel in inanimatis, in gemmis adamantem, inter metalla aurum, in ſyderibus excellere intuemur ſolem, ſic & Reipub. vnum, quam plures præeſſe potius patiemur. Sicuti enim domus priuata aliqua vno patrefamilias; nauis, gubernatore; exercitus, duce, ſic & Reſpub. vno eget gubernatore; cui quemadmodum medico ſalus, imperatori victoria, ſic tranquillitas publica ſit propoſita. Vnde etiam olim difficillimis illis rebus, & temporibus, quando iam, vbi recurrendum eſſet, neſciebatur, ad vnum illum Romæ deferebantur omnia. Quod vel in alijs quoque gentibus, & nationibus fuit factitatum. Expedit enim multos audire, exaudire minus ſingulos; neque tam multitudinis, quàm

vnius rectè consulentis stare sententiæ,& morem gerere voluntati. Nam licet in consilijs multis multa salus esse dicatur; tamen & consilijs discernendis mirabilis requiritur intellectus, ne aliquando, pro pane, vtamur scorpione. Est enim valde lubricum, exquirere consilium eum, cuius pectoris angustiæ non admittunt iudicium, vnde vulgo contemptus,& irrisio comitatur. Secus interim de prudentibus Regibus principibusque est iudicandum, quod ipsum Darij,& aliorum Regum exempla testantur. Nam si auctoritatem scriptorum hac in parte spectaueris, omnes Oratores,Philosophi,Historici,& Poetæ idem proculdubio confitentur; & inter alios à Poetis regio nomine locus celebratur, quod nulla cuiusquã tanta sit auctoritas, quàm regalis maiestas sinu suo non complectatur. Magnum enim onus honosque pariter est regalis dignitatis: quæ haud dubiè & altero illo diademate in cœlo augetur. Hinc &

inau-

inaugurandis Regibus illud plerumque dicitur: Qui tibi maledixerit, maledicatur. Qui enim legitimi Regis restiterit imperio, haud ille & diuinæ paruerit potestati, quæ talis tãtaq. est, vt quale diuinum in mortales, tale ac tantũ Regis sit imperiũ in subiectos, & non minus vere, quàm false crebris sermonibus vsurpetur: Tyrannorum in nos potestatem videri quidem iustam, sed iniquam esse voluntatem. Etenim hostium opera hostibus alijs numen vtitur proterendis. Quod in illo Attila, qui flagellum, & Temurlanõ, qui iram Dei dicebant se esse, licuit cognouisse, vt prætercam alios, quorum possem memorare quamplurimos. Plura enim distorti animi & ingenij, quàm exempla in Principibus fuerint probitatis. Quamquam illud est boni; quod sicuti pueri à parentibus castigati virgas in flammis, sic populi tragicos plerumque Tyrannorum, atque Tyrannidis exitus intueamur. Numquam enim centum;

annis Tyrannis, & Tyrannus tredecim perdurauit. Quem tãto liberius Deus Opt. Max. castigauerit, quanto ad summa ab eo euectus, sui & illius obliuiscitur; & otio, non negotio; voluptati non dignitati ancillatur. Quinquenniũ nãq. Neronis laudatur, at tota vita & exitus Neronis eiusq; similium vituperatur. Quid namque aliud fuerit Rex, quàm populi Rector, qui iuris, & iustitiæ æquabilitate primum quidem se, deinde & vincit alios ad bene honesteque viuẽdum; quo errante, sicuti defectu Solis orbem terrarum, sic turbari oportet regnum, ordinesque regnorũ? Facilius enim à fatuis puteo lapides inijciuntur, quàm à sapientissimo quoque eximuntur. Exemplum desideras? En in promptu fuerit. Ferunt Yringum herbam esse, quàm si caprarum aliqua in os acceperit, non modo ipsa sistitur, sed & reliquus quoque grex ad vlterius progrediẽdum obfirmatur. Ad eum vero modum habet se & Rex in Republ. qui

si per ipsũ se, quid facto opus sit, nõ viderit, næ haud & consiliarij visuri, aut saltem non tantopere curaturi. Vt enim capiendis anguillis aquas mutari, sic & Rempublica cõmodis suis vèlificando multi cupiũt perturbari. Quod si inops consilij Rex ipse fuerit, perpetuis laborabit suspicionibus, quæ imbecillitatis intellectus sunt argumentum; & timẽdum, ne, si possit, tyrannidem tandem exerceat, cum timidorum nobilitata maxime fuerit crudelitas. Præuenire enim, quàm præueniri potius volunt, & semel sanguine fuso nullum finem faciũt effundendi. Age porrò, quando ex alieno nutu Rex pendet, an non cogitatione fluctuat, & num bene aliquid, vel secus fecerit incertus, tanquam hospes tempestate rapitur, & angore animi plerumque cruciatur? Si præceps est, ruit; si negligens, deserit; si sibi fidit, fallit, & fallitur; si stupidus, circumscribitur; si morosus, est odiosus; si verbosus, vanus; si taciturnus, suspectus.

& quid non eiuſmodi? ſic vt in labo-rioſa gubernatione Reipubl. non tam quidem prudentiæ perſpicuitate, quàm diuinitus profecta felicitate ſit opus. Fruſtra enim animi corporiſque ſunt vires, ſi numen gubernantibus defuerit diuinitatis. Quibus vt conſiliarios fidos, & intelligentes habere expedit, ſic eligendis ipſis iudicium requiritur. Quis enim tibi polliceatur, eum, à quo conſilium petis, bonum & fidele conſilium perpetuo præſtiturum? Dies ſuccedit diei, & conſiliarius ſimilis eſt nunc in hanc, nunc in illam partem inambulanti. Rarus poſtremo, qui nõ vtilitatem ſuam, quàm Principis ſui potius ſpectauerit dignitatem, & qui pariter & ſciat, & poſſit, & velit in rẽ conſuluiſſe, cuius audire quidem licet ſententiã, ſed intimi animi explorare ſenſa fuerit difficillimum. Magnæ quippe latebræ & abſtruſi receſſus ſunt animorum, & quod veteres etiam prodiderunt; nihil tam eſt improbabile, quod non dicendo fiat

probabile ; & cum prudentem non corrumpas ære,hoc facias perſuaſione. Deniq.magna eſt habēdi ſitis,præ qua & Regi,& ipſius nō sēper conſulimus generi, & dignitati. Rarū fuit in Regē ſuū,exemplum fidei Hungarici cuiuſdā Cancellarij, qui cū Vladislaū Hungariæ, & Bohemiæ Regē, Sigiſmundum minorē natu fratrē nō admodum ſplendide ad ſe venientē, moleſtè ferre animaduertiſſet: Viſne, inquit, Rex, vt huic malo cito remedium afferamus? Fac vt omnia ea, quæ alicui per me petenti concedis, in fratris gratiam largiare. Omnibus ijs,quæ donabantur Cancellario, Regis fratri cedentibus, vidiſſes eum repente locupletari. Nec mirum: quo enim fauor inclinauerit ſe principum, eo & munera obſequiaque indigentium. Sed miſſa hæc faciamus. Illud quidem certum definitumq. eſto,Regem, & principē quemlibet cautum eſſe debere, opibus, & muneribus publicis ad aliorum preces,vel poſtulata diſtribuen-

dis. Etenim multi multorum beneficijs Regum, conciliant ſibi vulgo beneuolentiam, quam vnis illis rebus referri par erat acceptam. Quid? dubitabis id, quod ſemel in deliberationem cadit, diu latere poſſe, aut vnquam potuiſſe? Quocirca & huic rei prouidendum eſt, ac non niſi conſiliarij eligendi ij, qui ſint ſecretiſsimi, & eorum numerus, quoad eius fieri magis poteſt, reſtringendus, ne conſcientia multorum infida cuſtos ſit taciturnitatis, & ne longis eorum declamationibus, & temporis, & iactura fiat veritatis. Veneti hac in parte laudantur, qui non tam rogati ſententiam dicunt, quàm alia ratione ſuffragia ſua declarant. Plures magis videri, quàm eſſe eloquentes cupiunt, & antequam dicendi faciãt finem, eorum, quæ initio protulerant, ſæpè veniunt in obliuionem. Pulchrè Solymanus Turca diuerſim purpuratos ſuos ſententiam dicere volebat; & de quibus deliberaturus erat, nomina rerum, & perſonarum

ſup-

ſupprimebat, poſtero die conuocatis, rem aperiebat, & ſi quis fortè ſibi non conſtitiſſet, obiurgabat. Eſt ergo & conſiliarius aliquando vtilis, & eius delectus vtilior; & Rex ipſe tanto ſplendidior, quanto doctorum & intelligentium hominum corona magis fuerit circumſeptus. Nã & Deus quidem ipſe Opt. Max. ſine cuiuſdam conſilio vidiſſe & præſciuiſſe, & adeo omnia poterat perfeciſſe: nihilominus tamen, poſt ædificationem turris Babel, in veteri lege, inquit: Deſcendamus, & videamus; & in noua ſuorum exquirit conſilia, multitudinem illam cupiens ſaturare. Quod non alia de cauſa fecit, quàm vt illius actio noſtra eſſet inſtructio; & vt ſciremus, neminem, qui conſilium petit, eo, à quo petit, eſſe inferiorem. Quinimmò vt in ſyderibus ſolem, ſic inter conſiliarios ſplendere principẽ, perſpiciendis, quo tendant, conſilijs, acrimonia intellectus. Qui quemadmodum ſupremum illud venerabitur numen; ita habebit proculdubio &

nomen prudentiæ,& pietatis. Nã for tiores cœlituũ miniſtros Regibus ha bet nemo; & vix aliquis eũ infeſtare audet, quem diuinitati ſcit commẽ datum. Quò magis pietatem Rex colat; & nihil aſſimulatum in pectore gerere ſe oſtendat. Manent aſſimulatam pietatem grauiores pœnæ; & fictæ res non ſunt diuturnæ. Quod vel inde cognoſcas maximè; ſi, quis Deum, quem non videt, amare ſe dixerit, idem iſte nõ dilexerit proximum, quem quotidie intuetur. Hæc enim lex diuina eſt, vt non modo amicis ſemper bene, ſed & ipſis etiam hoſtibus noſtris male nunquã faciamus. Linquat autem ante omnia verboſam illam,& rerum dominã ſectaturi ſapientiam. Nam nutu reſpondeant, quàm oratione magis principes; & temeritate ac negligentia vacare debent eorum actiones, propterea quod temeritas rationis eſt hoſtis, negligentia, occaſione amiſſa, alterius expectat tarditatẽ. Occaſiones autem bene gerendæ rei

 of-

offeruntur raro, & amissæ reuertuntur sero. Idem etiam Rex liberalis, beneficusque sit, cũ libertate & munificentia, veluti quibusdam alis, in cœlum vsque principes euehantur, necnon & fortitudine, quæ robur animi seruat, vndequaque muniatur. Nam nulla quidem re, quam fortitudine, & fœlicitate, maiori apud suos Rex est in auctoritate. Anima porrò auctoritas est gubernantis. Prodigum, non solum liberalem Regem vult esse Aristoteles. Sed vt frugalitas nõsit regia proprie cõmendatio, est quidem pro re & tẽpore diuitiarum cõseruatrix, sine quibus nihil dignũ feceris regio illo statu & apparatu. Non enim tunc primũ, cum necessitas vrserit, de pecunia belli neruo cogitatur, sed multo etiã ante cõquirẽda sunt necessaria, ne illud aliquãdo dicamus: non putarã. Interim tamẽ sui absit obliuio, & vitetur semper illud ĩ rebus extremũ; & nihilominus tamẽ siue habeat, siue nõ habeat, Rex omnia referat ad liberalitatẽ. Diuinũ

numen, propter retributionem; & regale nomen, propter spem & metum perpetuo veneramur. Quibus quidem virtutum præsidijs, tãquam quibusdã septus mœnibus, omnia & singula præcepta regius imbibet animus; & studiorum suorum finem, non in cõtemplatione, sed in actioné semper reponet. Regum enim maxime, non otiosa contemplatio, sed virtutis perpetua debet esse exercitatio, à qua in Solem, & puluerem prodeatur: qualis nimirum Caroli V. summi illius fuit Imperatoris, qui cum à prandio in penitiora se retulisset ædium, cùm maxime solus, tùm minime videbatur solus, solis illis arcanis imperij cogitatione contemplandis. Nox enim, & quies amicæ sunt deliberationis. Quam contemplationem sic amarunt Reges, vt vel ille Dionysius, magis tyrannus, quàm Rex dicendus, Platonis consuetudo quid sibi profuisset interrogatus, responderit, quod contemplando, & philosophando æquius exilium posset

ſet pati. Vbique enim nos comitantur literæ, & in illis ſolis ſola est & ſolida firmitudo. Quo magis & Alexandrum filium ad vnam illã vnius Ariſtotelis conſuetudinem pater Philippus hortabatur, qui literarum tanto ardebat deſiderio, vt Iliadem Homeri pretioſiſſimo cuidam incluſerit ſcrinio, quod quadam victoria erat partum. Quippe multa magno, ſed ingeniorum monimenta debent æſtimari maximo. Quod & Alphonſus Arragoniæ, & Neapolis Rex, vno illo dicto ſuo teſtatus eſt, cũ Regem illiteratum aſinum diceret inauguratum. Reges enim donant poſſeſsiones, ſed ingenij ſibi vendicant laudationes; Quamobrem, vt, vnde eſt orta, in eodem terminetur oratio mea, æqualitate inæqualius eſt nihil, præſertim in Republica gubernanda; in qua, ad naturam illuſtrem accedat oportet eruditio, & magna magnarum rerum experientia, quæ nec in otio, neque domi comparatur. Solum enim alienum,
 collo-

colloquium senum, & varij ac infesti casus expoliunt intellectum. Ac verissimum illud fuerit, quod magister morum diuinus ille affirmabat Plato, tum demum beatas fore Respublicas, cum aut Philosophi eas regerent, aut rectores philosopharentur: Nam hi demum facilius doctis fauerent, eorumq. ingenia atque studia promouerent. Talem olim Carolum Magnum Imperatorem; talem patrum nostrorum memoria Franciscum I. Gallorum Regem fuisse accepimus, qui Budæo apud se peroranti decem millia aureum nummum dedit, & tot gymnasia ac Gymnasiarchas exornauit. Secus faciunt aliqui, qui, vt præ alijs sapere videantur, doctos & eruditos viros habent contẽptui: iã vero nihil fit deterius, quàm cũ lupus lupinã est, & doctus obtrectat docto, aut princeps consiliario; quando eo adulatore mauult vti, quã amico. Vetus autem est prouerbiũ: hirundinem domi non recipiẽdam; quod non aliũde dicitur esse natum,

quàm quod hirundo prænuntia veris cicadam musis amicam soleat deuorare. Quod vitium cùm in omnibus, tùm maxime notatur in principibus, qui tales plerumq. apud posteritatem sunt, quales scriptores in vita habuerunt. Armis enim, & ingeniosis scriptis fama gentium principumq. propagatur. Quorum imperium, sicuti parentum in liberos, æquo animo feramus, & alijs gubernandæ Reipub. formis Monarchiam præferamus. Nam æqualitate inæqualius, & crebra ac subita mutatione nihil est periculosius. Et quisquã dubitabit, Monarchiam, vt ante diximus, non ita facile in tyrannidem degenerare, quàm aut optimatum statum in pauciorum potentiam, aut verè istam rursus in populi libertatẽ? Est enim ingenita omnibus ferè ambitio, populi autem ingenia aut humiliter seruiunt, aut superbè dominantur. Tutior, & tolerabilior vnus ille est princeps, præsertim qui diligi, quàm metui potius volet; cũ me-
 tus

tus nunquam diuturnus magister sit officij; beneuolentia autem ciuium septum esse oporteat eum, qui dominatur. Nam vt hortis amœnis in ingressu delectamur, qui labyrinthi appellantur, secus, si celeriter fuerit ex ijs egrediendum: ita & violenta consilia facilius inuenias, quàm exitum eorum peruestiges. Sed age, progrediamur, & videamus, num rectè sit dictum, æqualitate inæqualius nihil esse, semperque fuisse. Nam si ad vnũ illum, qui alios regat, defertur imperium, an non libentius vni, quàm multis paremus? de quibus illud forte dictum est: Multi imperantes perdidere Cariam. An cupiditates eius, & perturbationes animi non facilius frenamus? An denique riualitatem, vt ita dicam, in vno, quàm in multis non potius deuitamus? Semper æmulatio est inter pares, & obseruantiam requirunt superiores. Fingunt quidam humani corporis membra (libet enim causã hominis ab eodem homine similitudinem vsurpare)

re)

re) fingunt inquam, contra ſtomachum conſpiraſſe, quod hic vnus præ alijs egeret pluribus, vnde iniuria quædam alijs etiam inferebatur. At ille rurſus rationes ſuas oſtendit, & ſibi, non illis iniuriam fieri declarauit. Cum enim certa quadam inuidentia alia omnia membra neceſſarium cibum ſtomacho ſubtraxiſſent, languere omnia cœperunt, & ad illum ipſum ſtomachum neceſſario recurrerunt, vt cibum videlicet digereret, & tandem per ſua loca tranſmitteret rectè digeſtum. Quod niſi factum fuiſſet, totum illud corpus languidũ & exangue proculdubio cõcidiſſet. Quæ eadem ipſa Regum & gubernatorum eſt ratio in Republica, de quibus hominum vulgus, vt cõqueratur, quod indigeat quãpluri-mis, certè non intelligit, quantum viciſſim ex ijs accedit omnibus commodorum. Vnus enim pro mille, & tot pro vno non valuerint vel nonnumquam, Sed carendo, quam fruendo principibus bonis hæc ſimiliaq;

tecum

tecū ipſe potius recognoſcas. Et denique colluſtremus omnē antiquitatē animo, & ipſa etiā præſentia tempora cogitatione complectamur. Quid? An in omni memoria non magni & multi à natura extiterunt Reges, qui ſuapte, quod fortaſſe non feciſſent doctiores plures, immenſam illam faciundi, quæ vellent, licentiam in gyrum rationis conuerterunt? diuitiarum copiam ſpreuerunt? in victoria, quæ ſuperba & inſolens eſt, ſeipſos tenuerunt? regna & imperia oblata contempſerunt? Quod enim docti ſæpe neſciūt, hoc materno cū lacte Regum filij imbibunt; nec vt crebro, ſic etiam verè heroum filij noxæ appellātur: cum adeo perſpicuū ſit, vel ab ipſo mūdi exordio, Regibus, & eorū filijs vitæ & necis imperium creditum fuiſſe; diiudicandi controuerſias litium poteſtatem populos commiſiſſe, & honorem obedientiamque debitam illis ſemper detuliſſe. Etenim multi licet digni, Regum poſteri imperio ſunt digniſſimi. Debetur

enim

enim Principibus multum; ſed & aliquid filijs eorum etiam mortuorum; quos tametſi alicubi patrius mos à regno excluſerit, certè humanitas ciuium recipere ſolet, necnon iure debet: Namq́. Regum quàm aliorum cura maior diuinitus habetur, & Angelus ipſis cuſtos fortior adiungitur, & ipſe intellectus proculdubio amplius illuſtratur. Quod multis multorũ exẽplis proculdubio eſt probatum. Age, an quo illuſtri naſcitur aliquis magis loco, nõ eò manſuetiori eſt & animo? Hominũ haud ſecus quàm apũ Réges carere debent aculeo, ne ad ſummã potẽtiam, ſummã acerbitatem morũ adiungere videantur. Poſtremo, ſicuti vnus & idem eſt, qui in re medica ſalubritatem & ſanitatem cunctis præſtat, & qui morbos curat: ita & in Republ. qui non idem ſit Rex & iudex cauſarum? Nam quanto quidem à populo iura Magiſtratus magis reſtringuntur, tanto de populi ipſius decedit plus dignitate. Quemadmodum

enim

enim in humano corpore membra, omnia caput vnum regit, sic & in regno Rex scienter cuncta disponit, vno illo suo; & non plurium, quos vix concordaueris, arbitratu. Qui vnus de agendis, vel omittendis rebus deliberationem proponit, ambigua explicat, dubia dissoluit, res decernit, leges fert, exemplo præit, populum instruit, & à vi iniuriaque potentiorum tuetur, & defendit. Reges quippe non ad otium, sed ad negotium, non ad voluptatem, sed ad dignitatem, non ad otiosè triumphandum, sed ad laboriosè gubernandum diuinitus eliguntur. Qui suo si non rectè defunguntur munere, qui fit mirum, si ad sua, à quibus est orta, redit principia Respublica? et si Democratia in Oligarchiam, hæc degenerat in Regnum, quo corrupto rursus ad Olygarchiam, vel reuertitur ad Democratiam, & denique, posteaquàm Olygarchiæ senserit incommoda, in Monarchiæ transit extremum; vt ab Olygarchia ponat

nat ſe in libertatem. Omnia enim extrema non ſunt diuturna; & quod vi fertur, torrentis inſtar labitur, nec dilapſum recuperatur. Sex autem potiſſimæ ſunt cauſæ mutationis Rei pub. Prima eſt gentium & nationum contemptus, tam internarum, quàm etiam externarum. Altera, concupiſcentia alienarum facultatum. Tertia, deſiderium appetituum explendorum. Quarta, contemptio legum. Quinta abuſus potentiæ. Sexta, penuria virorum, tam belli, quàm pacis artibus inſignium. Non enim exercitus (ait ille) non theſauri, non munitiones, non opes fulcra ſunt Regum, ſed amici, qui fide & obſequio parantur. Vnde in ſuis epiſtolis alicubi Plato: Miſer, inquit, pereo nullis fultus amicis. Dubijs enim formidoloſiſque temporibus amicorum certa fides, conſiliumque ſpectatur. Iam vero, vt in vno illo eodemque Rege permaneamus deſcribendo, certum quidem definitumq; eſto, nec rectè à puero, neque à plu-

ribus

ribus Rempub. gubernari. Nam pueros populo dari, iuxtà illud Vatis, diuinæ argumentum eſt iracundiæ, & Romani à diis precabantur, ne pueros haberent, quos malus tutor gubernaret, vnquam rectores. Malè enim viam demõſtrauerit, eget qui ipſe ductore. Quantum verò ad vnius, non ad plurium gubernationem ſpectauerit in Repub. nemini eſt dubium, regna non niſi vnum capere, nec duos in vno mundo ſoles, nec in vno exercitu cum æquali poteſtate duos ſolere eſſe Imperatores. Deus enim vnus in Cœlo, vno etiam in terris delectatur rectore. Quò magis nulla capitalior peſtis eſt Reipubl. quàm eorum in regno, aut aliqua politia nec opinatus natus ſubito numerus, qui non tam eſſe, quàm videri, nec videri modo, ſed volunt etiam quodammodo adorari. Nam malum quidem eſt, quando, qui inferiores ſunt, pares alijs eſſe cupiunt: ſed omnium peſſimum, quando paulo maiores, volunt eſſe omnium tandem

dem ſuperiores. Qui enim, in magna morũ & ingeniorum diſparitate, Rex opes & honores rectè partiatur, ſine illa animorum in ciuibus offenſione, quâ ſocietas humani generis ſubito diſgregatur, & ſine qua, illa, quæ gubernantium dicitur anima, nulla ratio & proportio conſtiterit æquitatis; cum nemo eo, quod ei datur, erit contentus, nemo ſuperiorem tulerit, ac vix quidem parem; & denique non medico, & figulo, zonario, & architecto, ſed tantum horum vno, Rempubl. dicet conſtare, ſemperq; conſtitiſſe? Nam quotus quiſque eſt, qui non fateatur, Deum Opt. Max. hanc pulcherrimam orbis terræ machinam, ex partibus inæqualibus, adeoque repugnantibus ſibi elementis, orbiumque agitationibus conſtruxiſſe, & ita quidem conſtruxiſſe, vt, ea congruenti diſcordia ſublata, ipſum mundum oporteret terminari? Ad eum modum bonus etiam patriæ ſuæ ciuis, tanquam antiquiſſimam omnium parentem, non nouer-

cam,

cam, quæ ipſa omnes omnium nominum charitates complexa eſt, qui non patiatur gubernari, non modo à ſolis dominis, verum etiam ab inferioribus eorum adminiſtris; à potentibus, & imbecillibus, ab obſcuris, & claris, à locupletibus, & egenis, & alijs generis eiuſdem? Nam ſecus qui faceret, bellum cœlo inferret, aut cœlum miſcere vellet inferno; cum ſuo cuncta conſtent ordine, numero, & pondere certo, nec confundere expediat omnia properato. Sed tu mihi paritatem in nobilitate ſuffragiorum, & conſuetudines obieceris tuas; ſane egregias; perinde ac ſi neſciatur, æqualitate nihil eſſe inæqualius. Quæ nec ipſa quidem his ſuffragijs ferendis obſeruari poteſt, aut debet omnino. Nam vt æqualitas ſit nobilitatis, non erit certè dignitatis, & pro ſe quiſque ſecum tacitus, quis ſit, & quo alter eo præſtet, recognoſcit. Quod vt ſecus æſtimet vulgus, Principi quidem philoſophorum Ariſtoteli, æqualitate

inæ-

inæqualius visum est nihil; & ante eum Plato æquationem honorum prohibuit, quanquam diuitijs pro se quisque potest vti libere, imperio non æque. Et cum magnæ magnis artibus parentur opes; sola illa non verbosa, sed rerum domina sapientia diuinitus datur & instillatur, cuius hominum vulgus expers ignarusque habetur. Rectè enim Romanus alicubi sapiens: Quis, inquit, multitudini placet? placet cui virtus. quam nescio quis alter, rerum futurarum auidam, & præteritarum obliuiosā, præsentium ingratam verè appellauit. Quo enim loco, aut tempore, qua gente & natione, beneficiorum gratus multitudinis inuentus est animus? Qualis & quanta memoria beneficiorum, etiam maximorum? Liceat mihi sacris vti exemplis, quanquam ijs, vulgi opinione, humilis reddi videatur oratio. Recordamur, inquit, piscium, quos comedebamus in Aegypto gratis. Quos tamen non gratis habebant, sed emebant,

bant, etiam magno; & denique carnium, quibus in Aegypto saturabantur, faciebant mentionem, & illius obliti erant, quam seruiebant seruitutem; qua quoad premebantur, cupidissimi fuerant libertatis. Mox in eam asserti exclamarunt in Moysen: Sepulchrane in Aegypto deerant, quod in solitudinem nos eduxisti ad moriendum? Ac vt perstemus in ijsdem exemplis sacris, & fidem habeamus magis, quàm profanis: Quid? cum Gedeon de manu Madian populum Israel liberasset, & Zebean, atque Salmana occidisset, nonne omnes ad eum hæc verba fecerunt: Dominare tu nobis; & posteri tui. Nec tamen tam cito obijt, quàm septuaginta eius filiorum populus in obliuionem venit, &, quæ promiserat, negare non dubitauit; vulgo enim polliceri verbis, & re ipsa stare promissis, minus auli cũ censetur. Age, Dauide ad Deum conuerso quid fuit sanctius? at in inculpatum idem ille populus prodi-

torie

torie conſpirauit. Quod vel in ipſo Ieſu patuit, quem primum honore affectum in crucem Iudæi tandem egerunt, & nullis non probris contumelijsq. affecerunt. Paulo namq. momento ab vno extremo in aliud labitur multitudo. Quæ cum in vna illa conſtans ſit inconſtantia, quis multis alijs Reipub. formis monarchiam nõ prætulerit, & ad eam euertendam, aut etiam quouis modo infirmandã conſpirauerit impotenter? Equidem multa multorum conſilia periculoſiſsima eſſe video, ſed nihil magis periculoſum animaduerto, quàm iura reſtringere maieſtatis, & æqualitatẽ inducere velle in Rempub. qua nihil & inæqualius & iniquius eſt aliquando. Quis enim non intelligat, ſicuti quidem in fidibus & cãtu, vocibuſq. in ſe diſparibus, & tum acutis, tum etiam grauibus, moderatione quadã inter ſe confuſis, pulcherrimam effici & audiri vbiq. harmoniam, ita quoque ex ſummis & infimis, & inter hos medijs interpoſitis, quaſi quadam

diſsimilium conſpiratione,ſtatum ſibi congruere ciuitatis? Varietate, enim terrarum orbis, & diſsimilium congruentia Reſpub. eſt admirabilis. Quod ſi optimates præferas Regibus, quod inter vnum, & multos ſtatus paucorum veluti quoddam virtutis medium reponatur, is virtutem, tanquam honeſtatis ipſius magiſtram, non in numeri, ſed in rationis medio dicat & ſentiat collocari. Verum, vt etiam ipſum reſpicias numerum, vnitas non inferior eſt alijs; quæ vel Platoni placuit, licet ipſi monarchiæ iniquiori. Ad quam infirmandam quorſum illud attulit, quod vnum, qui recte præſit, inuenire ſit difficile, quaſi non difficilius plures, & quaſi pluriũ affectiones domitu non ſint incredibiles? Si enim in parui articulis digiti bonos Cæſares omnes numerari poſſe neſcio quis dixerit, quid optimates, qui à minimis ad ſummum euecti faſtigium, non tenent modum, & difficilius ſecundum, quàm aduerſum fortunæ curſum æquo animo patiuntur,

tiuntur? Et denique in optimatum & populari Reipub. ſtatu, numerantur quàm ponderantur magis ſententiæ, ſecus in gubernationum omnium regina monarchia, quam non docti, ſed imbuti, non in Lycæo perceptam, ſed cœlitus hauſtā, à memoria extrema, extremi terrarū populi coluerūt: ſic, vt primū quidē & Aegyptij regiū nomen, numē quaſi aliquod coluerint, & nūc demū Galli, Poloni, Bohemi, Sueti, & Dani, Moſci immo & Lacones ſar, tū tectūq. perpetuo conſeruauerint. Ferenda enim principū ſunt ingenia, quæ & ſenſim tādē efficiūtur molliora. Neq. tamē ego is ſum, qui in omnibus omniū nominū Regibus Principibusq. conquieſcam, quorum aliquos video ab operibus magnarū rerum longè abeſſe, aliquos magis ſpectra marina, quam ſimulachra diuina cenſeri debere, ſemperq. debuiſſe. Pluribus enim principibus in ipſo flore iuuentutis defuerunt vires, ob libertatem immenſam, ad explendas cupiditates. Qui poſtea conſuetudi-

dissimilium conspiratione,statum sibi congruere ciuitatis? Varietate enim terrarum orbis, & dissimilium congruentia Respub. est admirabilis. Quod si optimates præferas Regibus, quod inter vnum, & multos status paucorum veluti quoddam virtutis medium reponatur, is virtutem, tanquam honestatis ipsius magistram, non in numeri, sed in rationis medio dicat & sentiat collocari. Verum,vt etiam ipsum respicias numerum,vnitas non inferior est alijs;quæ vel Platoni placuit,licet ipsi monarchiæ ini quiori. Ad quam infirmandam quorsum illud attulit,quod vnum,qui recte præsit, inuenire sit difficile, quasi non difficilius plures, & quasi pluriũ affectiones domitu non sint incredibiles? Si enim in parui articulis digiti bonos Cæsares omnes numerari posse nescio quis dixerit, quid optimates, qui à minimis ad summum euecti fastigium, non tenent modum, & difficilius secundum, quàm aduersum fortunæ cursum æquo animo patiuntur,

tiuntur? Et denique in optimatum & populari Reipub. ſtatu, numerantur quàm ponderantur magis ſententiæ, ſecus in gubernationum omnium regina monarchia, quam non docti, ſed imbuti, non in Lycæo perceptam, ſed cœlitus hauſtã, à memoria extrema, extremi terrarũ populi coluerũt: ſic, vt primũ quidẽ & Aegyptij regiũ nomen, numẽ quaſi aliquod coluerint, & nũc demũ Galli, Poloni, Bohemi, Sueti, & Dani, Moſci immo & Lacones ſar, tũ tectũq. perpetuo conſeruauerint. Ferenda enim principũ ſunt ingenia, quæ & ſenſim tãdẽ efficiũtur molliora. Neq. tamẽ ego is ſum, qui in omnibus omniũ nominũ Regibus Principibusq. conquieſcam, quorum aliquos video ab operibus magnarũ rerum longè abeſſe, aliquos magis ſpectra marina, quam ſimulachra diuina cenſeri debere, ſemperq. debuiſſe. Pluribus enim principibus in ipſo flore iuuentutis defuerunt vires, ob libertatem immenſam, ad explendas cupiditates. Qui poſtea conſuetudi-

ne imperandi vlterius etiam quam par est prouehuntur, & partim obstinatione, partim ignorãtia cæcuciũt, non tam ad veritatem quàm ad voluptatem loquẽtes libentius audiũt, regni, & Regum nomen prostituunt, ac, quòd absit, ad interitum etiã ruũt quasi ipsimet voluntarium. Plures enim Reges corrupti mores, quã veneno infecti flores perdiderũt. Sed vt tãdẽ fuerit, si per Nabuchodonosorẽ Regem, quem seruum suum appellat, exegerit pœnas à populo Deus Opt. Max. quid & nos ab eius similibus non æquo animo non omnia perferamus? Si à recta aberrauimus via, cupit vt in bonam reuertamur, si secus, ferendo & patiendo caput nostrum imitemur, & imitando proficiamus, & proficiendo altiora expectemus. Querelæ non restat locus, vbi exercendæ virtutis offertur campus, & non debet esse illud odio, in quo sempiternæ fœlicitatis cõsequendæ datur occasio. Denique & illud recordãdum, quòd in solo Deo Opt.

Max.

Max. ſecus in hominibus fuerit perfectio. Ac cum omniũ, tum maxime Regũ conuenit nos miſereri, qui alienis auribus audiũt, manibus faciũt, & quorum vigilijs noſtra quies, labore otium, vacationes occupatione continentur. Sed finis ſit. Perperam quidem faciunt, qui in publica administratione Reges impediunt, qui negotium ijs faceſſunt, qui æqualitatē in Rempub. inducũt, & omnia tranſuerſum agunt, in ſuam, & aliorũ perniciem. Enimuero ſi his tot tantisq; malis aliquando perierunt imperia, hodie non cõcidat regnum aut prouincia: & ſi libertate concionum, & ſeditione populari ruere olim fuit Græciæ fatale, nobis ſit ſalutare. Equidem tale alicubi legi: Quale hic eſt principium, vtinam ſaltem non exitiũ. Spes alit, ſed & fallit aliquando, præſertim non niſi damno accipiendo cautos, & dulci fortuna, ac falſa perſuaſione de ſe inebriatos. A quibus ſi metuitur in monarchia tyrannus, qui non maior tyrannorum

in immoderata libertate metuatur multitudo?& si morem gerere difficile ijs est Regibus, qui non fuerit & parentibus, quod in Deum & homines est peccauisse? Ratio dictat, natura docet, experientia monstrat, necessario esse obediendũ; cum alij ad imperandum, alij ad parendum procreentur, & in vno illo Rege salutem esse, teste Cicerone, Sybilla enũtiauerit, & æqualitate inequalius nihil esse toties ratio demõstrauerit. Quorsũ eruas inimico oculũ, vt ipse rursus, eo auctore, amittas iugulũ, & stultum imitere turdũ, qui, vt est in prouerbio, sibi ipse cacat exitium? Nouitatũ delectat initiũ, sed principio non æque respondet extremũ: medium interim ferire oĩum est difficillimũ. Qui bene sedet, locũ non mutet; qui valet, medicũ nõ curet; & cuius aqua restinguitur sitis, aurũ nõ desideret: alta ruinã, superba inuidiã, temerarij ausus temerarios exitus, leuitatẽ despicatus comitatur, & veste, quæ ex duobus contexta est, vti populum diuinitus vetatur.

HONORVM GLORIAEQ. AMBITIO, SVI EST OBLIVIO.

VI tot regnorum, imperiorumq. mutationes,& ipſas notant clades,vt multas variasq. earum cauſas, has quidem vel maximas potiſſimaſq. afferunt tres: Ambitionem, Luxuriam,& quandam veluti ſitim ac cupiditatem diteſcendi. Sed ita tamen, vt cauſarum maxima & potiſsima, vna illa ſit, ſemperq. fuerit ambitio. Nam ſicuti quidem virtus omnia vitia, ſic & ambitio ipſa antecellit,& Rempub. (vt plerumq. fit) tandem euertit. Nemo enim quàm à ſeipſo magis læditur, & nemo pericu-

losius, quàm qui alta petierit, deturbatur. Quæ quidem præceps & lubrica ambitio, cũ vt plerũq. fit, ex ignoratione nostri proficiscatur, dãda est opera, vt, quod Apollo Pythius oraculo edidit, nosipsos nõscamus, & ut uel maximi simus, alios præ nobis non despiciamus. Pulchrum enim est excelluisse in multis multum; sed unũ præ cæteris id sibi usurpare, est temerarium, & auditu permolestum. Quota enim res quæque fuerit, qua non modo hominem homo, sed ipsa quoque nos non anteierint animantia? Nam ut ab anima primum, corporeq. ordiamur. Industria apes, sagacitate vulpes, ingenio elephanti, pulchritudine equi, diuturnitate vitæ corui, & anseres nos superant. Si vero opes & diuitias spectemus, hæc tẽporum fortunæq. munera, ne in bonis quidem numeraueris, quę verius, quàm bona, ludibria fortunæ appellãtur, quæ nos nec meliores, nec animo faciunt quietiores. Quinimmo vt augendi cupiditate, sic & amittendarum

rum earum metu perpetuò cruciamur. Iam vero, ſi non modo vitia, ſed & ipſæ etiam virtutes ex aliorum contentione, quam per ſe ipſæ magis cognoſcuntur, ecquis reperietur, qui omnibus (vt ita dicam) partibus & numeris ſit expletus & abſolutus? Summa quippe ſecuti, aſſecuti mediocria fuerunt contenti, & facilius potuerunt alios laudare, quàm æmulari. Age namque videamus, quæ in vnoquoque magno & admirabili viro deſiderata ſunt, & fuerunt. Magnus erat, & magnam fortitudinis laudem retulit Hercules, eundem tamen parum continentes habuiſſe manus, bobus ſibi ab eo ablatis, colonus conqueritur. Socrates Apollinis oraculo omnium dictus eſt ſapientiſſimus, qui idem ad libidinem in primis fuit pronus. Plato, & Ariſtoteles philoſophorum principes, quos etiam ſua conſtat habuiſſe vitia, & quidem enormia. Taceo Catonem, & Traianum, quamquam boni dicerentur, vtrumque vinoſum; Alexan-

drum Seuerum; quo Romæ integrior nemo, voracem & ambitiosum; Gordianos inter optimos relatos, plus æquo habitos fuisse delicatos. Semper enim natura pensat sua vitijs munera, nec omni ex parte relinquit aliquid absolutum. Demosthenem Oratorem Græcum, & Romanæ parentem eloquentiæ M. Tullium silentio prætereo, quorum hic timidus & vanus, alter proditor patriæ à quibusdam est appellatus. Non Syllam, & Marium commemoro, bello claros, sed tyrannos. Non Iulium Cæsarem, & Pompeium, rebus quidem gestis insignes, sed incendio patriæ magis detestabiles. Non enim alicuius gloria in ore hominum tantum versatur, quantum is, qui funus accelerauerit patriæ diris vouetur. Quid illud, & quantum est, quod nihil profuerit, celebrari hic, & cruciari illic, vnaque & altera præstare laude, & omni turpari fœditate? Nulla in dolore voluptas, nec virtutis, aut turpitudinis est communitas.

Quò magis nullo loco & honore dignos arbitrere, qui tamē nescio quo, non tàm interno, quàm externo splendore vitæ nomen sibi quærunt, & mēs eorum præceptis, institutisq. philosophicis est vacua: Facilius nempe in corpore, quàm in pectore præseferre est splendorem & maiestatem. Qui quidem iniurij vt sunt nemini, dum nec à se, neque ab alijs propulsant iniurias, etiam huius lucis vsura erunt indignissimi. Par enim vitæ, &, quæ ei aliquando præfertur, ratio habetur dignitatis. Quod si superiorem semper esse malis contendēdum est, quid non etiam commiserendum & calamitosis? Indigne quippe viuit, viuere per quem alijs, cum possit, nō licuerit. Age, quot & quanti in orbe terrarum sunt, qui de contēptu mundi, gloriæq. scripserunt, & vel eo ipso magis, M. Tullio teste, celebrari & gloriosi esse voluerunt? Qui quantumuis licet apud se viles habuerint opes, quotus tamen fuit, qui virtutis & ingenij gloriam alijs concesserit?

 rit?

rit? Quidam enim diuitias, non ſic vero laudes aſpernantur. Quod in quibuſdam angelica puritate & ſanctimonia claris fuit deprehenſum; & ante alios Pontanus Iouianus,vir ſua ætate doctiſſimus, Carolo VIII. Gallorum Regi Neapolim venienti, oblitus Arragoniorum Regum, quorum præceptor fuerat, Latina Oratione habita, publicè eſt victoriam gratulatus, vt tantum ſuam illam, ſi Deo placuit, eloquentiam vulgò teſtaretur. Quò namque laurea victoris, eò vertitur aliquando os etiam Oratoris. Quid vero tot tantiq. alij viri vndequaque ornatiſſimi? An ſicuti hamo piſces, ſic iſta dulcedine gloriæ capti non ſunt, & ſublatius de ſe ipſi loqui, & ſentire non dubitauerunt? Nota quorundam illuſtrium virorũ eſt hiſtoria, quam neſcio quis ideo ferebatur ſcripſiſſe, vt ipſum quoque ſe, quaſi aliquid agendo aliud inſeruiſſet. Quamquam ego nihil horum ſuſpicari velim, & nec iure poſſim: Debemus enim, niſi ſecus patuerit,
in

in meliorem cuncta interpraetari partem, artem vt contrariam nonnulli amplectantur. Certum interim definitumq. esto, omnia alia posse facilius deserere nos vitia, vnam illam ambitionem ad tumulum solere comitari. Cum enim ambitio magnanimitati sit opposita, duò habet extrema vitia, vt aut honores immoderatius appetat, aut vero superbè contemnat & aspernetur. In quo certo quodam modo & ratione superbiæ est simillima; sed tamen non superbia ipsa, quæ, nulla etiam excellentia comite, multa & magna sibi deberi opinatur. Secus quidem ambitio est, licet & huius ordo præposterus sit, honoribus anxiè desiderandis. Etenim rerum earum, quibus cohonestemur, studio hæc maximè insunt tria: Primum quidem, vt corpus vmbra, sic virtutem nostram honos comitatur, qua qui præditus est, næ haud negauerit, non à se, sed aliunde eam se habuisse. Omnes enim omnia Deo Opt. Max. iure ferunt accepta,

pta, & memori mente colunt beneficia eius gratuita. Secũdo verò, quod, quodcumque tandem habueris, ad vtilitatem publicam referas necesse est. Quippe virtutis bonum cum sit diffusum, communicatione sui constat, & nisi alijs profueris, frustra honore, qui tibi defertur, delectaris. Tertio, quod honor virtutis præmiũ, & antiquitus dictus, & semper, & vbique, & ab omnibus est obseruatus: neque tamen, honoris illius tantum gratia, virtuti fuerit adhærendum, cum illa ipsa sibi magna sit merces, & vel in medijs tenebris retineat splendorem suum & maiestatem. Falsum verò, erroneumq. est, quod quidam autumant, generis nobilitate, aut diuitijs, aut magnificentia vlla, posse, vel debere honorem cõparari. Quid enim aliud fuerit, nobilitatem iactare tuam, quàm obscuritatem despicere alienam? & Deo Opt. Max. ortus nostri & naturæ detrahere auctori, quod non cuncta simul singulis, verum largitus est vniuersa vniuersis?

ſis? Quid gloriari eſt in diuitijs, quã reponere ſpem in fortunæ ludibrijs, quæ nec cuiuſquã firma, neq. vera sũt bona, & quò magis animum ijs appli caueris, eò fuerint tibi infeſtiora? Arcã enim, quàm cupiditatẽ, facilius explere sẽper licebit. Quid deniq. luxu eſt diffluere, quã lumen animi extinguere, & quadrupedẽ; non hominem agere diurna nocturnaq. perpotatione? Quibuſdam ſanè, quàm viuere, bibere eſt dulcius, & libido cerebro prę dominatur. Viuant autem mortales mortis ſemper memores, & eiuſdem, cum neceſsitas poſtulauerit, pro Chriſto, & patria contemptores. Poſtremo etiam, quod multi magniq. factitare ſolent, quid opera, nunc in hac, nunc in illa re principibus venditanda honorem; quid ineptijs aulicis excellentiam quandam eſt quæſiuiſſe, quam hiſtrionicam exercuiſſe, & Regibus ac principibus, qui nouis rebus, & inuentionibus delectantur, fucum feciſſe? Si enim virtuti confidis tuæ, quid non ea potius, quam

ineptijs

ineptijs & vanitate te commedes? Si, quòd viro dignum ſit, neſcis, lateas, & diſcas, & Proteum non agas, neque Regibus & principibus venditando te imponas. Sed age vel aliqua in re maxima vt excellas, an non multis rebus alijs nunc huic, nunc alteri eris inferior? Summus quippe magiſter Chriſtus Opt. Max. dedit & fregit diſcipulis panem, vt teſtaretur, vni ſibi infractam ſe reliquiſſe portionem ipſius ſoliditatis. Itaq; ſi ſciẽtiã, teſte Ariſtotele, ſpectes, maxima pars eorũ, quæ ſcimus, minima eorũ eſt, quæ ignoramus; & illud ipſum, quod ſciuerimus, parum aliquando nos iuuat, quod ſciendo omiſerimus bonum, tandem condemnat. Si vero abs te, aut ab alijs geſtas intueare res, quotus quiſque fuerit, qui ſummos illos duces & bellatores adæquauerit? Poſtremò, ſi opes & poſſeſsiones cõſideres, an non quãplurimos tibi pares, immò longè etiam inuenias te ſuperiores? Non diu tumẽt inflati, & culices fiunt, qui
ſibi

ſibi videbantur elephanti. Sed hæc partim de ſapientiæ, partim etiam dicta ſuffecerint opinione potentiæ. Omnia enim contentione franguntur, & quæ magnum acumen habuerint, hebetantur. Ad hominem ipſum accedamus, in quo cum nihil magis quam notentur vitia, tu, qui vitiorum expers non es, nec eſſe, quoad vixeris, potes, quid non alijs potius commiſereare, quàm perpetuo habeas eos deſpicatui? Spretis quidem per te alijs, contemptum etiam & odioſum futurum te, nemo profectò dubitabit. Pulchrum enim, inuentores necis eadem nece, & eos, qui alios deſpexerint, deſpicabiles, & egentes, eſt interire. Quos interim animi morbos, cum vna illa (de qua toties dictum eſt) pariat ambitio, quis eam nō maximoperè fugiēdam, & vnam illam modeſtiam, cognitionemque ſui præ ea amplectendam non potius arbitretur? Quid enim eſt verticem attollere, quid præ alijs ſe efferre, quid honores & dignitates ſiden-

fidenter petere, quàm seipsum & finem suum ignorare? Quid superbis puluis & cinis? habent alicubi sacra oracula. Ferunt quendam, quia diu multũq. sectabatur aulam, tandem in morbum incidisse grauem, nec aliud ab eo, quàm vt, pro tot in eum meritis, videre eum posset, flagitasse, quem cum ille adijsset, vt nescio quo magistratu ipsum augeret, impensissimè postulauit: at cum ille, quid morituro vsui foret, quæsiuisset, vt meus, inquit, pulchro epitaphio honestetur tumulus. Verũ videamus, quo primæuos etiam parentes nostros deduxerit hæc ipsa ambitio. Suggestione Sathanæ, quod Dij futuri essent, tanquam œstro perciti, de arbore vetita comederunt, & dum altum sapere voluerunt, præcipites acti sunt, & non cœlituum, sed dæmonum socij extiterunt. Sic Deus Opt. Max. humilia respicit, & ruit qui se attolit. Quod vel in Lucifero illo Angelorum omniũ splendidissimo licuit cognouisse. Qui cũ in Aquilone

sedem

ſedem ſuam ponere, & altiſſimo ſimilem ſe voluiſſet efficere, in Barathrum inferni eſt deturbatus, in quo cum ſocijs perpetuis flammis cruciatur. Ambitionis enim pœna adeo eſt æqua, vt, vel apud illud tribunal æquitatis & miſerationis plenum, veniam non potuerit adipiſci. Nam cum ab eo, qui bonorum auctor eſt omnium, omnia proficiſcantur, ingratus impiuſque eſt, qui ea ſibi tribuit, quæ tribuuntur diuinitati. Dat quippe cuncta Deus Opt. Max. animi grati gratis, ſed ſubito aufert ab ingratis. Age, videamus, quot & quanta vitia ex hac vna ambitione enaſcantur. Etenim qui ambitioſus, idem fuerit auarus & luxurioſus, quantumuis hæc ſibi ipſis repugnantia & vitia videantur contraria. Ac primum, qui ambitione flagrauerit, dilargitur quamplurima, & luxu eſt perditus, vnde demum cum egere cœperit, licet in fundo ſera ſit parſimonia, auarus, immò & alieni appetens eſſe incipit, citra omnem

opinio-

opinionem probitatis. Vt enim quò tendunt ambitiosi, perueniant, in omnes occasiones sunt intentissimi multitudinis demulcendæ. Qualem olim Roma Cæsarem habuit, qui, vt rerum potiretur solus, congiarijs epulis, muneribus, libero populo, ipso M. Tullio teste, consuetudinē attulit seruiendi. Hinc demum fraudes, in patriam proditiones, clandestina cum hostibus patriæ consilia, & nullæ non molitiones in publicam sequuntur libertatem. Vincere enim auet ambitio, vt quacumq; tandem arte obtineat principatum, ita vt illud vere sit dictum, sitim hydropici, & cupiditatem ambitiosi nunquam expleri. Quo enim plus potæ, eò magis sitiuntur aquæ, ait quidam ingeniosus poëta. Qnod Macedonis Alexandri exemplum satis superque fecit planum, qui, vno mundo debellato, moriens voluit alterum, quod, plures esse mundos, philosophum, nescio quem dixisse inaudisset. Meritò quidam, quid ambitio, & auaritia

ritia differrent, quæſitus: Auaritia huc, inquit, ori manum admouens, ambitio illuc, ſupra caput eandem eleuans, pertingit; & haud ſcio an temerè. Ambitio enim, non quo eatur, ſed quo perueniatur ſecum ipſa quærit, nec media honeſta, ſed finem ſine etiam æquis medijs cōſequi concupiſcit. Quamobrem memorabile eſt, quod Pyrrho Epirotarum ambitioſo accidit Regi, qui cum varia & ancipiti cura belli gerendi diſtineretur, acceſſit ad eum, inter fidos & charos amicos, fidiſſimus & chariſſimus Cineas, cuius plures vrbes eloquentia, quàm ſua ſuorumque potentia cœpiſſe ſe gloriabatur, &, venia accepta, ſic eum eſt affatus: Scis ne tu, inquit, Pyrrhe, pace tua dixerim, quæ Romanorum eſt potentia? ſcio inquit, Benè habet, reſpondit. ſed ſit tua etiam maior, tandem aliquando victor quid facies? Vlterius, ait, pergam, & Siciliam traijciam. Verum & hac fac potiare, quid ages poſtremò? in medijs, inquit, die-
bus

bus feſtis cũ meo Cinea vitam tradu cam. Nunc vero, inquit ille, quid obſtat, quòminus hæc ſimiliaque etiam gaudia habeamus,& vanis cogitationibus, molitionibuſque his non torqueamur? Argutè notauit ambitionis ſitim, quæ paulatim aſſurgit, mox caput ſub nubila condit, vt verbis poëtæ vtamur, & ſpecioſa amplecti, ſalutaria conſilia reijcere, prima fronte læta, mox aſpera ſolet experiri; vt præſtitiſſet non cœpiſſe, quàm cœpta deſeruiſſe. Non enim euentus conſilijs, nec bella cogitationibus ſemper reſpondent. Quod vel in hoc ipſo Pyrrho eſt probatum; qui ſi Cineæ dicto audiens fuiſſet,neque Argis oppreſſus extitiſſet, neq; orbem terrarum tot difficultatibus inuoluiſſet. Sed facilius torrentem eſt ſiſtere,quàm ambitioſorũ ſtudia, ſi mors non præuenerit,refrenare. Velim enim ambitioſos Reges,eorumq; habendi cupiditatem, & deniq; progreſſus, ac conſecutiones, ipſumque interitum intueare. Ac in his Mahometem

metem Turcarum Imperatorem maximè, qui fulmen quoddam, ob miram celeritatem, & incredibilem fœlicitatem, vulgò à suis dicebatur. Non poterant duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum captum, non duodecim regna, non viginti prouinciæ, non trecentæ vrbes possessæ eius ambitionem sistere, quo minus, Hydrunto in Italia capto, ad Vrbis, & Orbis imperium aspiraret: sed morte præuentus, cui rei voluntate studuit, eam necessitate missam fecit, & præter opinione in vitam cum morte commutauit. Vastæ quippe sunt cogitationes Regum, sed euentus præstare, tantum est diuinum. Iuuat ergo humanitatis nostræ, & illius dicti reminiscendo recordari, quod non vnius eiusdemque artificis fuerit, velle, & posse, & ordiri, ac continuare bellum susceptum. Callida & turbulenta consilia multis funesta, sed ipsis auctoribus sunt, fueruntque semper funestissima. Quod Neapoli in Arra-
gonijs

gonijs Regibus, & Mediolani in Sforzia Moro fuit vidisse, qui dum Italiæ arbitrum se profitetur, in decennali carcere in Gallijs moritur; & dum Gallus ab eo in Italiam euocatur, Hispanus bolo potitur, & nemo eorum ambitiosis consiliis adiuuatur. Quid enim? nostris quoque tēporibus, quid Amyralio Franciæ, quid in Belgio Principi Auriaco pro fuerint, quis ignorat? Nam de Amyralio illud ferunt; Quod cū aliquādo contra Regem suum arma sumsisset, & magnum exercitum in expeditionem eduxisset, vltrò multis narrabat audientibus, quendam puero, quod pedibus in patibulo pendere debebat, prædixisse, & tandem ita fuit, vt, quod ipsi minus prædictum videbatur vere, extra Lutetiam vtroque penderet pede; & quod incredibile factu fuerat viuo, eueniret mortuo, postquam caput ab hostibus amputatum, in Germaniam fuerat deportatum. Hic nimirum ambitiosorum est finis, funisue potius, qui

altius

altius ad Coligni facrilegum corpus triplici colligatus funiculo, non est disruptus. Quod idem tam veteribus, quam nouis planum, si opus esset, faceremus exemplis etiam infinitis. Quid enim quam gratiam potius ambitio euertit? Quid Romani? Cum vtrobiq; Oratores noui, stulti, adolescentuli, ambitiosiq; prouenirent? Quid postremò afflixit Hungariam? Quid Germaniam? Quid Bohemiam. Quid in illo maximo totius Poloniæ conuentu ad Leopolim coacto tantum non Poloniam? Cum Sigismundus Rex Poloniæ, per campos volantes, vociferantesq; contra Senatores Equites, fusis ex fenestra arcis Leopolitanæ ad Deum precibus, magis quam vi aut consilio aliquo tandem sedauit? Ac de Hungaria quidem, eiusq; ciuium ambitione longius et, si libet, oratione excurramus. Habuit certè ciues mobiles & ambitiosos semper, quorum artibus, partibusq; non modo diuersis, sed & aduersis, nec modo animis, sed & Ca-

ſtris ſibi infeſtis, in hunc, quem vide-
mus, Turcicum incidit laniatum.
Dum enim alter alteri in petitione
honorum præcurrit, dũ externis Re-
gibus operam ſuam venditat; dum
potens imbecilliori iniuriam infert,
dum temporum mutationem; inter
regnaq; deſiderat, primum quidem
ad ciuiles inciuiles admodum inter
ſe motus, poſtea ad vnius Turcæ Ty-
rãnicum deuentum eſt dominatum.
Atq; vtinã tantũ iã ſit finis. Terrent
Tranſyluaniæ veſtigia, qua appeten-
da Andreas (proh dolor) Cardinalis
Bathoreus, & Michael forte Vay-
uoda, ille vita, poſterior excidit im-
perio, anno vno vix circũacto. Vala-
chia vero vtraque tantum non qua-
draginta dominos habuit, anno ab
hinc quadrageſimo, à Deſpota illo,
quem Laſcus euexerat, ludimagi-
ſtro. Quæ omnia ambitioni adſcri-
buntur. Quærunt namq; ambitioſi
nouos perpetuo ſibi titulos & domi-
nos, & eius rei habent aliquando co-
lores ſpecioſos, ſed exitus funeſtiſsi-
mos.

mos. Ritus enim Græci, & animi Valachici diuisim quidem mali, sed coniunctim sunt pessimi. Cui hac tempestate malo, passim, & vbique occurendum etiã est ocyus, nec tam mens alicuius, num de patria benè mereri velit, spectanda, quam facultas, ne male possit, adimenda. Vnus enim homo, quid dico vnus, forsitan etiam nemo restituit nobis rem cunctando. Sed plures Rempub. quã nõ debebãt amiserũt vt ambiẽdo. Hinc olim etiã Athenis potentiorũ, ambitiosorumq; homin lege lata frenabatur cupiditas, quæ ad hũc modum obseruabatur. Quadrata coctilis forma, quæ Græcis ostracismus dicitur, certis temporibus solebat ciuibus distribui, in qua nomen inscribebatur, quod pro se cuiq; magis placebat, collectis verò cum inscriptionibus nominum coctilibus formis, si earũ aliqua millium sex numerum excedebat, is, cuius in ostracismis nomen frequentius reperiebatur, erat in exilium actus, vt saluus status totius es-

ſet ciuitatis. Vix enim eſt credibile, quàm occultò repat, & aliena inuadat ambitio, & quam multi hoc vitio excœcati, ſui, ſuæq; conditionis planè ſunt obliti. Non tam quippe poculo amatorio, amore quam ſui cœco quamplurimi faſcinantur. Quid Antigono? Quid Lyſimacho? Quid Ptolemæo? Quid reliquis Magni Alexandri ſucceſſoribus fuit melius & moderatius, antequam ad Reipub. gubernacula acceſsiſſent? Verum non tam quidem cito regiū nomen & diadema conſecuti ſunt, quàm ſubito ſe, ſuoſque mores mutarunt, & propterea etiam non diuturni & ſtabiles extiterunt. Quod & de Neronis quinquennio, quo ſanctius nihil vulgò etiam circumfertur. Ab vno enim in aliud extremum perfacilis lapſus; quod fortuna rationem, Rexque monitorem raro eſt paſſus; Quo magis non ineptè quidam, hiſtriones quotidie plures veſtes, & Reges mutare dixit conſultores. Quos, ſi, vt credibile eſt, iuſta aliqua de cau

ſa reſpuerint, ſaltem mutos ſibi aſciſcant, & ijs rectè monentibus obediant, & denique ante omnia bene equitare diſcant. Quadrupes non nouit ſeſſorem, & excutit Regẽ etiã præpotentem. Obſeruatum autem eſt, ſicuti in herbis minimè fallacibus, quem fructum daturæ eſſent, maturæ cognoſci potuiſſe: ſic & in regibus, quorũ ingenia à naturali quadam indole, quàm ab educatione par fuerit magis metiri. Multũ educatio poteſt, interim natura, vt habet prouerbium, etiã furca pulſa, & pulſata recurrit. Quod in Alexandro Macedone patuit, qui ab Ariſtotele inſtitutus, nihilominus fuit fatuus, & ebrioſus. Nihil eum iuuerunt præcepta, & vt in tenera, ſic fuit ambitioſus ætate iam adulta. nam vt puer, num in ſtadio currere vellet, interrogatus, non niſi cum Regibus, reſponderat; ſic & moriens, vno debellato, alios vt dixi, mundos appetijt, & patri, quod multis geſtis nihil ſibi gerendum relinqueret, inuidit. Quip-

pe non modo externis;sed & patriis uidere fuerit ambitiosorum. Quod vel recentioribus etiam exemplis, si liceret,aut deceret,probaretur. Sed pergamus. Quid enim Iulius Cæsar; An, dominante adhuc Sulla,puer populum Romanum non adijt,& sacerdotium maximum ab eo non postulauit? Magna appetijt puer,summa obtinuit vir, & quod tener parturijt animus, obtinuit adultus; qui idem,si ius violandum est, regnandi causa violandum esse, crebris sermonibus vsurpabat. Vetita enim appetimus natura, & libertati,quam quærimus ipsi, aliorum sumus infesti. Quid? illi, qui eum occiderunt, & qui occiso successerunt, nonne & ipsi ambitioni erant deditissimi? Nam quod Lepidus, Lepidus reuera factus repleuerit forum militibus,non tam Cæsaris interitus vindicādi gratia,quam suæ cupiditatis explendæ causa dicebatur id tentauisse. Vt enim furum supplicia spectādo furantur aliqui;sic cum ambitiosos occidi

vident, non propterea ambitioni suæ renuntiant; sed immo etiam vehemē tius ambitione accenduntur. Quo loco Dionysij senioris exemplum nō tatu est non indignum, qui cum regni sui initio à coniuratis obsideretur, amicique, vt se dederet, hortarentur, bouem, quem fortè mactauerat, ostendit, & breuissimæ mortis metu, regnum se deserere nolle significauit. quid Aggrippina Neronis mater? An cuidam Vati, qui Neronē quem Imperatorem futurum, sed eā occisurum nuntiabat: Interficiat, inquit, modo imperet, non respondit? Est enim producēdæ vitæ minus aliquandò studium, quam adipiscendi principatus. Iam vero quid de ijs, eorumque dixero similibus, qui non aliqua irritati iniuria, non adacti alicuius potentia, non vi, non necessitate compulsi, sed vna illa dominandi securius libidine perciti, sanctissima iura sanguinis, & necessitudinis alijs interimendis perruperunt? Notā sunt eius rei exempla satis super-

que plurima; sed ex sacris potissimū codicibus prōpta, principio in apertum proferantur. Quid namq; Abimelech, vt septuaginta occideret fratres, magis cōpulit, quam ambitio? Quid Zambrem, vt dominum suum interficeret? Quid Sellum, vt in prophetam Zachariam conspiraret? Mitto exempla alia, quæ penè sunt innumerabilia. Nam & Senacherib Assyriorum Rex, à duobus filijs ambitione excœcatis in tēplo occisus; & Simeon ad cœnā vocatus à Ptolemæo à Iob filio est interemptus. Atq; hæc quidem, & plura ex sacris tantum codicibus, quantumuis aliquorum opinione humilis reddi videatur ijs oratio. Quid vero ex profanis historijs, quot & quanta exempla peterentur? Nam nulla tam arcta sanguinis est coniunctio, quam cupiditas dominandi non perruperit; cum amor & dominatio Societatem non patiantur. Ac vt Romulum Vrbis conditorem fratricidam fuisse taceā, vt Iustinianum Imperatorē patrui sui,

vt Andronicũ Alexij pupilli, vt Constantinum Pogonotum duorum fratrum interfectorem silentio prætercam. Quid hæc nostra, aut paulo superior ætas, Quid parricidiorum mater Turcia, parumne testata est, quam similium monstrorũ est, fuitq; semper feracissima? & quidem non sine causa. Nulla enim regni fides; & non parentum, eorumq; beneficiorum liberi existũt semper memores. Vnde Solymannus Turca, Mustapha filio interempto, proclamari iussit, Vnum Deum in cœlo, & vnum Cæsarem coli debere in imperio. quare non iniuria, omnes obsepiendas ambitioni vias censuerunt perpetuò sapientes; & qui ea flagrant, tanquam putida mẽbra, à cõmunione reliqui corporis abscindendos. Et quisquã dubitabit, quantus olim Populi Romani furor, quantum odium Pub. Cassij spectabatur, cui expetiti dominatus obfuit magis suspicio, quã triũphi duo, & res terra, mariq; gloriosè gestæ potuerunt profuisse? cũ

 Sena-

populare captauerat, fumo extinxerit Imperator. Et quanquam Nembrot incredibilis magnitudinis turrim exstruxerat, Deus Opt. Max. oris sui vento nō dissipauit? similis Tyrrāno habetur ambitio, qui cū grassari inceperit, & vrbem, aut regnum aliquod expugnauerit, nullum finem imponit perbacchandi. Ad eum modum habet se & ambitio, quæ cū hominis mentem semel occupauerit, tanquam ex arce per omnia mēbra se diffundit, nec vlla vel minima quiete patitur ea potiri: quā olim nescio quis veterum patrum, malum subtile, virus secretum, occultam pestem, opificem doli, hypocrisis matrem, liuoris & palloris sociam, fontem vitiorum omnium scitè appellauit. Superbus enim, & ambitiosus sibi omnia deberi putat, cunctis detrahit, ventis se pascit, aliena notat, sua occultat vitia, & si quid boni præstiterit, non pietatis causa, sed vanæ gloriæ gratia videtur præstitisse. Neq; tamen omnis honorum impro-

banda

banda est contentio, etiamsi eam ali cubi miserrimam Cicero dixerit. Nam multum debemus patriæ, cuius causa labores, & ipsos refugere, non par est magistratus, & nō aliam quidem mercedem, tot difficultates, & pericula nostra magis desiderant, quam hanc vnicam gloriæ, cuius cupiditatem pro se cuiq; optimo & generosissimo natura ingenerauit. quæ & ipsa nihil est aliud quàm iudiciū bonorum rectè de virtute sentientiū. quam qui adeptus est, næ ille sua virtute contentus, & vel in Phalaridis tauro erit beatus. Hanc, vt vmbra corpus, comitatur honos; onus autem est ambienti: cum magis refugientibus, quàm petentibus concedendus sit magistratus. Atq; hæc quidem nō tam ex Lyceo prompta, quàm Christi Opt. Max. spinis redimito capite exempla imitemur, qui supra omnes omnium nominum & conditionum homines, ordinesque maximus, & humillimus fuit, & asino insidens pompam derisit, qui non

aliud à nobis poſcit; quam vt conſcientiæ noſtræ teſtimonio contenti ſimus,& falſum vulgi honorem, quē dat hodie,& aufert poſtridie,ne inſectemur. Nam ſi vanæ & momētaneæ ſeruierimus gloriæ, videndum, ne ſummæ & ſempiternæ poſſeſsione excidamus. Duarum ciuitatum ciuis, libertatis, & cœleſtis, ac vulgi pro ſe quiſq; expers,eſt laudationis, Quo etiã illibentius hoc vnico alijs placendi ſtudio nihil agamus,& ſemper tribunalis illius, ad quod euocabimur,Chriſti memoriam retineamus. Iactationem Thraſones, quæſtum caupones, publica bona habēt ſibi ſapientes propoſita. Quorum fidei, & integritati, ſi aliorum quoq; acceſſerit approbatio, hanc nihil minus reſpuant; ſed non ſibi; verum Deo Opt.Max. accepta omnia ferãt, qui gratuitum bonitatis præſtat ſe auctorem. Quorum exemplum, & auctoritatem,alij atq; alij non inuiti ſequantur. Eſt enim omnium virtutum æmulatio bona, ſed optima,

& ſir-

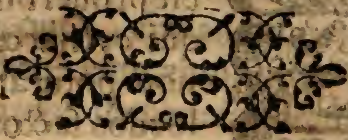
& firmissima pietatis. cuius studiis Deo Opt. Max. in primis gratum; & ab eo vno præceptum, & nemini non probatum, & ipsi Reipub. est salutare. Verum enimuero prouidendum est, qui hanc gloriæ non intelligunt viam, ne ingrediantur aliam, & fortunatos natos se existiment, quod vulgus hominum honore aliquo eos dignatur, qui nec scit, nec cupit virtutem honorare, & laudatione sua tranquillitatem animi nequit præstare. Acerbus est honos, onus cui insit, animiq; cruciatus: & quis malefacti cõscientia carcer est terrior? Quæ pœna, quàm tuta etiam expauescere, vehementior? Non opes, non diuitiæ, non honores, & inertes assentatorum laudationes, sed præclarè acta vita, hominem reddunt beatum. Terminus vitæ liberioris de eo censuræ, & aut mortis, aut salutis initium est sempiternæ. Ac videamus (sanè) quàm multum ad immortalitatem nominis profuerit animi magis moderatio, quàm vlla

alicuius ambitio. Traianus Cæſar maximis in Germania geſtis, confectiſq; rebus, cum ſine pōpa & triumpho Romam ingrederetur, nonne Caligula extitit admirabilior, qui innumerabilibus in Theutones ductis copijs, non modo nō cæſo, viſo vix exercitu hoſtium, laureatus triumphauit? Quid? nonne Alexandri Seueri modeſtia non magis ſemper celebratur, quod, tum ob ætatem immaturā, tum verò etiam ob geſta titulo (vt aiebat) imparia, patris patriæ appellationem ſibi dari vetuit? Commodi verò Imperatoris quam ridicula eſt ambitio, qui Romam de ſuo nomine Commodianam, & exercitus ſuos Commodianos, & diem deniq; ipſam, qua hæc fiebant, Commodianam appellauit? Quo, aut huic ſimili modo, cum Franciſcum Galliarū Regem tot titulis ſuis literis præfigendis terrere neſcio quis voluiſſet, ille ex aduerſum, nō niſi parui cuiuſdam cis Lutetiam oppidi dominum ſe appellauit. Non tituli, vituli, quod

aiunt

aiunt, nos alunt; non ſtatuæ plumbo inhærentes, quæ tandem vetuſtate concidunt; non triumphorum folia quæ areſcunt, ſed moderatus animus in admiratione victoris, & æterna in memoria, à rebus geſtis profecta, ratio eſt triumphantis. Quo magis, quod ante diximus, præceps & lubrica omnino fugienda eſt ambitio, ex qua illa noſtri omnium periculoſiſsima naſcitur obliuio, & proximorum contemptio, quam fœda alia vitia duo, nunc luxuria, nunc auaritia, regnorumq; peſtes perpetuò comitantur. Quæ cum capitalia ſingillatim ſingula, quanto gregatim capitaliora fuerint vniuerſa? O beatã Rempub. quæ talem peſtem non viderit; Beatiorem, quæ maturè agnouerit; Beatiſsimam, quæ eiecerit. Sed finis ſit. Neq; enim ominari malè, minus libet imprecari. Vos oro, Chriſtiani Principes, vt quorum ambitionẽ, ciuilemq; doletis diſcordiam, eorũ exempla non amplius ſequamini & diuinam in vos miſericordiam to-

ties experti, patientiam lædere; & propter animaduersionis tarditatẽ, grauitatem, quàm leuitatem pœnæ velitis potius expectare.

REGIA VIA NON NEMINI INVIA.

GRæcorum sermonibus tritum, vetus est prouerbiũ, eos, qui cytharœdi esse non poterant, auloedos factos fuisse, & qui in penitiora ædium intromitti non meruerant, atrienses seruos extitisse. Quo haud scio, si quid effingi similius dissimilibus sui his moribus, & temporibus potuerit. Etenim, qui virtutis, ingenijq; gloria æquari alijs non possunt, partim ad indignas, partim ad perniciosas res animum adijciunt, vt sicuti Herostrati illius, Dianæ tẽplo succenso, sic & eorum nobilitetur improbitas: quippe multis studium laudis, sed non peræquè omnibus fuerit dignitatis. Quod tanto etiam appetunt vehementius, quanto ineptiarum suarũ plures sortiuntur præcones, & admiratores. Vnus

Senatus Populusq; Romanus nõ tantum occidendum, sed & cum domo ipsa stirpitus putauit euellendum? Nefas quippe, vel eorum ędificia extare pati, ex, & à quibus publica debebant funestari. Quid? An olim Tyberij, & Graccorum Romæ non maxima fuerat nobilitas? at nihilominus, quod conuellere statum voluerunt ciuitatis, supremus humanæ cõditionis honos illis est denegatus. Neq; enim honos, sed onus contumeliæ, malarum rerum, & consiliorũ debetur auctori. Quid ego de Venetis maximis gubernandæ Reipub. artificibus dixero, qui de Martino Filetro duce, & de Francisco Balduino patricio Veneto, ob ambitiosa consilia, atq; scelera supplicium sumpserunt; & ne quis ex illorum familia magistratum habere posset, seuerissimas leges promulgarunt? Nõ enim licuerit, decueritq;, eos munera publica administrare, qui in exitium patriæ ijs abutuntur. Itaque sapienter, vt omnia, Gręci, & non

inferiores ijs Latini, seuerissimas, & leges, & pœnas in eos statuebant, qui vllam vel minimam suspicionē appetiti præbuissēt principatus. Sensim enim sine sensu, tanquam in denso tecto incendium gliscit ambitio, sed tandem periculosius erumpit. Et Græci eos, qui præter morem magistratu diutius fungebantur, conspirationis accusabant, & Romani, qui prouinciam vltro tradere noluissent, Maiestatis reos censebant. Quippe multa multi, & initio petunt ima, vt facilius media, & tandem assequantur ipsa suprema. Testis eius rei Carolus in Gallia est Martellus; Testis in Bohemia Georgius Podebracius; Testis & Matthias in Hungaria Coruinus, aut Ioannes Comes Sepusius, qui omnes mediocri conditione orti, mediocribus non fuerunt contenti. quippe obliuiscitur sui, qui appetens vehementius est alieni. quo fiebat, vt vel auræ popularis studium tam suspectū olim, odiosumq; fuerit Romæ, vt quendam, qui auræ

 popu-

populare captauerat, fumo extinxerit Imperator. Et quanquam Nembrot incredibilis magnitudinis turrim exstruxerat, Deus Opt. Max. oris sui vento nõ dissipauit? similis Tyrrãno habetur ambitio, qui cũ grassari inceperit, & vrbem, aut regnum aliquod expugnauerit, nullum finem imponit perbacchandi. Ad eum modum habet se & ambitio, quæ cũ hominis mentem semel occupauerit, tanquam ex arce per omnia mẽbra se diffundit, nec vlla vel minima quiete patitur ea potiri: quã olim nescio quis veterum patrum, malum subtile, virus secretum, occultam pestem, opificem doli, hypocrisis matrem, liuoris & palloris sociam, fontem vitiorum omnium scitè appellauit. Superbus enim, & ambitiosus sibi omnia deberi putat, cunctis detrahit, ventis se pascit, aliena notat, sua occultat vitia, & si quid boni pręstiterit, non pietatis causa, sed vanæ gloriæ gratia videtur præstitisse. Neq; tamen omnis honorum improbanda

banda est contentio, etiamsi eam ali cubi miserrimam Cicero dixerit. Nam multum debemus patriæ, cuius causa labores, & ipsos refugere, non par est magistratus, & nō aliam quidem mercedem, tot difficultates, & pericula nostra magis desiderant, quam hanc vnicam glorię, cuius cupiditatem pro se cuiq; optimo & generosissimo natura ingenerauit. quæ & ipsa nihil est aliud quàm iudiciũ bonorum rectè de virtute sentientiũ. quam qui adeptus est, næ ille sua, virtute contentus, & vel in Phalaridis tauro erit beatus. Hanc, vt vmbra corpus, comitatur honos; onus autem est ambienti: cum magis refugientibus, quàm petentibus concedendus sit magistratus. Atq; hæc quidem non tam ex Lycęo prompta, quàm Christi Opt. Max. spinis redimito capite exempla imitemur, qui supra omnes omnium nominum & conditionum homines, ordinesque, maximus, & humillimus fuit, & asino insidens pompam derisit, qui non

aliud à nobis poſcit; quam vt conſcientiæ noſtræ teſtimonio contenti ſimus,& falſum vulgi honorem, quē dat hodie,& aufert poſtridie,ne inſectemur. Nam ſi vanæ & momētaneæ ſeruierimus gloriæ, videndum, ne ſummæ, & ſempiternæ poſſeſsione excidamus. Duarum ciuitatum ciuis, libertatis, & cœleſtis, ac vulgi pro ſe quiſq; expers,eſt laudationis, Quo etiā illibentius hoc vnico alijs placendi ſtudio nihil agamus,& ſemper tribunalis illius, ad quod euocabimur,Chriſti memoriam retineamus. Iactationem Thraſones, quæſtum caupones, publica bona habēt ſibi ſapientes propoſita. Quorum fidei, & integritati, ſi aliorum quoq; acceſſerit approbatio, hanc nihil minus reſpuant; ſed non ſibi, verum Deo Opt.Max. accepta omnia ferāt, qui gratuitum bonitatis præſtat ſe auctorem. Quorum exemplum, & auctoritatem,alij atq; alij non inuiti ſequantur. Eſt enim omnium virtutum æmulatio bona, ſed optima

& fir-

& firmissima pietatis. cuius studiũ Deo Opt. Max. in primis gratum; & ab eo vno præceptum, & nemini non probatum, & ipsi Reipub. est salutare. Verum enimuero prouidendum est, qui hanc gloriæ non intelligunt viam, ne ingrediantur aliam, & fortunatos natos se existiment, quod vulgus hominum honore aliquo eos dignatur, qui nec scit, nec cupit virtutem honorare, & laudatione sua tranquillitatem animi nequit præstare. Acerbus est honos, onus cui insit, animiq; cruciatus: & quis malefacti cõscientia carcer est tetrior? Quæ pœna, quàm tuta etiam expauescere, vehementior? Non opes, non diuitiæ, non honores, & inertes assentatorum laudationes, sed præclarè acta vita, hominem reddunt beatum. Terminus vitæ liberioris de eo censuræ, & aut mortis, aut salutis initium est sempiternæ. Ac videamus (sanè) quàm multum ad immortalitatem nominis profuerit animi magis moderatio, quàm vlla

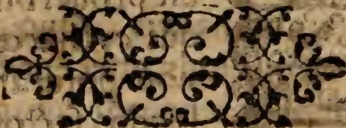
alicuius

alicuius ambitio. Traianus Cæsar maximis in Germania gestis, confe-ctisq; rebus, cum sine põpa & trium-pho Romam ingrederetur, nonne Ca-ligula extitit admirabilior, qui innu-merabilibus in Theutones ductis cõ-pijs, non modo nõ cæso, viso vix exer-citu hostium, laureatus triumpha-uit? Quid? nonne Alexandri Seueri modestia non magis semper celebra-tur, quod, tum ob ætatem immaturã, tum verò etiam ob gesta titulo (vt aiebat) imparia, patris patriæ appel-lationem sibi dari vetuit? Commo-di verò Imperatoris quam ridicula est ambitio, qui Romam de suo no-mine Commodianam, & exercitus suos Commodianos, & diem deniq; ipsam, qua hæc fiebant, Commodia-nam appellauit? Quo, aut huic simi-li modo, cum Franciscum Galliarũ Regem tot titulis suis literis præfi-gendis terrere nescio quis voluisset, ille ex aduersum, nõ nisi parui cuius-dam cis Lutetiam oppidi dominum se appellauit. Non tituli, vituli, quod

aiunt

aiunt, nos alunt; non statuæ plumbo inhærentes, quæ tandem vetustate concidunt; non triumphorum folia quæ arescunt, sed moderatus animus in admiratione victoris, & æterna in memoria, á rebus gestis profecta, ratio est triumphantis. Quo magis, quod ante diximus, præceps & lubrica omninò fugienda est ambitio, ex qua illa nostri omnium periculosissima nascitur obliuio, & proximorum contemptio, quam fœda alia vitia duo, nunc luxuria, nunc auaritia, regnorumq; pestes perpetuò comitantur. Quæ cum capitalia singillatim singula, quanto gregatim capitaliora fuerint vniuersa? O beatã Remp. quæ talem pestem non viderit; Beatiorem, quæ maturè agnouerit; Beatissimam, quæ eiecerit. Sed finis sit. Neq; enim ominari malè, minus libet imprecari. Vos oro, Christiani Principes, vt quorum ambitioné, ciuilemq; doletis discordiam, eorũ exempla non amplius sequamini & diuinam in vos misericordiam to-

ties experti, patientiam lædere, & propter animaduersionis tarditatē, grauitatem, quàm leuitatem pœnæ velitis potius expectare.

REGIA

REGIA VIA NON NEMINI INVIA.

GRæcorum sermonibus tritum, vetus est prouerbiũ, eos, qui cytharœdi esse non poterant, auloedos factos fuisse, & qui in penitiora ædium intromitti non meruerant, atrienses seruos extitisse. Quo haud scio, si quid effingi similius dissimilibus sui his moribus, & temporibus potuerit. Etenim, qui virtutis, ingenijq; gloria æquari alijs non possunt, partim ad indignas, partim ad perniciosas res animum adijciunt, vt sicuti Herostrati illius, Dianæ tẽplo succenso, sic & eorum nobilitetur improbitas: quippe multis studium laudis, sed non peræquè omnibus fuerit dignitatis. Quod tanto etiam appetunt vehementius, quanto ineptiarum suarũ plures sortiuntur præcones, & admiratores. Vnus enim

enim fatuus, qui cursitauerit, plures post se fecerit cursitare. Quarum quidem rerum, vanitatumq; omniũ, cum passim & vbique magna sit copia, tùm vero vna illa aula perpetuum est diuersorium: Ima enim quietem, summa experiuntur tempestatem. Cum enim aulicorum vita, ambitionis, & plena sit vanitatis, populari quadam aura, & simulandi, ac dissimulandi artificio perpetuò sustentatur, vsq; eo, vt hic vnus sapere, & intelligentia rerum alios videatur præcellere, qui his artibus, & partibus fuerit expletus, ac eruditus. Facilius enim in ore, quàm in pectore gerere est bonitatẽ. Quod quàm ab omni ratione & honestate alienũ sit, semperq; fuerit, quis ignorat? Etenim qui à vero semel deflexerit, hic ad periurium, vt & ad mendaciũ facilè adducitur: nec scio, cur periurio pœna, non autem imposita est falsitati. Nam si agrestes sunt, qui, vt vendant carius aliquid, per Deũ etiam ipsum iurauerint, quid non multo

multo agrestiores, immo & sacrilegi iudicandi, qui, nulla proposita spe, numine, nomineq; diuino abutuntur? Omnia quippe vitia fœda; sed ex quibus aut vtilitas, aut voluptas nulla, fuerint fœdissima. Quorum tamen tantus est numerus, vt, qui hac in parte moderatiores sunt, despicatui habeantur. In regno namq; turpitudinis, odium, & contemptus perpetuus est honestatis. Quid ita? inquies. Causam nescio quam afferam, sed tamen, quod sentio, dicam. Quia tota humanæ istius vitæ, aut potius aulæ, fabula, vt plerunq; fit, vanitate peragitur; & rarus est, apud quem & res, & iudicium de rebus non corrumpatur. Est enim ignorantia scientiæ hostis, & fallacia ingenuitatis. Age enim videamus, quàm, potissimũ in aula, non tam virtute, quàm inuidia; non tàm regio candore, quàm maledico ore; non tàm veritate, quàm perpetuò certatur falsitate: & quam multi, & magni reperiuntur ij, qui, non

aliqua

aliqua bona concēpta opinione, ſed aut vtilitatis ſpe, aut metu potentiæ, aut empti pretio, vel prece corrupti, fauent quamplurimis, qui, vt rurſus potentiorum gratia vel augentur, vel deſtituuntur, ſic etiam ſtudia hominū erga ſe experiuntur: Nam in aula, vt turbinis, ſic repentina fit cōmutatio voluntatis. Quid dicam, quod non modo ſua, ſed & aliena multi multos terrent potentia; & non niſi magna de ſe loquentibus, & magnificis titulis ſe ornantibus aures præſtant? & cum ipſi ex infimis ſint, inferioribus tamen ſe aduerſantur? Tanta eſt impotentia mentis, mendici aſſurgentis. Nec mirum. Tanta namq; vulgi eſt cupiditas, vt partim huius eorum potentiæ metu, partim ſpe gratiæ, quidam ante portas ſtent, ante lucem veniant, nutui cuiuſuis obediant, & ceu dominos, aut Tyrannos potius extimeſcant. Qua re quid profecerint, viderint. Sunt quippe in aula factiones, cùm ſibi ipſæ infeſtæ, tùm

ijs, qui contrariarum partium sunt, infestissimæ; quæ, non tam quid expediat Reipub. spectant, quàm suæ ambitioni, & commodis consulunt; & nunc hoc, nunc illud, deprimendis, vel erigendis alijs forte causantur. Fac ergo in occasionibus, factione vna in aula prædominante, vir aliquis bonus, & eruditus in eam veniat; an non subito extenuabitur, & homo nihili, ineptusq; dicetur? cum eadem illa factio, alterum suarum artium, partiumq; effectum, non modo verbis ornabit, sed, si adeo etiam poterit, honoribus, opibusq; augebit? Cuius rei causam si quæsieris, non aliam opinor, quàm superius commemoratam inuenias, quod in aula priuatam vtilitatem, quàm publicam magis factiosi respiciunt dignitatem: & simulatq; aliquis primum gratiæ locum in aula habuerit, non curat vt Principi honos, sed ne sibi sit onus alienæ potentiæ, si præualuerit, sustinendæ. Aulæ namq; artifices nolunt alicuius experiri cupidi-

piditatem, ſed adimunt potius facultatem, ſibi alijſq; pro ſe cuiq; nocendi. Quo fit, vt virtus in aula gratiæ, ingenium pecuniæ, doctrina cedat inſciētiæ, & ſine honore & præmio omnia omnium ſtudia conticeſcant: nullus deniq; nullo in ordine ordo, non ius, non fas maiorum, non æquitas reperiatur, & magna aulæ, & inferni ſit ſimilitudo, vocibus querulis perpetuò audiendis: aula etenim ac infernus officinæ ſunt querelarum. Quibus malis extirpandis, prudentes Principes ſic frena inijciant factionibus, vt à ſe, non ab ijs omnia dependere patiantur. Libratis enim nauis oneribus, & Reſpub. coæquatis factionibus commodius gubernatur. Cum nihil ſit turpius, atq; etiam moleſtius, quàm earum factionum potentiæ metu, aliquos, vt dixi, ante lucem venire, ante oſtiū ſtare, abeuntes comitari, redeuntes venerari. Otioſis namq; obſequijs, quidam amittunt plus æquo temporis; & tribuenda ſumma minoribus
aucto-

auctoritate, regalis fit diminutio maiestatis. Non nego, dandum & concedendum aliquid esse magistratibus, vt tanquam in clypeo tela, sic in ijs resideat inuidia, rebus in aula gubernandis; sed interim videndum, cui conferatur magistratus. Non enim ingratus fuerit, qui publicæ consulendo vtilitati, in distribuendis muneribus non satisfecerit omnium cupiditati. Præstat conqueri aliquandiu aliquos, quàm gemere perpetuo vniuersos. Latebris namque mentis nihil est occultius, & hominum (vt plerumque fit) animus abstrusos habet recessus. Qua in re liniemus paulo subtilius in disquisitione veritatem, & num timidum homicidam, inuidum insanum, prodigū auarum, insolentem abiectum tandem fieri non experiare. Quo enim alio, quàm perpetuo metu tot tantorumq; spectata fuit postremo immanitas? Quod in Nerone, Caligula, & alijs apparuit. Quid? Inuidus an non insanus fit, cum alieno bono, tan-

quam ſuo malo cruciatur? & deniq; prodigus, cum egere ipſe inceperit, an ſicuti equus, conſumpto pabulo, non inſidiatur alieno? tumidus vero & arrogans, vt fortuna flante inflatur, ſic reflante rurſus affligitur; & amicis contumelioſus, inimicis ſupplex eſt & abiectus? Non enim vnquam diuturna virtutis eſt ſimulatio, & nihil magis mentitur, quàm frons & oratio. Quo magis ſoli illi cordati & conſiderati Reges fuerint, qui in intimam conſuetudinem nemi nem admiſerint, niſi intimis animi ſenſibus prius eius exploratis. Multa enim ſine inuidia omittas; errores commiſſos facilius reprehendere, quàm corrigere queas, vt taceam arcana imperij, aut nulli, aut pauciſſimis eſſe credenda. Vulgus enim per ſe diuinare vult multa, & euulgat rurſus ſemel audita. Quod Ferdinandum illum Catholicum Hiſpaniarum Regem, & Carolum V. Imperatorem ferunt obſeruaſſe. Nam Ferdinandus ex conſilio diſcedens,

quid in eo conclusum fuisset, à pueris audiuit; & Carolus Granuellanum Cancellarium, num ea, quæ ipsi concrediderat, alicui communicauisset, aliquando interrogauit. Compertum quippe est, multa multos rimari, & quæ alicui principi in mentem veniunt, vulgo etiam peruestigari. Sed de prece, pretioque, ac nundinatione aulæ aliquid etiam dicamus, cuius causa Senator otio, quàm negotio, miles vsura, quàm præfectura, eques rastris, quàm castris potiùs delectatur, & quidem non temerè. Etenim sequi, assequi quo possis nihil; pœnituit non neminem. Interim, si vitiosus, qui prece, quanto deterior, qui pretio cõparatur magistratus? Nam quis non vendat, qui antea emerat; & impudens quis non sit, qui pudicitiam semel prostituerit? Vitia bona fide raro mansuescunt; & in conspiratione malorum boni etiam conticescunt. Sed age progrediamur. Quid enim? An & eorum non modicum reperias numerum, qui suis, suorumque

non hic pes figendus eſt. Regna viris, non viri, hoc, vel illo genere, aut ſolo orti condecorantur. Vnde ille, cuias eſſet, quæſitus, reſpondit, ſe eſſe mundanum. Quod terrarum orbem, vrbem vnam apud ſe habeant fortes & ſapientes. Vt libet ergo genus tuum iactes, auro niteas, gemmis reſplendeas, ſpumantes equos, pretioſa ephippia, comitatum, ſatellites habeas, ſi ingenuo & liberaliter educato homine nihil dignum ſortiare, næ ego, diſtorto corpori ornamenta multum dixero profuiſſe. Corpus enim, quàm veſtis habet plus venuſtatis. Nec vero & ſumptuariam legem in bene morata Repub. non ſemper laudauero, qua vti ſciat ſua pro ſe quiſque re, & ſe ſuoſque non priuet relicta à maioribus facultate. Vti enim recte ſuo, expedit Reipub. perpetuò, & patrimoniorum naufragia facile fiunt, ſed difficulter homines tandem diteſcunt. Poſtremò, vt vixiſſe, ſic & illa vox miſerabilis eſt, habuiſſe. Iam & illud conſiderandum

venit, quod ſicuti athletæ, nautæ, architecti, ſic & heroum filij, non peræquè ſemper maiorum virtutis præſtantiam poſſunt adipiſci. Nam paternarum virtutum, vt virium hæreditas, non perinde ad poſteros propagatur. Quinimmo videre plerunq; licuit, præſtantes auos degeneres nepotes habuiſſe, & rurſus, obſcura ortus ſui initia, præclariſſimis factis aliquos illuſtraſſe. Proborum autem virtutem imitandam, non nepotum luxuriam ſectandam, ſibi proponi homines arbitrentur. Ineptiæ enim triduo, virtus æuo durauerit ſempiterno. Sic olim P. Scipio Africani, ſic M. Tullius patris patriæ appellationem tulit, ſic nunc Græcus, nunc Latinus, nunc etiam Barbarus virtutis ſuæ commendationem non obſcuram reportauit. Peruelim autem videas, quàm ridiculum ſit, deſpici ob ignauiam ab aliquibus, quos poteras, & debebas omni genere laudis gloriæque ſuperaſſe. Quid enim? An non ineptum fuerit, ſolos illos

nauos

nauos & præstantes putare aulicos, qui gesticulationes dumtaxat quasdam, & simijs, quàm hominibus ducunt digniores; vt poplitem commode inflectere; vt caput denudare; vt choreas ducere, & omnia ac singula, quæ voluptati, quàm necessitati magis seruiunt, sciant præstare? quasi in ijs positum sit aliquid, & quasi alios subsannare, aut ambulonem agere, adulari, nutum & gestum cuiusque obseruare non etiam sit turpissimum. Qui tamen alicubi non modo dicuntur ingeniosiores, sed etiam opibus & honoribus redduntur præstantiores, & à populo, tanquam ab absoluto quodam magistro prædicãtur: cum tamen de ijs, quos in petitione vicerint, dici illud videatur potuisse. Non Catoni præturam, sed Catonem præturæ esse negatum. Interest enim Reipub. vt homines dignitatibus, non illæ hominibus exquirãtur. Ac ne multa, si ille, qui digno contulerit, non tam contulisse, quàm beneficium censeatur accepis-
 se.

ſe, ſatis perſuaſum eſſe debet, non alia magis re, quàm præpoſtera magiſtratuum diſtributione euerti Rempub. Sicuti enim humana corpora, cibo, ſic virtus ſuo ſuſtentatur præmio; & vt mundum ſole, ſic viro præſtante eſt Rempub. priuauiſſe. Rectè cuidam petenti magiſtratum, reſponſum eſt, hæc non peti, ſed concedi eſſe ſolita; namque quibuſdam ornandis, ipſis detrahitur ornamentis; & viſi procul dubio imperio digni nonnulli fuiſſent, niſi imperaſſent. Hunc enim illuſtrauerit, illum obſcurauerit magiſtratus. Quo loco non poſſum non meminiſſe Conſtantinopolitani cuiuſdam Imperatoris, qui, quod promiſerat, tenuit, & quod tenuit, ſpem & rem reſtituit vniuerſis. Præceſſerant, inquit Hiſtoricus, clamores pauperum, ab iniurijs potentiorum excitati, pro quibus cum Imperator ſæpius ſcripſiſſet, ſed ſcribendo profeciſſet nihil, violento aliquo opus eſſe iudicauit remedio, nempe, vt vno aliquo ex potentiori-

bus

bus caſtigato, alij atque alij dicto eſſent audientes. Aegrotabat autem ille ſæpius, & in turbam dare ſe non poterat, quo etiam querelæ imbecilliorum quotidie magis audiebantur, & ad eum, aut nunquam, aut perquàm raro deferebantur. Qui cum tandem meliuſculè habere ſe cœpiſſet, & in publicum prodijſſet, eius miſericordiam, quotquot erant, implorabant, & ille ad proceres conuerſus; Perſuaſum, inquit, habebam apud me, equites, vos iuſtitiam colere, & iniurios eſſe nemini debuiſſe; ſecus vero animaduerto: quo etiam magis eſtis monendi, vt quæ alieni ademiſtis, vltro reddere, quàm vos, facultateſque veſtras adducere potius velitis in diſcrimen. Me enim, Deus Opt. Max. niſi ego vos prius, propter impunita ſcelera caſtigabit. Sed difficile eſt cœptis deſiſtere, & multitudinem ſine pœna regere ad omnem licentiam effuſam & effrenatam. Committebantur prioribus peiora; vetitis namque abſti-

nere nesciunt humana pectora, exitus sui incerta. Itaque cum denuò egressus fuisset Cæsar, lamentis & querelis omnia apud eum personabant; adeo vt, partim tædio, partim misericordia ductus, in illa verba proruperit: Si me, inquit, Dei nutu & potestate Cæsarem creatum, eiusque auxilio fretum vobis imperare arbitramini, parete, parete, inquam, iustis mandatis meis; sin secus, alium vobis eligite, qui vobis, vestræque nequitiæ blandiatur. Conticuere omnes, & coniectis in Cæsarem oculis, quid vel amplius ille, vel alij dixissent, præstolabantur. Tum quidam eorum, qui astabant, procerum, ad eum modum verba fecit. Fac, si sum dignus, me Vrbis præfectum agere, intra modicum efficiam tempus, vt capitis mei periculo, nulla amplius querela in hac vrbe audiatur. Qua pollicitatione gauisus Cæsar, cum præfectum vrbis ipsum constituisset, vt ei omnes parerent, seuerissimè imperauit. Nec mora, cum insequenti die

ti die pro tribunali consedisset, quædam vidua à magistro equitum spoliata bonis, de accepta à potentiori iniuria grauissimè querebatur: iussit ille eum ad se accedere, sed tantum abest, vt paruerit, quod etiam nouam quandam iniuriam fecerit conquerenti; qua eadem die forte fortuna reus à Cæsare ad prandium fuit inuitatus, quo loci præfectus vrbis properat, & his, similibusque verbis alloquitur Imperatorem: Si in eo perstas, inquit, proposito, vt tenuiores à potentioribus vindicem, benè quidem habeat se; sin secus, scias me quoque detrectare ea, quæ, omnibus audientibus, mihi abs te sunt demandata. Cæsar, quod seipsum solio, quàm illum præfecti amoueret potius officio, contestatus, conuiuam à mensa sua abduci sinit, quem ille in curiam, quam aream vocant, introducens, diligenter examinauit, & cum iniuriam mulieri ab eo factam esse vidisset, bene prius multato fustibus, caput homini totum radi præ-

cepit; & per forum compitaque circumduci; ac ipſius facultates omnes mulieri tandem adiudicauit. Quo facto, nulli poſtea clamores, & querelæ Conſtantinopoli audiebantur. Multò enim metus, quàm ſpes valuerit plus Repub. adminiſtranda. Hæc Hiſtoricus. Quocirca regia via, nõ nemini inuia, & hominum fruſtra diſsimulatur nequitia. Quod ſi magiſtratus auro corrumpitur, aut ſcelera impunè alia de cauſa abire patitur, ipſum, nolit velit, omnis ſceleris oportet confiteatur ſe auctorem. Nam multi figunt & refigunt leges, ſed quo plures, eo ſine executione fiunt in dies viliores. Quæ omnia ad vnam illam regiam pertinent viam, cui & magiſtratus inſiſtat, & Rex magiſtratum eligat; namq; dando datur ſpecimen intellectus. Deo quidem Opt. Max. hanc diſtribuendi, quod cuique debetur, ſcientiam, nouit exactius nemo. Sed vt in eam incumbit homo, ac quanto in terris maiorem obtinet poteſtatem, tanto

magis

magis diuinam in cœlis æmuletur bonitatem. Rectè velle distribuere munera, ingenuitatis, scienter, est æquitatis. Non temerè dicuntur à regendo Reges, quàm vt regant, & repugnent ijs eorum pollicitationes. Promissis non stare, cunctis turpe, sed principibus est turpissimum. Quo magis etsi non nemini, tamen minime Regibus regia via inuia, sed potius est propria. Si namque apud Persas, qui mendacij reus fuerat, ter silere tota vita iubebatur, & ad publica munera non admittebatur, quanto eius crimen est illustrius, qui ad vanitatem loquendi adiunxerit etiam autoritatem imperandi? Verbum meum, Rex meus, solebat dicere nescio quis Imperator. Hinc & Gabaonitis illis salutem quidem attulisse mendacium, sed libertatem constat eripuisse. Quos cum iureiurando saluos fore Iosue promisisset, viuere quidem permisit, sed omnes tandem & singulos redegit in seruitutem; seruile quippe mendacium
est,

est, & iugo coerceri potest, nec iure non debet seruitutis. Qui enim falsitatem coram aliquo profert, maiorem se eo, licet immerito, docet, quod sua & ipsius conscientia abutatur. Quare & apud Aegyptios singulis singuli examinabantur annis, qua arte viuerent; qui vero mentiti fuerant, grauiter multabantur, vt pœna ad paucos, metus ad omnes pertineret. Nos qua pœna afficiamus eos, qui non annis, sed mensibus; non mensibus, sed diebus singulis mentiuntur; non victus causa, sed leuitatis animi gratia, sic vt pulchrè mẽtiri, & fari, & facere, in vsũ prouerbij abierit, consuetudinem? Quam rectè viderint ij, qui præ regia via viarum quærunt compendia, expertes virtutis & veritatis. In virtutem quidem non cadit turpitudo, nec heroicum animum assentatoria delectat laudatio, & omnes gnatones ac parasitos expedit ab aula amouisse. Quorum onerarias naues tres in Pontum olim misit, & pro ijs tres

tantum

tantum sapientes postulauit Imperator. Qui ex incredibilibus probata, ex veris suspecta, ex claris ambigua ex ignotis omnia faciunt sibi suisque principibus explorata, adeo vt, sicuti Cyrce Vlyssis socios in porcos poculo, sic Reges assentatorum mutet laudatio, & partim ad indignas, partim ad perniciosas res tanquam clauibus affigat & inuertat, Exempli causa. Si temperantem viderint Regem, inurbanum; si frugi, tenacem; si liberalem, prodigum; si fortem, temerarium; si propositi tenacem, dicunt esse dementatum. Sic olim his assentatorum laudationibus Sardanapalus Assyrius nere; sic Heliogabalus Romanus ex scortis exercitum exstruere; sic Alcibiades Græcus pudicitiam prostituere; sic Nero Caligula crudelitatem incepit exercere. Domestica enim Regum pestis nihil non corrumpit adulator. Quem nescio quis coruo peiorem, quod etiam voraret viuos, & alter bestijs cicuribus dixit deteriorem.

Quorum

Quorum artibus, tamquam quibuſdam faſcinationibus, deliquium animi incurri aliqui teſtificantur. Miſerius autem mente, quàm ægrum eſſe corpore; quorum alterum à vitio naturæ, alterum venit ab adulatore. Prudenter Ageſilaum, non tam quidem eorum, qui ſemper blandiebantur, quàm etiam eorum, qui pro re & tempore liberius loquebãtur, conſuetudo delectabat. Perpetuò enim ad voluptatem, & nunquam loqui ad veritatem, eſt, muti canis inſtar heri prodere ſalutem, ſic vt & Antigonus, cùm, amiſſis comitibus, in cauponam quandam diuertiſſet, & à ruſticis, ea, quæ nunquam antea ab aulicis, audiuiſſet, chlamydem ſibi manè à ſuis allatam reſpuerit, quod ea indutus vix aliquãdo vera dicere & audire conſueuiſſet. Rari enim ſunt, qui Regibus, quod ſolent inferioribus, liberè loquantur. Vnde & Octauius Auguſtus adulatores odio habuit; & Seuerus ex aula eiecit; & Tyberius dominum appellari ſe minus

nus debere imperauit. Qui enim, blandia didicerit ſemper audire, eum à veritate credibile eſt abhorrere; aſperi monitores, quàm blandi aſſentatores maiorem habent commendationem. Interim tamen, non ſemper Regis animum, vt arcum tenſum, & grauibus negotijs diſtentum dicam eſſe oportere. Relaxari animis, & dare ſe iucunditati, proderit vel nonnunquam, modo non deſit delectus, ratio, atque diſcrimen. Namque, vt in exercitibus Duces, & in ciuitatibus rectores ſcitè quædam fingentes, militibus aut ciuibus ſalutem attulerunt ſuis, ita idem populis præſtant aliquando etiam, magiſtratus, Secus tamen iocari licuerit cum Regibus, apud quos tanquam apud ignem, nec proximè expedierit verſari, nec etiam nimis remotè, & regia via, ac veritate, quàm falſitate potius commendari. Mendacio enim pœna, candori gloria eſt conſtituta. Vnde olim Pompeio, dicto magno, ad immortali-

tatem nominis nihil magis profuit, quàm non mentiri, neque pati mentientem. Adstipulatur enim mendacio, qui impunè falsitatem patitur apud se exerceri. Quod idem de Epaminunda Græco, Antonioque, & Alexandro Romano, ac denique de Hor, & Theona Abbatibus, scriptores memoriæ prodiderunt. Duabus enim potissimum rebus: benè faciendo alijs, & iustitia cum veritate tuenda, diuinitati assimilamur. Indignum denique aiebat Plato, esse, eódem illo ore, quo Deum adoraueris, falsa effari. Bonus enim ciuis non fuerit, qui, vel maximo proposito præmio, secus sciat & loquatur. Sed interim tamen tacere nemini prohibetur. Neq; enim, quod libet, licet, & quod licet, audeat pro se quisque proferre in apertum. Multa, non suo loco, neque tempore, nec omnibus placuerint dicta, sed erunt, aut suspecta, aut ridicula, aut etiam odiosa. Vt enim non quælibet medica potio ventri est salutaris; sic nec

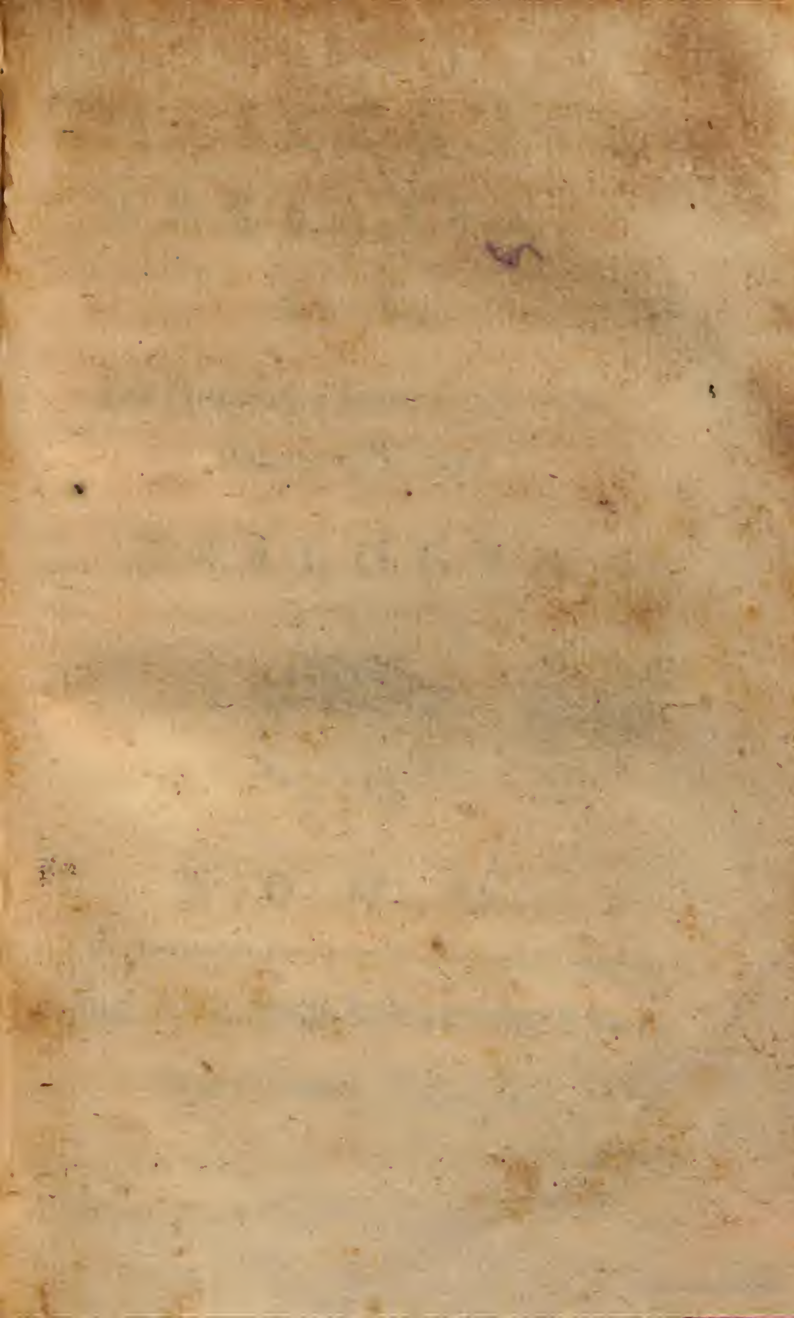
omne tempus aperiendæ veritatis. Leuiter aſperſi aqua, gratias agimus, iraſcimur madidi facti inſolentia aſpergẽtis. Quo magis regia via non nemini inuia, & honori commodiſq; tuis nunquam velificatus fueris contraria. Sit denique aula expoliendorum ingeniorum officina, ſit altrix virtutis, ſit præſidium & domicilium honeſtatis, ſed longe abſit inuidẽtia, & omne conuiciandi ſtudium, & obtrectatio. Poſtremò, non ſit hoſtis temporis, non iactura ætatis, non ſeries & materia egeſtatis. Qui namq; inueterauerit in aula, caula eum excipiet, veteri prouerbio. Abſtineat quiſque à fuco & mendacio, negotio non otio; dignitati non voluptati ancilletur. Quis præſentia & commutabilia temporum fortunæq; munera, cum rectè factorum comparauerit conſcientia? Quis inertem laudationem cum vera gloria? Quis hæc momentanea ad illa ſempiterna gaudia, quibus mortui reddemur viui, abſentes præſentes, triumphabi-

mus

mus consepulti. Det fructus aliquos simulatio, habeatur necessaria dissimulatio. Pulchrè mentiri, turpe & indignum non videatur. Quasi verò nesciamus, ingenuitate & candore nihil esse præstantius, & quos non auro cogere, non ferro subigere queas, officio, veritate, & iustitia amicos comparari. Hæc, hæc est verè Thesei fabulosum illud filum, ad implicitos huius vitæ errores explicandos; Hæc ad fauores principum consequendos; Hæc ad animos parandos; Hæc ad scopulos omnes inuidiæ proderit euitãdos; Hæc vna regia via nõ inuia nemini; Hac vna institerunt quique sapientissimi; Hæc vna altissimis defixa radicibus, nullo dimouetur loco, nullo consumitur æuo, nullo subruitur artificio. Hanc qui sequitur ducem, accipit tandem nucem, portum, quem quæsierit, capit; sortitur quod concupiscit. Hæc vna lex & dux actionum humanarum. Hæc Cynosura in hoc pelago mundi nauigantium. Hæc maxima custos

iustitiæ ; Hæc firmamentum aulæ ; Hæc præsidium est Reipub. Contra hanc valet & valebit nihil. Hæc in medijs lucet tenebris. Hæc non obfuscatur mendacijs, non euertitur artificijs falsitatis. Huic contrarij doctores, sorditati magistri, suspecti discipuli, explosi victores marcescunt viui, & pro gratia odium, pro laude vituperium, pro præmio supplicium referunt sempiternum.

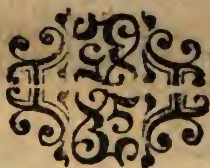
FINIS.

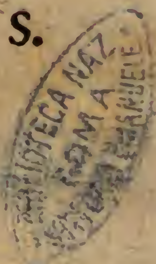

CHRSTOPHORI VARSEVICII C. C.

De Origine Generis, & Nominis Poloni.

DIALOGVS.

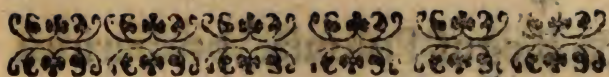

ROMAE,

Apud Aloysium Zannettum 1601.

Superiorum Permissu.

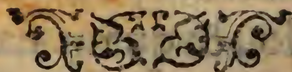

Amplissimis viris,

CABRIELI ANDREAE ET IOAÑNI

Fratribus Germanis,

COMITIBVS TENCINIIS.

Christophorus Varseuicius S.

Ntroduxi in Dialogum patruum vestrum magnum, magni nominis virum, simul cum Ioanne Comite Tarnouio, qui & ipse duorũ Regum, Poloniæ, & Lusitaniæ, belli quondam egerat Ducem,

& Regni Poloniæ primarium Senatorem. Atque hunc quidem dialogum, ſub veſtro prodire volui nomine in hoc quaſi quodam theatro Orbis, vrbisq; Romæ, ad Poloni ſeminis & nominis, veſtræq. gentis gloriam ſempiternam. Vos videritis, quomodo, & quàm nauiter eã honeſtetis, vt quidem opinio mea fert optimè. Namque eſt fuitque ſemper familia Tẽcinia tota Polonia antiquiſsima, vtpote, quæ vel Idololatrarum adhuc temporibus viguiſſe memoratur: dicenda porrò in Senatu ſententia adeo prudens, & libera, vt multa & magna in occaſionibus pro ſalute & digni-

tate publica dicatur præſtitiſſe. Quò, mea quidẽ ſententia, factũ, vt ſoli illi Tencinij triginta circiter Palatinos, & sũmos huius regni plures habuerint Senatores, quorum familiam Sigiſmundus I. Poloniæ Rex, Sigiſmundo Auguſto filio, maximopere commendauit; & Andrea Tencinio Caſtellano Cracouienſi adoleſcente ſemel creato, muſsitantibus, vt fit, Senatoribus, hoc ſibi in Tencinio licuiſſe reſpondit. In multis enim virtutis, quàm ætatis curſum videre eſt celeriorem. Quorum quidem maiorum veſtrorũ inſiſtentes veſtigijs, vtinam & vos eò, quò par eſt, perueniatis. Tar-

nouij copijs ductādis, Tencinij consilijs præstandis, semper in Polona Repub. tenuerunt principatum: vt tot tantisq. familijs alijs, meritis in hoc regnum claris nihil per me detrahatur. Quamquam interim etiā Auus vester Andreas Tencinius Castellanus Cracouiensis, ad Viennæ à Turcis oppugnationem, aliquot centena Polonorū suis sumptibus in expeditionem duxit, & non nisi ad Seretam infœliciter dimicauit. Sed vt sanitas conualescenti est iucundior, sic & fœlicitas desiderata longè est non nemini gratior, quàm numquam omnino violata. Magna certè expectatio est

Tencinij ſeminis, atque nominis, vtpote qui etiam nuper nauanda patriæ in quodam prælio opera vos audierim celebrari. Quod vt vobis proprium, & perpetuum Deus Opt Max. eſſe velit, ſupplex eum precor, & vobis hoc nomi plurimùm gratulor, ac vnum illud libere loquor, Tencinios, & auctoritate ſumma, & patronos fuiſſe ſemper in Polonia libertatis, ſic, vt meorum quoque à Tencinijs adiutorum facere mentionem oporteat me, haud ita temere. Nã cum Iacobũ, auũ meũ, Stanislaus Tencinius Ruſsiæ Palatinus, contra Conradum Maſſouiæ Ducem, magno cum co-

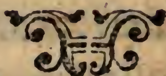
mitatu adiuturus in Maſsouiã
veniſſet, effecit ille certè, vt ef-
ferueſcentem Principis cupidi-
tatem præſentia ſua frenaret, et
quanta Tenciniorũ toto regno
auctoritas eſſet, non obſcurè de-
monſtraret. Quæ adeo Tenci-
niorum in Varſeuicios beneuo-
lentia ad mea vſque tempora
perdurauit. Ac vt alia alioſque
prætercam, Stanislaus Tenci-
nius Cracouiæ Palatinus, eius,
qui hic loquitur, filius, legatus
in Turciã profecturus, Andreã
Varſeuicium fratrem meum ha
bere ſecum voluit, & cum co-
niugis ſuæ vxorẽ, Nicolao Tre-
zebochouio Regio Conſiliario,
Camerarioque intimo, Varſo-

uiam deportaret ad Castellanũ Varsauiensem meum patrem diuertit, & vt cum illo, tanquã Senator regni, ad Regem proficisceretur, postulauit. Quod ego quoque maiorum institutum secutus, Tencinios, quos noueram, noueram autem plurimos, semper colui, & hunc demum quantulumcumq; dialogum meum vobis eorum posteris non dubitanter dedicandum iudicaui. Qui quidem, vt spero, & opto fore, non iniucundus cognitu est futurus, ob linguæ Slauonicæ, & Polonicæ virtutis commendationem, expectationemq; singularem. Quæ tanta est, vt non sine voluptare,

idioma Slauonicum calentem, & scienter loquentem viderim nuper, Illustr. & Excell. Io. Francisci Aldobrandini, qui sexagenarius senex, Pontificis in Turcā exercitum non grauatim tertio ducit (reducat vtinam, vt antea, victor) magnæ expectationis maiorem natu filium, quo, pro re & occasione, cum admiratione magna, magnis cum viris & negotijs proculdubio vtatur. Fauet Pont. Max. Polonis omnibus, sed maximè virtute & genere nobilibus: qui vt in Slauonica lingua fortitudine & amplitudine imperij tenent principatum, sic rursus vobis Tencinijs inter omnes om-

nem deferri par fuerit magistratum. Magna antiquæ legis, non minor ratio generis habetur antiquitatis. Quod & in Perside, cuius Regis legatos Roma nũc habet, obseruari ferunt. Sed vos etiam videritis, vt linguam & patriam præstetis incolumẽ, ne, sicuti Vngaros linguæ, & gentis reliquias paruas fecisse, sic, cũ vobis adsunt omnia, vos vobis pudeat defuisse. Valete. Deus Opt. Max. florentes & diuturnos lumina patriæ vos tueatur, & conseruet. Rom. XVIII. April. M. CDI.

CHRISTOPHORI VARSEVICII.

De origine Generis, & Nominis Poloni Dialogus.

Aria & multiplex multorum opinio eſt, de origine Poloni ſeminis, & nominis. Vt enim omnes omnium appellationum gentes, & nationes; ſic & Poloni variè ſua deducunt principia, & pro ſe quiſque vetuſtiſſimus clariſsimusq. eſſe, & ortus ſui auctores deſiderat ſemper habere. Quod num ita, vel ſecus ſit, antiquitatis memoriam, ex qua id elicias, breuiter reperamus. Nam primum quidem Romani

mani ad Martem & Venerē Deos genus ſuum retulerunt: & olim etiam Perſæ Perſea Iouis filium eſſe dixerūt: & denique Thraces ortus ſui auctorem, Martem eundē, quē Romani, iactauerunt. Sic demū & Poloni, ex Scythis ſiue Tartaris alij: alij ex Germanis: ex Ruſſis, & ex Slauis deniq. alij genus ſuum dicunt traxiſſe: & poſtremò ipſi rerum ab ijs geſtarum ſcriptores inter ſe cōtigit variaſſe. Nihil enim eſt magis difficile, quàm vetuſtate obruta diſquiſitio veritatis. Qua de re nō poſsū nō recordari ſermonis duorū in Polonia præſtantium virorum, etiam defunctorum quorum alter Ioannes Comes Tarnouius Caſtellanus Cracouienſis: Ioannes Comes Tencinius Palatinus Sendomiriēſis alter dicebatur. Quos quoniam audieram puer, viſum operæ precium eſt, eius collocutionis, ſi

non omnia, capita quidem notare præcipua, & mãdare literis ad memoriam posteritatis. Quod eò etiã facio libẽtius, quò hodie, quàm ambigere de occultis, variè & multipliciter disceptare magis video homines cõsueuisse, & quod Tarnouio, & Tencinio sua ætate Senator alter vix fuerit grauior, & virtute præstantior, meritoque præsidia & ornamenta huius regni, vt erant, ab omnibus dicerentur. Fuit quippe Tarnouio natura eximia, & illustris, & maiorũ genus quasi quoddam decus & irritamentum virtutis. quo, cum ratio conformatioq. doctrinæ, & magnus magnarum rerũ vsus accesserint, facile est consecutus, vt pacis belliq. tẽporibus maxima ipsius enituerit prudẽtia, nec modo cum excellentibus viris sua suorumq. memoria, verum etiam cum ipsa antiquitatis gloria

decer-

decertauerit. Rariſsimi enim ſunt, qui duorum diſiunctiſsimorum potentiſſimorumq. Poloniæ, & Luſitaniæ Regũ copiarum belli fuerint duces, & clariſſimi bellatores. Quod de Ioanne Comite Tarnouio Polono, non ſolum eius epitaphium, ſed ipſi etiam illorum regnorum ſcriptores teſtificantur. Tencinium vero, præter familiæ amplitudinem & ſplendorem, grauitas libertasq. Senatoria mirificè commendabat, vtpote qui ſemper & vbique propoſiti tenax, nec tam iuris, quàm iuſtitiæ conſultus habebatur. Quos ego, ne, inquam, & inquit, ſæpius interponerent, corã inter ſe loquentes in hũc dialogũ introduxi, vt à viris tam commemorabilibus profecta, haberet grauitatis plus oratio, & iuuentutis ſtudia ad virtutem magis accenderentur. Exemplis enim maiorũ

&

& rerum geſtarum antiquitus glo-
ria ad æmulationem plurimi exci-
tantur. Sed iam ipſos ſenatus prin
cipes, & Reipub. viros, de mirandis
illis antiquitatis myſterijs, priſti-
næq. virtutis, & originis laudibus
conferentes inter ſe audiamus.
Tarnouius. Mirum qui fiat Tenci-
ni, quòd in tot tantiſq. rerum no-
ſtrarum ſcriptoribus, ne vnum qui-
dem reperias, qui certi aliquid cō-
cludat, & oſtendat, vnde genus, &
originem noſtram potiſſimum du-
camus. Næ haud ego Academicis
multo dixerim diſſimiles fuiſſe, qui
in vtramq. partem de rebus ſole-
bant diſſerere; ſed expediret tan-
dem certi etiam aliquid re ipſa, &
veritate declarare. Otioſa enim
diſputatio, immò & periculi eſt
plena, niſi ex ea lux, tanquam è ſi-
lice ignis, eliciatur veritatis.
Tencinius. Sic eſt Tarnoui, ſed
rectè

rectè omnia ponderaueris, & aliarum quoque gentium & nationum historicos intueare; An nostros ijs compares? Nam vt præteream, quod ipsa antiquitas multum habet auctoritatis, facultas ijs dicendi est tanta, quanta in nostrorum nemine. Neque enim, vt Latinos tantũ proferam, qui populi Romani inuicti, inuicto calamo res gestas scripsit, ignotus est Liuius; non in Romana princeps historia Salustius, non, Confessione etiam inimicorum, scribendis commentarijs verax & rectus Cæsar, non Cornelius Tacitus, tacitus, minimè arcanis imperij euulgandis. Sed omittamus Græcos, & Latinos veteres, ac recentiores tantum Italos, Gallosve videamus: En ante alios Guiciardinum, vt Italicè; aut Comineũ, vt Gallicè scripserit. Nam de Iouio, qui tantũ e-

uentus

tientus rerum, secus descripsit consilia principum, nihil libet dicere. Omnes quidem isti præ nostris sũt eruntque perpetuò admirandi. Ac noster Martinus Bielscius nullo pacto est illis conferendus, qui consiliis explicandis sterilis, non nisi quãdo Istula inundauerat, aut platea aliqua Cracouiæ, aut quando, ob Iudaismũ, Malcheroua exusta est, scribit, ne alios historiarum nostrarum scriptores magis vetustos memoremus, Cadlubkos, Dlugoschos Miechouitas, Baskos, Mierzuas, Vapouium, & alios, bonos quidem illos viros, sed ineptos magistros latinitatis, & haud scio, an veritatis. Tarnou. Quo loco vero Cromerum posueris? Tencin. Bono, atque etiam inter nostros historicos, summo. Nescio enim si quæ natio altera (Aemilium Gallicæ historiæ scriptorem excipio)

Cro-

Cromero habuerit meliorem. Sed & is (quod de Homero dictum est) dormitat vel nonnunquam. Nam primum quidem de origine gentis Polonæ tātum disputat, & concludit nihil; deinde in multis etiā aliis rebus hallucinatus est alicubi, siue quod nesciuerit, siue quod noluerit fateri veritatem. Historici autem est nihil falsi velle, nec veri non audere. Tarnou. Quid ita? Tencin. Plura addam, si libet. An enim & illius sacelli Cromerus meminit, quod à victoria illa Polonorū maximè memorabili de Crucigeris relata fuit exstructum, & in hanc diem conspicitur? An de Abrahamo Zbāscio, Regis Poloniæ legato in Moschouia violato. An de Georgio Iezofscio ibidem excruciato; An de Ducibus quibusdam Lituanici nominis à Cazimiro III. Rege capitali Vinnæ affectis supplicio,

anno ſupra mille quadringēteſimo & octogeſimo ſecundo, ne alia tot tātaq. a Cromero præterita memorem, & vt illud taceam, quod, plebeius cum ſit, nobilitati parum æquus, & quod denique in ſolo Polonico natus, Germanis, & quod Germanico genere, Polonis eſt ſuſpectus. Quod ſi vero hos errores Cromerus tanquam poſterior commiſit, quid fecerunt alij, qui multo magis, quam ille, fuerunt inerudititi? Quos nō tā ob ingenii excellentiam, & facultatē ſcribendi admiramur, quā quod operā hac in parte patriæ deeſſe noluerint ſuā laudamus, & nomine vel hoc ipſo ad ſcribendū excitamus. Nemo.n. ferè hiſtoricorū eſt, qui nō legatur, vt ineptus & obſcurus habeatur. Maximè verò apud nos, qui in tanta rerum geſtarum magnitudine magna penuria laboramus Scrip-

torum

torum etiā tenuiorum. Plurimum autem intereſt, pediſequam Euangelij, adiutricem gubernandi; theſaurū vetuſtatis, decus nominis, exactam habere hiſtoriam fideliter conſignatam literis, ad memoriam poſteritatis. Qua quæ gens aut natio caruerit, quantum damni & ignominiæ inuſtū illi ſit, quis ignorat? Etenim ſi glorioſum fuerit agere ſcribēda, ſcribere legēda certe magis neceſſariū. Quæ enim fortiter geſſeris, vnius ætatis ſunt; quæ literis cōſignaueris nunquam ſeneſcunt. Vnde neſcio quis hiſtorographum cū minuto imperatore conferri poſſe aiebat vel nonnunquam. Difficile enim eſt aciem in hoſtem inſtruere, ſed non multo facilius à prælio inſtructam dicendo explicare. Fallax enim ſæpe eſt viſus, ſed maximè in conflictibus quos exactè deſcribere operoſum,

obſeruare eſt neceſſarium. Multa enim in exemplum, ſed pugnarum contentiones plerumq. rapiuntur. Vnde olim Græci, quendam, qui Dux belli fuerat, in exilium egerũt, ſcriptorem rerum geſtarum ab exilio reuocarunt. Age, videamus Saracenos, aut alias barbaras gentes, & nationes, num tot tantiſq. rebus à ſe geſtis parem retulerint gloriã, & nominis ſeminiſq. ſui recordationem ſempiternam. Nihil profectò minus. Quod non aliunde venit, niſi quod diſerti & elegãtes defuerunt eis ſcriptores, qui, quod ipſi terra mariq. geſſerant, literis conſignaſſent. Facile enim rebus irrepit obliuio, niſi literarum monimentis ad poſteros mandentur, Quid Perſæ? An non & ipſi, qui & quales ſint, & quem ordinem ſeruent, familiaſque & homines vt diſtinctos habeant, ſatis innotuerunt? Nam certum

tùm eſt, ordinem Channorum eſſe, omnibus apud eos ſuperiorem; poſtea Sultanorum, ſiue nobilium, deinde Corchiorùm, hoc eſt militum; ac denique Sclopettariorum, Mercatorum poſtremum, qui præfertur quidem tribus his alijs, ſed non ſubrogatur. Rex enim facultatem habet ad ſumma aliquē euchendi, ſed nihilominus honos magnus defertur antiquitati. Quæ omnia in obſcuro latent, inopia ſcriptorum, præſertim Latinorum. Iam vero Græciam ingeniorum matrem intueamur. An ingeniorum frequentia, & doctrinæ, humanitatisq. ſtudio non ſic eſt illuſtrata, vt de ipſius vrbe Athenis etiam inter Deos certamen fuiſſe, antiqui fabulentur? Quid caput orbis, & imperij domicilium Roma? an per M. Tullium nō eſt aſſecuta, vt Romanum imperiū iampridem mutatum ſtet adhuc

quaſi

quaſi incolume linguæ Romanæ, & ipſius monimentorum munere? & adeo longius latiuſq. quàm Romulo fratricida, Petri Romani, eiuſque ſucceſſorum beneficio, ipſum nomen Romanum ſit propagatum? Magna igitur talibus ingeniis detur gratia, qui abſentes præſentes, mortui viuos delectant, & ab interitu vindicant, & tuentur. Tarnou. Benè ſe habet, Tencini, ſed me mouet rei difficultas ipſa; cum tam abſtruſa, & ab hominum memoria remota, in lucem aſpectumq. proferre, non tàm velle, quàm ſcire pene incredibile factu videatur. Tencin. Quid non ſit? Enimvero ignoramus nihil tam eſſe difficile, quod rimando non ſit perueſtigabile, & nihil tam obſoletum, quod luce hiſtoriarum non illuſtretur: quaſi vero obſcurum eſſe poſſit aut debeat, vnde Poloni ſuum ortum

prin-

principiaq, ducant? Tarnou. Adeo, mihi crede, durum & incertum fuerit, vt hactenus nihil adhuc ferè cõperti, exploratiq. habeamus. Nam quantumuis licet coniecturæ non desunt, ita tamen omnia in obſcuro latẽt, vt vel de Slauis ipſis, à quibus maior ſcriptorum pars Polonos ortos eſſe autumat, diuerſas opiniones tres memoriæ traditas ſortiamur. Alii enim Slauorum genus, ab ipſo vſq. Iapeto repetunt: & ex Iapeto, Iauanũ procreatũ, ex hoc Philarã, ex eo porro Alanũ, hinc infinitos alios, vſq. ad Alanũ ſecundũ, qui primus ex Aſia in Europa domiciliũ fixit, fuiſſe memorant: cuius filiũ Vandalũ natu maximũ, Viſtulæ, & Polonis, nomen indidiſſe putant. Alij aũt ab hoc quidẽ, & eodẽ Iapeto, & Iauano, ſed per Eliſam filium, originẽ Slauorũ deriuare non dubitãt: & inde à Iauano, ſiue Iono, Iani & Iuani

nominibus, ſæpius quã aliis, Slauos vti teſtãtur. Alii porrò, Slauos & Vã dalos eoſdẽ eſſe, idcirco exiſtimãt, quòd Slaui Vindi, ſeu Venedi à Germanis vocẽtur. Nec mirũ, tã varia, & incerta ea de re circumferri. Cũ enim Slaui literas, literatosq. pariter neglexiſſent: & neque otii, ad ſtudia humanitatis recolenda, ſatis habuiſſent, facilè euenit, vt barbari inter barbaros ſedentes, & cum finitimis, non ſolùm animis, verùm etiã armis diſſidentes, res memorabiles geſsiſſe, quàm geſtas ſcripſiſſe magis videantur. Tencin. Atqui ego, nõ tàm ex Slauis, quàm, aut ex Scythis, aut ex Germanis ortos eſſe nos, aliquando audiui. Tarnou. Errant, qui ita exiſtimant: Polonos, nec Scythas, nec Germanos eſſe, aut illos viciſſim, ſi nihil aliud, ipſa Polonorum patria, & inſita vox refellit: in qua nulla antiqua veſtigia Scythici
aut

aut Germanici ſermonis deprehendas. Nihil autem tàm intimum, & proprium omnibus eſt, quàm linguæ vis & commercium. Hæc inſici aliquo modo poteſt, euelli non poteſt. Hæc ſtirpem & originem ſuam perpetuò redolet. Hæc vnde ſemel effluxit, eo nō inuita recurrit. Quid enim? Italica, Gallica, & Hiſpanica natio, nonne inter ſe variæ diuerſæq. habentur? inter quas, non finibus, ſed legibus, nō faciebus, ſed moribus, non imperio ſed ingenio magnum eſt diſcrimen. Hos tamen omnes, ex vno & eodem fonte emanare, & os atque verba eorū, ex lingua Latina ſcaturire, & varios tanquam in riuos deduci, nemo negabit. præſertim cum præter cæteras linguas, Hiſpanica adeo cognata & ſimilis Latinitati ſit, vt Ferdinādus Cæſar quendam habuerit, qui Latinam epiſtolam ab Hiſpano rudi, &

Hispanicam à linguæ Latinæ insciẽte, adaptatis concinnatisq. locutionibus, legi & intelligi posse ostẽderit. Quò magis Polonos, nec Scythas, neque Germanos esse, facilè apparet: vtpote cum nihil minus, quàm Scythicum aut Germanicum aliquid eorum sermo aut mores redoleãt: ipsiq. tùm lingua, tùm facie, tùm moribus consuetudinibusque differant, & quasi etiam à se abhorreant. Quippe multis multi non tam cito visi, inuisi quàm extiterunt de repẽte. Sed vt quidem Germani per Francos Galliam, per Saxones Britaniam, per Gottos Hispaniam, per Cymbros Italiam, per Lõgobardos infestarunt Pannoniam: sic & in Bohemiam, ac Poloniam voluerunt videri ius nescio quod habuisse, maxime cum in Polonia quædã vrbes à Germanis ædificatæ, & ius Theuthonicũ introductum, & concionatores

Ger-

Germanici fuiſſe olim memorētur. Sed errant, qui Poloniā à Germanis conditā exiſtimāt; aut ſi hoc factū, Polonica pecunia certè conductis artificibus. Ac credibilius eſt eos à Slauis veniſſe, & vt noſtri annales habent, Czechum, Bohemiā, ac Lechum Poloniam condidiſſe, quandoquidem, & eorum Principes Vladislai, Boleslai, Venceslai appellati antiquitus ſemper ſunt, & fuerunt, quod ex Slauico idiomate, famæ potentes vel pollentes interpretamur. Tencin. Hi porrò Slaui vnde ſuam traxerunt originem? Tarnou. De origine gentium fuit ſemper difficile iudiciū, ſed de Slauis eſt difficillimum. Nam vt S. Hieronymus Slauus fuerit, vix ab aliquot annorū cētenis, literas Slaui recte nouerunt, nec eas ita coluerunt, vt rerum à ſe ſuiſq. geſtarum, memoriam fide-

liter memoriæ mandare potuerint. Non cuiusuis enim est, historiam scribere, & eam tãquã magistram parcè ad vsum, & vtilitatem publicam adaptare. Et est certè natura quodãmodo comparatum, vt in rebus ad nutum fluentibus, præteritarum obliuio, præsentium satietas, futurarum negligentia facile obrepat hominibus; nec aut prospicere sapienter, aut agere constanter, aut denique loqui, & scribere eleganter multi velle & posse videantur. Slaui autem quàm admirabili fælicitate, & incredibili celeritate longè latèque diffusi sint, quis non intelligit? Nam per immensa terrarum spatia Latinè & Slauonicè loquare, alijs linguis secus. Tencin. Sed nihilominus tamen ortus eorum non est incognitus. Tarnou. Incognitus non est, sed nec certus ac definitus

quidem. Tu autem ſcis, quid ſcire & opinari differant, & cum quanto exiſtimationis periculo, no ui quid afferatur à Senatore viro, & maximè ſene. Dicam tamen ea de re aliquid, quandoquidem ita deſideras, & quæ à maioribus natu olim etiam audiui, non inuitus communicabo. Cum Chriſti Opt. Max. titulo, triplex linguarum genus, Hebraicum, Græcum, & Latinum proponatur, quod hæ linguæ tres, omnes omnium nominum linguas contineant, quibus Rex Regum, & dominus cunctarum gentium & linguarum in illo titulo renuntiatur; quæſitum eſt à quamplurimis; Slauorum lingua, ex tribus cui potiſſimum ſubiungatur. At vero, qui literas callent Græcas, lingua Græca Slauam eſſe ortam, affirmare non dubitant; propterea, quòd in ea, obſcuris qui

dem illis, ſed non omnino tamen dubijs veſtigijs, vim & proprietatem Græcã ſit cognoſcere, & quòd ingenia, mores, & cultus vitæ, tàm Slauorum, quàm Polonorum, non admodum ſint diſſimilia, & cũ his potius, quàm cũ nationibus alijs æquari poſſe videantur. Idem enim naturale ſtirpis vtriuſque eſt bonum, idem cognoſcendi omnia ſtudium, idem acumen ingenij, eadem vis conſilij, par quoque humanitas, & non multum differt cũ leuitate morum coniuncta facilitas. Quid comeſſationes illæ? Quid conuiuia? Quid mos poſcendi poculis, ac inter compotandũ comprecandi bona? Nonne inter Gręcos natos à Slauonibus auctus, & à Polonis demum eſt continuatus? Qui quidem Poloni, ſicuti Græcorum, & Slauonum receperũt vitia; ita vtinam & virtutem (vt

quidem faciunt) imitentur. Sed vereor, vt libertate concionum & populari seditione perijt olim Græcia, ne his ijsdem malis ruat & Polonia. Quorum enim aliquis facta imitatur, eorundem etiam exitum solet referre. Habebant hoc autẽ Slauoni, vt comitia Hungarorum crebris nuntijs de incursionibus Turcarum, quibus Hungari fidem non habebant, implerent, & impetum eorum omnium fortissimè sustinerent, adeo vt & nunc etiam Slaui, qui à Turcis debellantur, aliò commigrent, & Mahometanum iugum sibi imponi non patiãtur. Habiti enim Slaui, & qui ex ijs orti Dalmatæ, semper sunt bellicosissimi, sicut & M. Tullius testatur; Dij malè, inquit, faciant Dalmatis, habiti enim semper sunt bellicosi. Vnde & eorum lingua fuit alias clarissima; quam Caro-

lus, eius nominis quartus, cum Latina & Germanica, omnibus Cæsaribus cognitu necessariam censuit Imperator. & quàm eandem Slauoniam, cùm multi alij Hungariæ Reges, tùm Vladislaus Polonus ad Varnam cæsus, originem gentis suæ ex ea agnoscens, miris immunitatibus insigniuit? Omnia enim regna suo nomine regna, vna illa Hungaria archiregnum antiquitus dicebatur; quod Slauoniam, & Croatiam duo alia continebat. Sed vt ad propositum reuertar. Magna linguæ & Slauonicæ gentis est, fuitq. semper opinio, qui Philippo patre, & Alexandro Magno eius filio Ducibus, orbe terrarum subacto, à Slaua, hoc est eorum vocabulo dicti sunt, fama. Vnde Vladislai, & Boleslai, eorum, vt dixi, Reges fuerunt etiam appellati, cui nomini, vt tota natio Slaui-

ca, sic & illi quoque in Polonia Principes mirificè responderunt. Nam Boleslaus Ciziuousti Poloniæ Rex, quadraginta victorias; & Vladislaus Lagello habuit plures, & vtinam quidem ita nunc Reges nostri Turcas, vt ille, vel vna minaci legatione missa, Ottomanici nominis terruit Imperatores, quando, Sigismundo Cæsare, eodemq. Hungariæ & Poloniæ Rege peregre in Constantiense Concilium profecto, omnes illas Hungariæ arces, quas Amurates Turca occupauerat, Hungaris restitui fecit, & si secus fuisset factum, socio regno se non defuturum apertè denuntiauit. Quid? Turcarum tyranni, an alio vnquam milite tot gentes & nationes, quàm Slauonico subiungarunt, qui ex Epiro, ex Macedonia, ex Dalmatia, ex Illyrico à pueris educantur? A

quibus quidem Slauis; & Polonos ortos, varij & peruetusti scriptores, adeoq. lingua ipsa ac idioma nostrum testatur, quod Bohemis, Polonis, & Ruthenis, variatis licet inter se modis, cum Slauis est communis; hoc autem cum Macedonibus & Dalmatis, & cum reliquis seminis nominisq. eiusdem. Quos cum patriæ sedes non caperent, coacti sunt, vel propter angustias soli, vel propter metum & terrorem belli, qui, Alexandro Magno mortuo, magnus in Slauis fuit, in ea migrare loca, quæ & ad victus necessitatem, & ad securitatem vitæ visa ijs sunt meliora. Venter. n. ingenij, & necessitas magistra est nauitatis. Quod ita & nō secus habere, habuisseq. semper se, tùm lingua, vt dixi, ac idioma ipsum, quo nihil est certius, tùm Alexandri Magni Slauonicæ genti datum

testa-

teſtatur priuilegium, quod aureis literis ſcriptum, in Archiuo Turcico, ſicut & illa omnia, quæ à clade Varnenſi perierant, Polonica munimenta aiunt aſſeruari; & quod ipſum priuilegium paſſim, in Italia legimus impreſſum & per uulgatũ, vt Cromerus, neſcio qua cauſa, aut ratione motus habeat ſuſpectum. Eſt autem eiuſmodi, quo, à Balthico ad Mare Adriaticum, regiones & prouinciæ omnes, fidei, & victoriæ ergò, Slauorum genti, tanquam comiti, & adiutrici tribuuntur. quæ præſtanti virtute, fortitudineq. clara, non tantum regionem, ſed & nomen ipſum Sarmatarum poſteris reliquit, vt non modo Poloni à Lecho, ſed etiam Sarmatæ à deuictis Scythis dicerentur. Eſt enim etiamnum, Lechnik, non procul à Colonia, locus à Lecho dictus, & Cracouia

à Gra-

à Gracho ædificata. Quæ omnia arguunt Slauonici, & Polonici nominis in illis etiam oris claritatẽ; cum adeo ad Balthici maris ripã, Brama vrbs Germaniæ, Polonis portam, Lubek, Corbulum, Rostok diuisionem significet aquarũ.
Tencin. Placet mihi quidem valde. quod Sarmatarum postremo facta etiam abs te sit mentio. Nam credibilius fuerit, Slauos à Sarmatis, quàm Sarmatas à Slauis deriuari: cum plures gentes ex Aquilone in Austrum profecti sint, quàm vt ex amœna regione, sub horrendam plagam commigrare debuissent. Vnde etiam ex Nouogardia Moschouiæ vrbe, de qua Crantius: Quis potest contra Deum & magnam Nouogardiam? ortos quidam & progenitos nos autumant. Et quidem præter Berosum, qui ipse antiquissimus, Mo-

ſchos antiquiſſimos in alijs memo-
rat, afferunt eius rei cauſas plures,
nec ſcio ſi non & probabiliores.
Tarnou. Quas obſecro? Tencin. Pri
ma, quod Conſules Nouogardien-
ſes ſuam antiquitus emittebant iu
uentutem, quæſitum nouas colo-
nias, in qua ipſa Lechum, & Cze-
cum fuiſſe nonnulli arbitrantur;
& inde quoque ortum eſt, quod
Dlugoſchus refert, vt multæ gen-
tes & nationes, quarum nomina i-
dem ille enumerat, dona Nouogar
diam antiquitus mittere ſolitæ fue
rint, grati animi ſui teſtificandi er-
go, in illos primęuos ortus ſui au-
ctores. Altera item cauſa habetur,
quod inter dialęctus Slauonicos
nulla, quàm Nouogardienſis pro-
ximior eſt Polonicæ. & Nouogar-
dienſis nobilitas Ziemecz, quod
Polonicè Ziemianin, non Boiaro-
uię, vt alij nobilium Moſchouiæ
filij,

filij, appellantur. Tertia causa est. Quia Nouogardiensium ciuium, nobiliumq. facierum effigies magis sunt similes Masouiticæ nobilitati; quæ in meditullio Regni habitans, pauciores peregrinos in se admisit, & quasi quoddam totius Regni nobilitatis est seminarium. Quippe perseminatę nobilium Masouiorum in immensum familiæ, testes eorum sunt antiquitatis, nescio si non pariter & ingenuitatis. Catholici enim omnes sunt, & vt aliqua vitia habeant, totam ferè Poloniam, & maximè Russiam, sub cuius signo aliquando ab Astronomis, eorum nobilibus, militaribusque viris impleuerunt. De quibus ego, qui longè ab ijs habito, nihil dicerem, si mihi ipsi vsui, Hispanias peragranti, Catholici nominis non profuisset eorum commendatio. Cum enim in monasterium

rium quoddam diuertere tardè iã debuiſſem, quis eſſem, quæſitus, Polonum me eſſe reſpondebam, ſed cum, quis, & vnde eſſem, agnoſceret me nemo, Druzbicius meus puer Maſouius, cum nomen ſuum, & prouinciæ, ex qua exierat, confiteretur, agnitus eſt ſubito, quod nimirum ex ea eſſet, prouincia in qua inter tot, toto Poloniæ Regno, hæreticus nemo inueniretur, Monachi ipſi teſtarentur. Quò fiebat, vt & ego exciperer hoſpitio, & qui mihi debebatur hero, delatus honos fuerit meo puero, propter Catholicæ Religionis in Maſouia firmitatem. Magna autem multarum rerum, ſed vna illa, in Catholica Religione, maxima commendatio eſt firmitatis. Sed ad Sarmatarum nomen reuertamur.
Quorum, quæ paſsim & vbique fama, ne dicam admiratio fuerit, ex

tot

tot tantiſque rebus eorum geſtis facilè colligitur. Paucis enim ante annis, Galliarum Reges, Polonicis hoc nomen Sarmatarum dabant, & eorum legati apud exteros ſe Sarmatas olim nuncupabāt. Ac vt de nomine non diſputem; quod à Sarmate, quem Moſes & Ioſephus Aſarmoten vocant, deriuari aiunt, quaſi vero Strabonis teſtimonium leue ſit & ineptum, qui Sarmatas tantùm Scythis præſtare, quantùm bellica gloria Scythis dixit anteire. Quid? An Plinius, Scythiæ nomine Sarmatiam ideò non inuoluit, quod cūcta Scythia potiti Sarmatæ olim fuerāt, & Scythicū in Scythas quoddam exercuerant? Ferunt namque trans Tanaim multos peruaſiſſe, & Aſia domita, eam, quæ ab occaſu, Europæam, vſque ad fontem Tanais, ab Aquilone Colchos vellere inſi-

gnes

gnes respicit aureo, Sarmatiā fundauisse. Sicut & Gallos, in fertilissimam Asiæ regionē profectos, Galliā cōdidisse pariter memorāt. Sunt enim multa multis similia, dissimilius nihil hominum facie, & ingenij firmitate. Iam & Pomponius Mela, Sarmaticam gentē semper fuisse liberam, & indomitam facit testatum. Vt mirum non sit, Polonos etiamnum honoris, & libertatis esse, fuisseque semper appetentes, citra vllam vel minimā iacturam publicæ dignitatis. Suis enim fata respondent seminibus; & posteri, si non sunt, saltem similes esse cupiunt suis maioribus. Quamquam Sarmatæ penuria ferri tamdiu laborauerant, vt loricam Sarmaticam ex vngulæ equinæ cornu, instar squammæ Draconis, compactam vidisse se, Pausanias in Atticis fateatur, quæ lori-

cę Gręcæ longè præſtabat. Quid
quod & Imperatores ipſi Romani
Sarmatis detrahere nihil vnquam
poterant,& Valentinianus Cæſar,
conſpectis duodecim Sarmatarum
legatis, num tales Sarmatæ omnes
eſſent ſciſcitatus, tales & meliores
ſe eſſe, legatis reſpondentibus; a-
trocia imperium Romanum pati
exclamauerit,& quibuſdam etiam
auctoribus, apoplexia tactus expi-
rauerit impotenter? Sicuti enim
nec opinati, ex repentino gaudio,
ſic ex iracundia, obitus exempla
mortalium plurima memorantur.
Neque vero illud obſtat, quod Au
guſtus dixit Imperator, non libe-
re ſibi aureo hamo piſcari, & gen-
tes nihili Sarmatas multarum le-
gionum periculo debellare: hoc
enim ſolandi ſui cauſa, non contē-
nendorum Sarmatarũ dixerat gra
tia. Quod, literis ad Lentulum le-
ga-

gatum suum paulò post datis, planum facit, quem, ne Sarmatas temerè lacessat, adhortatur, qui viribus abundarent, & pacem non intelligerent. Quod hodie etiam Ottomannos, colenda cum Polonis veteri amicitia, constat fecisse, & multis multorum Polonorum prouocatos iniurijs, bellum illi regno apertum non vtique intulisse. Vt enim in prouincijs, arces & munitiones bonæ, magno sunt præsidio, ita latè patentia regna, in quibus tutò pedē nō figas, pectoribus ciuium magis sibi sunt firmamento. Age, Traianus Imperator, Dacis & Iagizibus victis, & supra Danubium admirabili ponte extructo, an Sarmatas in fidem non recepit, & Romanis legionibus parcere dubitauit? Quid de Iustiniano loquar? qui cum gentes debellasset plurimas, arces & munitio-

nes

nes tandem exſtruxit, quibus tantum Sarmatas à longe tenuiſſet? Quippe qui orbem terrarum nominis ſui terrore impleuerant, & Attilam Hunnorum Regem in campis Cathalonicis cum Francis profligauerant glorioſè. Fertur enim, Sarmatas, & Francos arma olim iunxiſſe, & nominis ſui gloriam longè latèq. propagaſſe. Quæ cum ita ſint, in publicis etiam clypeorum Sarmaticorum inſignibus, binos equites, ſtricto gladio, pinxerunt, vt ratione Lituaniæ, in Regni Polonici inſignibus idem licet nunc, & antea conſpexiſſe. Equitatu namque illæ gentes pollent, & artes nobilitate dignas, ante omnes alias, cenſent potiſſimum militares. Quæ tanti antiquitùs etiam apud eos fiebant, vt non modo viros, ſed & fœminas arma tractaſſe, & indignas connubio, quæ

viros non occidiſſent tres, habitas fuiſſe memoretur. Nam & hinc quidem, vt opinio fert, euenit, vt ex Sarmatarum, & Amazonum matrimonio, bello bona proles ſuc creuerit, & Amazones, viris poſthabitis, ex Scythia profectæ, Aſiã inuaſerint. In cuius victoriæ monimentum, templũ Dianæ Epheſi eſt ab ijs conditum, & Sarmatæ irrito conatu paulo poſt oppugnati, quos, cum amore vincire, quàm armis vincere poſſe ſe potius vidiſsẽt bellorũ manubijs, atq. ſpolijs in vnum collatis, & ſermone vtrinque communicato, præſtãtiſſimæ quæque Amazones, æquabiles maritos è Sarmatis elegerunt, & linguam, quam Scythę terſiorẽ proculdubio etiam habuerunt. Quam nec Ouidium quidem puduit ſciuiſſe, & de ſeipſo ſic fari haud ita dubitaſſe:

Hoc vos Sauromatæ iam vos no
uere Getæq.
Nam didici Geticè, Sarmaticeq.
loqui.

Sed quoniam, vt initio dixi, gerendis, quàm ſcribendis rebus, Sarmatę olim potius inuigilauerunt, Martiq. quàm Veneri ſtuduerunt, propterea nõ mirum, ſi nec Ruſſorum, quorum nomen & imperium latiſſimè patet, & hæc de qua loquimur Nouagardia ſita in ijs eſt, meminerunt; aut partim inuidia, partim vero, quodam deſpicatu, partim etiam negligentia prorſus omiſerunt. Rarum, quid dico rarum? immo etiam factų quodãmodo incredibile, in aliqua re poſſe vnum excellere, in omnibus autem & ſingulis velle, non modo Græcum, ſed etiam odioſum. Etenim cedimus nõ eſt inuiti tandẽ alicui ſolo, numquam ingenio. Iam vero nemo

imo dubitabit; Rusſiæ appellatione, quæ a Lecho, & Czecho, fratribus germanis, Ruſſo tertio, nomen habet quidquid fuerit terrarũ inter Venedicum ſinum, Liuoniam, Suetiam, Finlandiam, glacialemq. Oceanum, Rha, ſiue Volſam flumẽ, & paludem Meotidem, mare denique Ponticum, atque inter Sarmaticos montes, Polonia poſtremò & Lituania omnia contineri. Quanquam antiquius quàm celebrius nomen harum gentium regionumq. habetur. Tarnou. Quid vero de Slauis dixeris? Tencin. Fateor & hos ad ſummam amplitudinem olim veniſſe: ſed, vt verum, quod ſentio, dicam, iam videntur eſſe deſpicatui, cum non Slauos, ſed Sclauos, tanquam mancipia quædam, audiam loquentem non neminem. Nec vero tàm à Slaua quàm à Slouo, ſiue a Saua fluuio & Sla-

Slauanos dictos quidã etiã opinantur, quasi verbosos, & lingua quã manu promptiores. Tarnou. Vide ne subscribas huic sententię. Quãquam non nego profluentiam nostris esse verborum, & plus loquentię quàm eloquentiæ, vitio quodã immoderatioris libertatis; sed non omnibus id ascribatur vitiũ, nisi forte ijs, qui, quod morbo laborãt comitiali, & in Comitijs veluti in theatro quodam se ostentant, & nundinationes exercent, & litium controuersijs, verborum aucupia, & literarum inserunt tendiculas, & nunc pro hoc, nunc pro illo diuersas & aduersas sibi ferunt sententias, citra omnem rationem iuris & æquitatis. Cui malo Turcicus Cæsar Solymannus occurrere volens, quoties grauis aliqua & ardua inciderat deliberatio, simul Purpuratorum suorum nunquam;

sed

ſed ſeorſim cuiuſque ſenſa animi explorabat, rerum, temporum, & perſonarum momentis, ſiue circũſtãtijs nihil prorſus definitis. Quo fiebat, vt, cum poſtea conueniebant, dicebantq. ſententiam, eorum, quæ Principi ante dixerant, conſcientia, non poterant non idem illud poſtremò apud eũ confiteri. Magna enim vis veritatis, & vel tanta, quæ eam audit, auctoritas eſt maieſtatis. Cui ego aliquid apud nos etiã ſimile, & vt illi, qui ſententiam dicere vellent, dicta repetere non iuberentur, atque adeo vt ipſorum etiã, qui loquuntur, numerus minueretur, vellem introduci. Taciturnitatis enim plurium, conſcientia cuſtos eſt mala, & otioſis orationibus, veritatis & temporis fit iactura. Tencin. Quid vero, & vnde Poloniam appellatam dixeris? Tarnou. Et de hoc quo-

que variant variorum ſententiæ. Nam multi à Pole, quod planitiem aut venationem ſignificat, Poloniam dictam autumant: Alij à Polizna, Slauoniæ oppido, ex quo Polonos ortos quidam teſtificantur. Quæ quidem omnium etiam ſatis probabilis eſt opinio, cum & arma Lituanici Ducatus idem illud oppidum ſortiatur: Et denique alij à caſtro Polan, quod in finibus Pomeranorum eſt ſitum, vocatam Poloniam arbitrantur. Tencin. Quam autem tu harum opinionem potiſſimùm approbares? Tarnou. Nullam, quod ſciam, aut ſatis in vulgus probabiliter, aut etiam erutam ex antiquitate ſtudiosè. Nam illa opinio prima, vt Poloni, planitiei cauſa, aut etiam venationum gratia appellentur, non mihi videtur probabilis, cum multis in locis montoſa ſit Polonia; & primaria

eius vrbs, Cracouia, inter montes ſita, atq. ipſa Gneſna ea antiquior magis eſt. Polachiam etiam ineptè diceres Poloniam, cum potius dicenda eſſet Podlachia. Sed quorſum pars pro toto, & prouincia pro Regno? Policznam vero matrem eſſe Polonorum nunquam audiui, ſed potius Nouogardiam, vt oſtendi, aut Pannoniam, quæ fons & origo eſſe ſcribitur omnium Slauonicarum nationum, maximèq. Polonorum. Nam Pannones quaſi Pannouię dicti, Attila eos inuadēte, ſola plebe relicta, in ſyluas Polonicas diffugerunt, ex quibus poſtea tres fratres nationum Duces, maior natu Lech, minor Rus, minimus Czech extiterunt. Tencin. Quid ergo eſt? Nulla ne erit Poloniæ denominatio? Tarnou. Eſt certè; ſed vereor ne prima, quod aiũt, fronte, & aſpectu contemnatur.
 Fe-

Ferunt Carolum Magnum Cæsarẽ à Polo Aquilonari, quem Borealem vocant, appellasse Poloniam, hoc modo, cum Hispaniam Saracenorum, Italiam Longobardorum seruitute liberasset, in Germaniã reuersus, multorum habuit sibi cõgratulantes legatos, & inter hos etiam Polonos, quos cũ mensæ suæ adhibuisset, vltro citroq. collatis pluribus sermonibus, Poloniã à Polo stellis fulgentibus appellauit, cum, vt Eginhardus eius Cancellarius memoriæ prodidit, studijs Mathematicis delectaretur, & ab Hespero Hispaniam, & Thauricam Chersonesum à Tauro cœlesti signo, cui subiacet, dictam quoque meminisset. Sed ego has similesq. opiniones non tantoperè curo, quàm illud à Deo Opt. Max. supplex contendo, vt non tàm de nomine & origine gentis inquirendum;

dum, quàm iustitiam, robur animi corporisq. nostri putemus retinendum. Perfecerunt maiores nostri, vt irruentibus olim Hungaris Carpatum montem, Russis Boristenē, Prussis & Liuonibus Balthicum mare, Oderam Germanis pro confinio ponerent, & amplum ac celebre efficerent Regnum, si modo Regnum & non Imperium, tot tantisque prouincijs auctum potius est dicendum. Quod sub duabus, Piasti, & Lagellonum, præcipuis familijs maximè creuit, &, pro re ac tempore, varias & multiplices leges, & libertatem reportauit. Tencin. Faxit Deus Opt. Max. Hæc certè vera est libertas, in qua æquabili iure inter se omnes continentur, legibus seruiunt domi, vt dominentur foris; imperant sibi, vt pręsint alijs: nobiles non solum dici, sed esse, & diligi potius, quàm

metui volunt: denique ita viuunt; vt vixisse eos non pœniteat, neq. natos frustra appareat, neque mortis recordatio terreat: ita moriuntur, vt perpetuo viuant, & in morte non reprehensionem culpæ, sed laudem & gloriam relinquant: nec cum spiritu commemorationem nominis sui dimittere, sed cum omni ætate adæquare videantur. Hęc habui, quæ dicerem, sed iam tempus instat, in Senatum vt nos conferamus.

FINIS.

